

Tanja Kunttonen

UHRIN EDUN MUKAISUUDEN HUOMIOON OTTAMINEN
KÄYTÄNNÖN SOVITTELUKÄYTÄNNÄSSÄ
Uhridirektiivin tuomat muutokset

Johtamisen ja palveluliiketoiminnan koulutusohjelma YAMK
2019

UHRIN EDUN MUKAISUUDEN HUOMIOON OTTAMINEN KÄYTÄNNÖN SOVITTELUTOIMINNASSA

Uhridirektiivin tuomat muutokset

Kuntonen, Tanja

Satakunnan ammattikorkeakoulu

Johtamisen ja palveluliiketoiminnan koulutusohjelma

Lokakuu 2019

Sivumäärä: 82

Liitteitä: 7

Asiasanat: uhridirektiivi, uhri, sovittelu, edun mukaisuus

Uhridirektiivi annettiin 25.10.2012 ja se tuli saattaa EU:n jäsenvaltioissa voimaan 16.11.2015 mennessä. Tämä direktiivi on vaikuttanut muihinkin lakeihin, mutta tässä työssä sen tuomia muutoksia on tarkasteltu sovittelulain näkökulmasta. Muutokset eivät olleet määrällisesti suuria, mutta ehkä laadullisesti sitäkin suurempia. Uhrin edun mukaisuuden huomioon ottaminen käytännön sovittelutoiminnassa ja epäillyn vastuunotto teosta olivat sovittelulakiin lisätyt keskeiset muutokset. Tämä on herättänyt pohdintaa siitä, mitä tämä tarkoittaa käytännön tasolla. Näin syntyi tutkimis- ja kehittämiskohde tälle opinnäytetyölle. Vastausta haettiin seuraavanlaisiin tutkimuskysymyksiin: Millä toimenpiteellä uhridirektiivin vaatimukset voidaan ottaa huomioon sovittelutyössä? ja Miten uhridirektiivin vaatimukset koetaan sovittelijoiden käytännön työssä?

Laadullisen tutkimuksen empiirinen tieto kerättiin ryhmähaastattelutilanteista sovittelijoiden kanssa ja tallennuksen jälkeen tuloksiin päädyttiin teorialähtöisen sisälönanalyysin kautta. Samalla annettiin merkitystä ja tulkintaa käsitteelle uhrin edun mukaisuus. Työn alkupuolella käytiin läpi sovittelutoimintaa ja uhriin liittyviä seikkoja, koska niistä saatu taustatieto on oleellista kokonaisuuden hahmottamisen kannalta. Muutoin työ eteni teoriatasolla uhridirektiivin ehdoilla. Sieltä löytyivät direktiivin vähimmäisvaatimukset ja uhrin edun mukaisuuteen liittyvät, huomioitavat seikat. Avatut osa-alueet perusteltiin joko laintasoisin lähtein taikka kirjallisuuslähteisiin nojaten. Lisäksi asioita esitettiin oman tiedon tai pohdinnan perusteella.

Raportointiosuudessa esiteltiin tulokset ja johtopäätökset ja niiden pohjalta luotiin käytännön työkalu. Tulokset kirjoitettiin auki tiivistetysti ja niiden pohjalta päädyttiin esitettyihin johtopäätöksiin. Johtopäätökset ilmaistiin siten, että esiin nostettiin ne seikat, mitkä tulosten perusteella estivät uhrin edun mukaisuuden toteutumisen. Näitä olivat: sovittelijan roolin epäselvyys, tukipalveluiden heikko tarjonta, tasalaatuisuuden puute käytännön sovittelussa, tiedonkulun heikkoudet ja epäillyn vastuunoton mittaamattomuus. Eli uhrin edun mukainen toiminta nähtiin siten, että se on toimijoiden vastuullista toimintaa, jossa yhdistyy tieto, taito ja tasalaatuisuus. Työn tuotoksena syntyneen lomakkeen tarkoituksena onkin saada parannettua edellä kuvattuja esteitä ja siten parantaa uhrin edun mukaisuutta. Lomake on tarkoitettu käytettäväksi sovittelijoiden apuvälineenä sovittelutyössä.

CONSIDERING THE VICTIMS' INTEREST IN PRACTICAL MEDIATION

The changes by victim's directive

Kuntonen, Tanja

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Management and Service Business, Master's Programme

October 2019

Number of pages: 82

Appendices: 7

Keywords: The victims' rights directive, victim, mediation, victims' interest

The victims' rights directive was established 25.10.2012 and it came into effect in EU member countries by 16.11.2015. This directive has affected other laws also, but in this thesis its changes have been observed from the viewpoint of mediation law. The changes haven't been quantitatively big, but they have been qualitatively notable. Considering the victims' interest in practical mediation and the suspects' responsibility for the actions were the new essential changes. This has awakened deliberation about what effect the changes will have on practical level. This was what inspired the research for the thesis. The answer was searched with the following questions: With what procedures can the EU Victims' rights directive requirements be considered in mediation work? How are these requirements experienced in mediators practical work?

Empiric information in the qualitative research was gathered through group interviews with mediators and the results were derived from theory-based content analysis. Meaning and interpretation for the concept of victims' interest was also given. In the beginning of this thesis we went through mediation work and factors related to the victim, because the background information is relevant in the perception of the entirety. Otherwise the thesis was proceeded by theory level with the conditions of victims' directive. The minimum requirements for the directive and notable factors relating to the victims' interests was found through theory. The divisions were explained either by law sources or literature sources. Additionally, information was presented based off own knowledge or pondering.

The results and conclusions were presented in the reportage part and practical tools were created based off the results. The results were summarized and based off them the presented conclusions were deducted. The conclusions were expressed by noting the factors which based on results were obstructing the fulfillment of victims' interest. These were: the obscurity of the mediator's role, the low availability of support services, the lack of homogeneity in practical mediation, the deficiency in the flow of information and the immeasurableness of the suspects' responsibility. In conclusion, work supporting the victims' interest was viewed to be the workers responsible action, which includes knowledge, expertise and homogeneity. The form produced by this thesis aims to improve the aforesaid obstacles and thus better the victims' interest. The form is meant to be used as a utility in mediation work.

LYHENTEET JA VAKINTUNEET NIMIKKEET

HE	Hallituksen esitys
Holhoustoimilaki, holhouslaki	Laki holhoustoimesta 442/1999
Julkisuuslaki	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999
Lapsen huoltolaki, lastenhuoltolaki	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983
Lex Hymy (muutos 908/1974)	Rikoslaki 39/1889
RESTO	Sovitteleva ja Restoratiivinen yhteisö - koulutus
RIKU	Rikosuhripäivystys
Sovittelulaki	Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Uhridirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktii- vi 29/2012EU
VERSO	Vertaissovittelu
VSE	Victim Support Europe -järjestö

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	7
2	KEHITTÄMISPROSESSIN KULKU JA TYÖN RAJAUS.....	8
3	SOVITTELU	10
3.1	Termistöt: uhri, tekijä/epäilty, rikos ja riita	11
3.2	Sovittelutoimisto ja käytännön sovittelutoiminta	13
3.2.1	Sovitteluprosessi.....	13
3.2.2	Sovittelijan tehtävät.....	14
3.2.3	Sovittelutapaamiset.....	15
3.3	Restoratiivinen oikeus ja sovittelu	18
4	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMINEN	20
4.1	Tutkimuskysymykset	21
4.2	Käytettävät menetelmät	22
4.3	Empiirinen aineisto	23
4.4	Ryhmäkeskustelu	25
4.5	Miten tuloksiin päädytään?	27
4.6	Aiemmat tutkimukset.....	28
5	MIKÄ ON RIKOSUHRIPÄIVYSTYS JA MITEN UHRI VOIDAAN MÄÄRITELLÄ?	29
5.1	Uhrin määritelmiä	30
5.2	Uhrin kärsimys ja haavoittuvuus	31
5.3	Miten tieto välittyy uhrille?	33
6	EU:N LAINSÄÄDÄNTÖ, UHRIDIREKTIIVI JA SIIHEN LIITTYVIÄ OIKEUSLÄHTEITÄ.....	34
7	UHRIDIREKTIIVIN VÄHIMMÄISVAATIMUKSET	38
7.1	Korjaavan oikeuden palveluita voidaan käyttää ainoastaan niiden ollessa uhrin edun mukaisia.....	40
7.2	Turvallisuusnäkökohtien huomioon ottaminen.....	41
7.3	Uhri on antanut vapaaehtoisen suostumuksen sovitteluun ja mahdollinen sopimus syntyy myös vapaaehtoisesti	42
7.4	Uhrille annetaan tiedot sopimuksen valvonnasta.....	43
7.5	Rikoksesta epäilty on vahvistanut tapahtumien kulun pääosiltaan.....	44
7.6	Sopimus voidaan ottaa huomioon rikosprosessissa myöhemmin.....	46
7.7	Luottamuksellisuus	47
8	UHRIN EDUN MUKAISUUS	48
8.1	Uhrin henkilökohtainen tilanne.....	48

8.2	Uhrin etu ja tarpeet.....	49
8.3	Ikä ja sukupuoli.....	50
8.4	Kypsyystaso ja mahdollinen vammaisuus	51
8.5	Uhrin suojeleminen.....	52
8.6	Uhrin tulee saada tarvittavat tuki ja oikeussuojakeinot	52
8.7	Sovittelijoiden koulutus	53
9	AINEISTON, TULOSTEN JA JOHTOPÄÄTÖSTEN RAPORTOINTI.....	55
9.1	Tapaamisten tausta.....	55
9.2	Ensimmäinen tapaaminen (uhri sovittelun erillistapaamisessa)	57
	9.2.1 Keskustelussa esiin tulleet seikat.....	58
9.3	Toinen tapaaminen (uhri sovittelun yhteistapaamisessa)	60
	9.3.1 Keskustelussa esiin tulleet seikat.....	60
9.4	Kolmas tapaaminen (sovittelijoiden tietotaito ja uhrin tilanne sovittelun jälkeen)	62
	9.4.1 Keskustelussa esiin tulleet seikat.....	62
9.5	Neljäs tapaaminen (loppuyhteenveto).....	63
	9.5.1 Keskustelussa esiin tulleet seikat.....	64
9.6	Tulokset.....	65
9.7	Johtopäätökset ja pohdinta	67
	9.7.1 Sovittelijan rooli	67
	9.7.2 Informaatio sovittelutapaamisissa	68
	9.7.3 Sovittelutoiminnan tasalaatuisuus	70
	9.7.4 Tiedonkulku sovittelijoiden ja sovittelutoimiston välillä.....	71
	9.7.5 Epäilyn vastuunotto.....	72
9.8	Lomake johtopäätösten perusteella.....	72
9.9	Pohdintaa tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden kannalta	75
9.10	Muita kehittämistarpeita jatkossa	77
	LÄHTEET.....	79
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tällä työllä on tarkoitus kehittää Varsinais-Suomen sovittelutoiminnan käytännön sovittelutyötä siten, että siinä tulee huomioiduksi EU:n uhridirektiivin (2012/29) vaatimukset. Ne oli saatettava voimaan jäsenvaltioissa 16.11.2015 mennessä. Nämä vaatimukset on sisällytetty lakiin rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta. Keskusteltuani aiheesta Varsinais-Suomen sovittelutoimiston vastaavan sovitteluohjaajan Riku Laurilan kanssa tuli esiin ajatus siitä, miten uhridirektiivissä mainittu uhrin edun mukaisuuden tavoite saadaan näkymään käytännön sovittelutyössä. Direktiivin aiheuttama muutos on oleellinen, koska uhridirektiivin tuoma velvoite sovittelun uhrin edun mukaisuudesta tulee olla ensimmäinen lähtökohta sovittelulle. Toinen direktiivin tuoma velvoite on se, että epäillyn tulee vahvistaa tapahtumien kulku pääosiltaan. Tämä sisältyy uhrin edun mukaisuuden vaatimukseen, mutta vaatii kuitenkin oman esille nostamisensa. Tässä työssä aihetta käsitellään pääasiallisesti rikosasioiden sovittelun näkökulmasta.

Uhrin edun mukaisuus käytännön sovittelutyössä on aiheena mielenkiintoinen, ajankohtainen, tärkeä ja itsellenikin sopiva, koska olen toiminut riita- ja rikosasioiden vapaaehtoissovittelijana kymmenisen vuotta. Toteutan opinnäytetyöni yhdessä Varsinais-Suomen sovittelutoimiston ja muutaman vapaaehtoissovittelijan kanssa. Juuri vapaaehtoissovittelijat ovat tekemisissä sovittelun, sovittelutoimiston ja uhrien kanssa, joten he ovat tässä koko prosessissa erittäin keskeisessä asemassa. Heidän tietonsa tulee esiin tähän työhön ryhmäkeskustelujen kautta. Saadun tiedon valossa tuotoksena syntyy työkalu, jolla uhrin edun huomioimista voidaan käytännön sovittelutoiminnassa parantaa. Myös koko opinnäytetyön tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää perehdyttäessä esimerkiksi sovittelijoita kyseessä olevaan aiheeseen.

Työssä on otettava huomioon myös opiskelun suuntautumisvaihtoehdon luomat tietyt kriteerit tutkimustehtävälle. Yksi tällainen kriteeri on, että tutkimuksessa tulee olla jollain tavalla oikeudellinen ote. Oikeudellisen tutkimuksen kohde tulee olla sellainen, että aihe liittyy oikeudellisiin kysymyksiin ja aiheen tulee käsitellä oikeusnormeja tai liittyä niillä toteutettavaan yhteiskunnalliseen sääntelyyn/oikeudelliseen ajat-

teluun. (Husa, Mutanen & Pohjalainen 2008, 17.) Sinällään varsinainen tutkimusongelma saattaa saada lopullisen muotonsa vasta tutkimuksen loppuvaiheessa. Aitoa, uutta tietoa voidaan saada etenemällä kohti sellaista, jota ei vielä ole olemassakaan. Voidaan puhua tutkimuksen projektiivisuudesta. Silloin tutkimusongelmat ja -menetelmät muuntautuvat tutkimuksen edetessä. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski 2007, 85-86.)

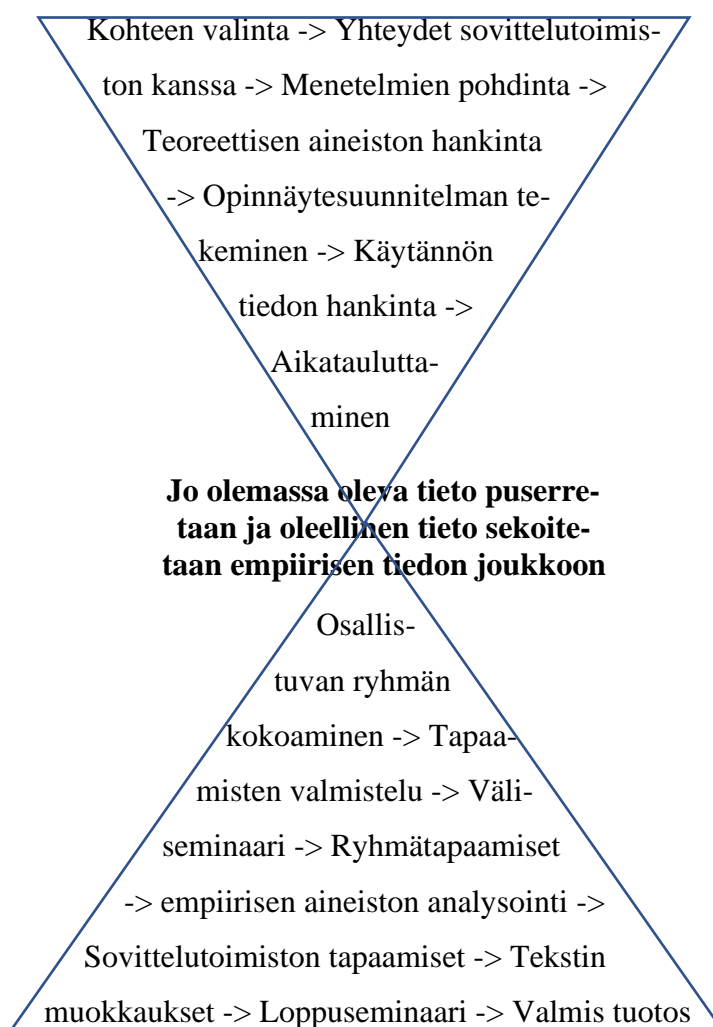
Tällä opinnäytetyöllä ei tavoitella niinkään uutta tietoa, vaan jo olemassa olevan tiedon pohjalta etsitään tietoa, joka vastaisi tutkimuskysymyksiin. Neljän tapaamiskerran ryhmäkeskustelun aiheet määräytyvät uhridirektiivin vaatimusten ja uhriin liittyvien käytännössä esiin tulevien osa-alueiden perusteella. Näin tutkimuksen perustan luo oikeudellinen näkökulma ja sillä pyritään vaikuttamaan käytännön toimintaan.

Vaikka sovittelu yleisesti nähdään tai halutaan nähdä hyvin tasapuolisena tapahtumana sekä uhrille että epäillylle, on kuitenkin muistettava Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005 (jäljempänä sovittelulaki) soveltamisala, jossa todetaan sovittelusta muun muassa, että siinä käsitellään rikoksesta uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja. Lisäksi uhridirektiivi on täydentänyt lakia uhrin edun mukaisuuden vaatimuksella ja epäillyn vastuunotolla. Työn alkupuolella avaan ensin itse sovittelutoimintaa, koska sen kautta saadaan tausta uhrin mukanaololle sovittelun eri vaiheissa. Sen jälkeen perehdytään tarkemmin tutkimuskysymyksiin ja teorian tasolla uhriin ja uhridirektiiviin. Ennen lopullisia tuloksia ja johtopäätöksiä kuvataan ryhmäkeskustelujen antia melko seikkaperäisesti, jotta ryhmän tuottama tieto jää näkyviin ryhmädynamiikan tuotoksena ja myöhemminkin hyödynnettävänä materiaalina.

2 KEHITTÄMISPROSESSIN KULKU JA TYÖN RAJAUS

Alla oleva kuvio (Kuvio 1) kuvaa koko kehittämisen prosessin kulkua. Tiimalasi malli soveltuu hyvin käytettäväksi tähän, koska se kuvastaa ajankulun armottomuutta ja samalla se myös kuvastaa niitä tunteita ja ajatuksia, mitä tämän työn tekeminen on minussa herättänyt. Tiedossa olevasta laajasta tietotulvasta tulee löytää merkityksel-

linen tieto ja yhdistää se empiiriseen tietoon, jolloin saadaan aikaiseksi jälleen laajempi tiedon kokonaisuus. Näin se on taas valmiina puserrettavaksi uuden tiimalasin läpi myöhemmissä töissä ja tutkimuksissa. Työn rajaus on tehty siten, että sekä sovittelutoimintaan että uhriin liittyvään tietoon perehdytään vain niiltä osin, mitkä ovat oleellisia uhrin edun mukaisuutta käsiteltäessä. Esimerkiksi uhriin liittyvää materiaalia on olemassa runsaasti, joten rajaus on ollut tarpeen. Sovitteluun liittyvää kritiikkiä tai erilaisia sovittelumuotoja ei ole tässä työssä laajemmin esitelty. Lähisuhdeväivallansovittelu on mainittu niiltä osin, kuin se asiakokonaisuuden hahmottamiseksi on ollut tarpeellista.

Kuvio 1. Kehittämispöcessin kulku

3 SOVITTELU

Itse sovitteluajatus lähtee liikkeelle niinkin isosta toiveesta, kuin maailman rauhasta ja siitä, että kaikki voisivat olla sovussa toistensa kanssa. Riitojen, erimielisyyksien ja lainvastaisuuksien tapahtuessa pitäisi ne käsitellä niin, että toive voisi toteutua. (Poikela 2010, 11.) Sovittelun periaate on, että konfliktia, ristiriitaa tai ongelmaa ei saa riistää sen osallisilta. Näin ollen parhaan ratkaisun voivat löytää osapuolet keskenään eikä mikään ulkopuolinen taho. (Poikela 2010, 14.) Suomeen sovittelun on voitu katsoa rantautuneen kirkon kriminaaliryöstön kautta. Ensimmäinen varsinainen sovittelutoiminta alkoi Vantaalla vuonna 1986. Sen jälkeen sovittelu on laajentunut käytettäväksi esimerkiksi työpaikoilla ja kouluissa. (Flinck 2013, 15.)

Uhridirektiivissä mainitaan korjaava oikeus, mikä Suomessa rinnastetaan juuri sovitteluun. Korjaavasta eli restoratiivisesta oikeudesta on oma lukunsa jäljempänä ja myös uhridirektiiviä käsitellään jäljempänä tarkemmin omassa luvussaan. “Rikos- ja riita-asioiden sovittelulla (jäljempänä sovittelu) tarkoitetaan maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille tai riita-asian osapuolille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi” (Sovittelulaki 1015/2005, 1§).

Lähisuhdeväkivallan sovittelu on lähtökohtaisesti samanlaista sovittelua kuin muukin tässä työssä mainittu sovittelu, mutta siihen liittyy muutamia erityispiirteitä. Siinä sovittelun osapuolina on henkilöitä, jotka ovat tai ovat olleet läheisessä suhteessa toisiinsa. Lähisuhdeväkivallan sovittelua voivat tehdä siihen erikseen koulutetut sovittelijat ja vain viranomaiset voivat tehdä aloitteen tällaiselle sovittelulle. Sovittelun edellytysten täyttymistä tulee punnita erityisen tarkasti. (Iivari 2007, 32-33.)

Vapaaehtoissovittelija (jäljempänä sovittelija) on tehtävään koulutettu henkilö, joka hoitaa sovittelutoimiston valvonnan ja ohjauksen alaisena sovittelutapauksia (Sovittelulaki 1015/2005, 1§, 4§). Alun perin sovittelua on käytetty Suomessa lasten ja

nuorten tekemien/kohtaamien asioiden sovitteluun, mutta on siitä laajentunut myös aikuisiin (HE 93/2005).

Uhrin etua tulee kokonaisuudessaan valvoa ja varmistua siitä, että uhrilla on paras mahdollinen tietämys ratkaisujensa pohjaksi. Tällä hetkellä sovittelu tulee kuitenkin erottaa lainkäytöstä ja oikeusprosessista. Sovittelussa ei oteta kantaa syyllisyyskysymyksiin eikä siihen kuka on oikeassa ja kuka väärässä. On kuitenkin tärkeää ymmärtää, että tehdyillä päätöksillä ja ratkaisuilla voi olla vaikutusta asian jatkokäsittelylle ja tulevaisuuteen. Joskus on osapuolten edunmukaista saattaa asia tuomioistuimen ratkaistavaksi. (Flinck 2013, 22.)

Sovittelua tehdään pääsääntöisesti vapaaehtoistyönä, poikkeuksena sovitteluohjaajat, jotka ovat sovittelutoimistolla palkkatyössä mutta myös sovittelevat. Vapaaehtoistyö voidaan nähdä alueena, mikä sijoittuu julkisen ammatiauttamisen, sosiaalisten verkostojen ja omaehtoisen auttamisen välimaastoon. Vapaaehtoistoiminta voi paikata sosiaalisten verkostojen toimintaa. Se auttaa myös julkisia toimijoita monella tavalla, juuri tarjoamalla aikaa vievää kuuntelu- ja muuta apua. Keskustelua aiheuttaa niin sanotun kolmannen sektorin ammattitaito. Vapaaehtoisauttajat poikkeavat ammattiauttajista siinäkin, että he eivät saa rahallista palkkaa tekemästään työstä. Näin ollen vapaaehtoisia ei saisi käyttää korvaamaan ammattityöntekijöitä tai teettää heillä ammattihenkilölle suunnattuja työtehtäviä. Roolit tulisi pitää selkeänä. (Tuorila & Silta-niemi 1999, 69-70.) Vapaaehtoistoiminnan periaatteena on, että sitä tehdään ilman rahallista vastiketta, palkkaa tai palkkiota ja sitä tekevät henkilöt toimivat ihmisten ja yhteisöjen hyväksi omasta halustaan täysivaltaisina yksilöinä (Flinck 2013, 52).

3.1 Termistöt: uhri, tekijä/epäilty, rikos ja riita

Uhri sanalla on monenlaisia merkityksiä, riippuen asiayhteydestä. Tässä työssä uhri sanaa käytetään rikostapahtumaan liittyen, jolloin puhutaan rikoksen uhrista tai asianomistajasta. Uhrin liittyvää termistöä ja muita seikkoja on avattu laajemmin tässä työssä myöhemmin. Rikoksesta epäilty tulee terminä käyttöön, kun esitutkintaviranomainen on sen asiaan siten merkinnyt. Epäilyllä tarkoitetaan tiettyyn asiaan liittyvää henkilöä, jonka epäillään tehneen esimerkiksi rikollisen teon. Synonyymina saatetaan

epäilystä käyttää myös tekijä -sanaa. Tässä työssä tekijästä käytetään pääsääntöisesti epäilty sana, koska se on kirjattu siten sovitteluun tulevissa asiakirjoissa. Lähdeviittausten kohdalla käytän sitä termiä, mitä lähteessä on käytetty.

Rikoksen määrittelyminen vaihtelee sen mukaan, mikä aikakausi on meneillään ja missä yhteydessä rikos sanaa käytetään. Suomessa rikosoikeus on yhteydessä laillisuusperiaatteeseen. Rikoksia ovat näin ollen vain sellaiset tapahtumat, jotka ovat määritelty rangaistavaksi. ”Rikos on teko, jota vallitsevan oikeusjärjestelmän ja hyväksytyyn oikeuskäsityksen mukaan yleisesti pidetään kiellettynä ja moitittavana.” (Tuorila & Siltaniemi 1999, 47.)

Epäilystä rikoksesta voidaan nostaa syyte, jota syyttäjä ajaa yleisessä tuomioistuimessa. Sovittelussa tulee pystyä myös kertomaan osapuolille, mikä on virallisen syytteen alainen rikos. Tällaisessa tapauksessa syyttäjä voi oma-aloitteisesti nostaa syytteen. Tällaisia rikoksia ovat muun muassa varkaus, ryöstö, pahoinpitely, petos ja kavallus. Vaikka sovittelussa päästäisiin sopimukseen virallisen syytteen alaista rikosnimikettä koskevassa asiassa, lopullinen syyteharkintavalta jää syyttäjälle. Asianomistajarikoksessa esitutkinta suoritetaan vain, jos asianomistaja on ilmoittanut joko poliisille tai syyttäjälle vaativansa rangaistusta tekijälle. Mikäli asianomistaja peruuttaa vaatimuksensa, tutkinta on lopetettava. (Flinck 2013, 20.)

Riita taas voidaan nähdä synonyymina esimerkiksi erimielisyydelle, kinalle, selkkaukselle, kahnaukselle tai kiistalle. Riita-asia voidaan nähdä sekä yksityisten ihmisten että yritysten välisenä erimielisyytenä. Riidan aiheet ovat pohjattomat. Konflikti nähdään usein selkkauksena, ristiriitana tai kiistana, jossa on osapuolina kaksi tai useampi taho. Konfliktit voivat olla maailmanlaajuisia tilanteita. Pitkittyessään konflikti voi johtaa rikoksiin ja väkivaltaisuuksiin. Riita- ja konflikti -käsitteitä saatetaan käyttää usein rinnakkain. (Flinck 2013, 21.)

Sovittelua on kutsuttu myös perusoikeudeksi. On sellainenkin näkemys, että sovittelu tulisi saattaa osaksi rikosoikeudenkäyntimenettelyä, joko sitä ennen käytäväksi tai sen jälkeen. (Brunila 2010, 41.) Riita-asian sovittelussa vähintään yhden osapuolen tulee olla luonnollinen henkilö. Vahingonkorvausvaatimusta (muuhun kuin rikokseen

perustuva) voidaan sovittelua, mikäli se on vähäinen määrältään ja laadultaan. (Sovittelulaki 1015/2005.)

3.2 Sovittelutoimisto ja käytännön sovittelutoiminta

Sovittelulaissa (1015/2005) sovittelutoimisto määritellään sellaiseksi toimintayksiköksi, jonka tehtävä on tuottaa lain 8 §:n mukaisesti sovittelupalveluita tietyllä alueella. Varsinais-Suomen sovittelutoimistossa on palkattuna seitsemän henkilöä, viisi sovitteluohjaajaa, yksi toimistos sihteeri ja yksi johtava sovitteluohjaaja (sovittelutoiminnan vastuhenkilö). Sovittelulain mukaan vastuhenkilön tehtävänä on toteuttaa sovittelutoimintaa toimialueellaan ja vastata sen kehittämisestä ja suunnittelusta. Sovitteluohjaajan tehtävänä on valvoa ja ohjata sovittelijoiden toimintaa. He voivat toimia myös sovittelijoina.

Vuonna 2018 sovittelijoita oli koko maassa 1197 ja siitä Varsinais-Suomen sovittelutoimistossa aktiivisia sovittelijoita oli noin 121. Sosiaali- ja terveysministeriö valvoo, johtaa ja ohjaa valtakunnallisesti sovittelupalvelua. THL koordinoi sovittelutoimintaa valtakunnallisesti ja vastaa toiminnan kehittämisestä ja tilastoinnista. Vuonna 2018 sovittelualoitteista purettuja riita- ja rikosasioita Varsinais-Suomen sovittelutoimistossa oli 1671. Vuonna 2018 lakisäätöön ohjattiin koko maassa (purettuja sovittelualoitteita) 12 133 rikos- ja 737 riita-asiaa. (Terveystieteiden tutkimuslaitoksen www-sivut 2019.)

3.2.1 Sovitteluprosessi

Aloitteen sovittelulle voivat tehdä osapuolet, edunvalvoja, poliisi, syyttäjä tai joku muu viranomainen. Vain poliisi tai syyttäjä voi tehdä aloitteen sovittelun aloittamisesta, jos rikos on ollut väkivaltaa sisältävä ja se on kohdistunut rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettaviin läheisiin. (Sovittelulaki 1015/2005, 13§). Sovittelutoimiston henkilökunta ottaa aloitteen vastaan ja päättää sen jälkeen, voiko asiaa sovittaa. Tässä vaiheessa pohditaan laaja-alaisesti täyttyvätkö sovittelun edellytykset ja otetaan kantaa siihen, onko sovittelu uhrin edun

mukaista. Sovittelutoiminnan vastuhenkilö tekee asiassa päätöksen, joko sovittelua puoltavan tai ei puoltavan ratkaisun. (Flinck 2013, 91-92.)

Sovittelulain (1015/2005) 16 §:n perusteella sovittelutoimiston tulee nimetä asiaa sovitteluun sellainen sovittelija, joka siihen soveltuu kokemuksensa ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella eikä ole esteellinen. Lisäksi sovittelutoimisto huolehtii siitä, että sovittelijoilla on käytössään sovittelun kannalta tarpeelliset asiakirjat. Edelleen tulkin tai kääntäjän palveluiden hankkiminen tarvittaessa on toimiston vastuulla. Sovittelun päätyttyä sovittelutoimisto huolehtii tiedottamisesta, asiakirjojen lähettämisestä sovittelualoitteen tehneelle viranomaiselle ja sopimusten seurannasta.

Sovittelun edellytykset ovat: osapuolet ovat henkilökohtaisesti ja vapaasta tahdostaan suostuvaisia sovitteluun, pystyvät ymmärtämään sovittelun ja ratkaisujen merkityksen, osapuolen tulee tietää asemansa ja oikeutensa ja osapuolet voivat peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa. (Sovittelulaki 1015/2005, 2§). Sovitteluun tulee osallistua henkilökohtaisesti, esimerkiksi asiamies ei voi edustaa sovittelun osapuolta. Fyysinen läsnäolo antaa parhaat edellytykset sovittelulle, mutta sovittelussa voidaan hyödyntää myös esimerkiksi puhelinta (LaVM 13/2005).

Käytännön kokemukseni perusteella kommunikointi alkuvaiheessa osapuoliin tapahtuu pääasiallisesti postitse ja puhelimitse. Henkilökohtaiset tapaamiset järjestetään yleensä sovittelijoiden toimesta. Joskus asiakkaat haluavat henkilökohtaisen tapaamisen sovitteluohjaajan kanssa ja pohtia sovitteluun suostumistaan tätä kautta. Mainittakoon edelleen, että myös sovitteluohjaajat sovittelevat itse juttuja, jos jutun laatu sitä vaatii. Tilanteet ja osapuolten ajatukset voivat kuitenkin muuttua ennen kuin sovittelijat ehtivät kohtaamaan osapuolia ensimmäisen kerran. Sen vuoksi sovittelijoilla on myös tässä suhteessa suuri rooli arvioida kokonaistilannetta uudelleen.

3.2.2 Sovittelijan tehtävät

Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen (Recommendation N° R (99) 19) mukaan sovittelijalla olisi hyvä olla seuraavanlaisia taitoja: sovittelijoiden tulisi

edustaa eri aloja ja heillä tulisi olla hyvä yleistuntemus paikallisista tavoista ja kulttuurista, osoittaa hyviä ihmissuhdetaitoja ja arviointikykyä. Hänen tulisi saada myös ennen sovittelun aloittamista koulutus, jotta sovittelija kykenee sovitteluun konfliktitilanteissa ottaen huomioon osapuolten erityisvaatimukset ja ymmärtäen rikosoikeusjärjestelmän periaatteet. (Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe 1999, 8.)

Kaiken kaikkiaan sovittelijalla tulee olla sellainen eri tavoin hankittu kokemus, että hän kykenee toimimaan sovittelijana. Sovittelutoiminnassa on nähty rikkautena se, että sovittelijat tulevat erilaisista koulutus- ja työtaustoista. Valinnassa kiinnitetään huomiota lähinnä ihmissuhdetaitoihin. Myös sovittelijan oman elämän tulisi olla tasapainossa, sillä sovittelussa ei voi terapioida itseään. Sovittelutoimiston henkilökunta valitsee sovittelijat soviteltaviin juttuihin oman harkintansa ja tietojensa perusteella. Sovittelutoimisto vastaa sovittelijoiden toiminnasta ja ylläpitää sovittelijoiden kykyä toimia vapaaehtoistyössään. (Flinck 2013, 53-54, Sovittelulaki 1015/2005, 10§.)

Sovittelulain (1015/2005) 17 §:ssa määritellään sovittelijan tehtävät, joita ovat: tapaamisten järjestäminen osapuolten kanssa, sovittelu kaikkia kunnioittaen ja puolueettomasti, auttaa osapuolia löytämään sellainen ratkaisu, jossa uhri saa hyvitystä henkisistä ja aineellisista haitoista, antaa tietoa oikeusavusta ja muista palveluista, laatia osapuolten päästyä sopimukseen sopimusasiakirjan, jonka vahvistaa allekirjoituksellaan ja sovittelun päätyttyä antaa selostus sovittelusta sovittelutoimistolle.

Vaikka sovittelija ei toimi työ- tai virkasuhteessa sovittelutoimistoon, vie hän kuitenkin omalla toiminnallaan sovittelun ja sovittelutoimiston imagoa eteenpäin. Sen vuoksi sovittelijan on muistettava tarjota aina hyvää palvelua. Hyvään palveluun liittyviä ominaisuuksia ovat muun muassa kuuntelemisen taito, asiantuntevuus, ystävällisyys, rehellisyys, luotettavuus ja palvelumotivaatio. (Flinck 2013, 54.)

3.2.3 Sovittelutapaamiset

Varsinainen sovittelu voi toteutua vasta, kun osapuolet kommunikoivat jollain tavalla keskenään. Tiedän, että tällä hetkellä Varsinais-Suomen sovittelutoimistossa erillis-

tapaamiset ovat enemminkin sääntö kuin poikkeus. Erillistapaamiset ovat tapaamisia, joissa ovat paikalla kukin asiaan liittyvä osapuoli erikseen sovittelijoiden kanssa. Mukana voi olla myös huoltaja, edustaja, edunvalvoja, tulkki tai tukihenkilö. Erillistapaamisia tarjotaan kiinteänä osana sovitteluprosessia kaikille asiakkaille tasapuolisesti. Asiakkailta on mahdollisuus halutessaan kieltäytyä erillistapaamisista, kuten koko sovitteluprosessistakin (paitsi lähisuhdeväkivallan sovittelussa erillistapaamiset ovat osa prosessia ja siten pakolliset). Sovitteluita tehdään pääasiassa parityönä ja erillistapaamisessa osapuolet ovat läsnä sovittelijoiden kanssa erikseen. Tämä antaa mahdollisuuden käydä tapahtunutta läpi yksilötasolla ja tehdä sovitteluprosessia tuuksi.

Valtakunnallisesti erillistapaamiset ovat olleet kiinteä osa prosessia lähinnä lähisuhdeväkivallan sovittelussa. Mainittakoon, että lähisuhdeväkivallan sovittelua tekevät samat sovittelijat kuin muissakin tapauksissa, mutta lähisuhdeväkivallan sovittelijat ovat saaneet siihen erillisen koulutuksen. Erillistapaamisia on suositeltu käytettäväksi myös muun muassa nuorten sovittelussa ja sovitteluissa, joissa on monikulttuurillisuutta. (Flinck 2013, 96.) Sovittelulaki (1015/2005) antaa tähän myös mahdollisuuden vapaaehtoisuuden kautta eli erillistapaamisia voidaan järjestää osapuolten siihen suostuessa.

Mielestäni erillistapaamiset tulisi olla ehdottomia kaikissa sovitteluissa, jotta uhrin edun mukaisuus voidaan ottaa huomioon alusta lähtien. Erillistapaamisia seuraa, sovittelun edellytysten täytyessä ja mikäli osapuolet eivät ole peruneet suostumustaan, yhteistapaaminen, jossa varsinainen sovittelun lopputulos voi syntyä. Yhteistapaaminen on varsinainen sovittelutapaaminen, jossa ovat paikalla vähintäänkin asian osapuolet ja sovittelijat. Osapuolten fyysinen läsnäolo on aina paras vaihtoehto, mutta kuten aiemmin on todettu, kommunikointia voidaan käydä esimerkiksi puhelinta hyödyntäen.

Erillistapaamisten tärkeys tulee esiin ensinnäkin siinä, että yhteistapaamisessa sovittelijan on melko vaikea tehdä havaintoja yhdestä henkilöstä, koska kyse on ryhmätilanteesta. Toiseksi yhteistapaamisessa sovittelija ei voi ohjata osapuolia esimerkiksi tukipalveluiden piiriin toisten kuulematta ja kolmanneksi yhteistapaamisessa kynnys sovittelun keskeyttämiseen sovittelijalle on mielestäni isompi kuin erillistapaamises-

sa. Jos jo erillistapaamisessa huomataan esimerkiksi uhrissa sellaisia seikkoja, että sovittelu ei olisi hänen etunsa mukaista, sovittelijat voivat selvittää, onko sen parantamiseksi jotain tehtävissä.

Erillistapaamisessakin kyse on vähintäänkin pienestä ryhmästä. Joissakin tapauksissa mukana voi olla myös huoltajia, edustajia, tukihenkilöitä ja tulkki. Sovittelijat mahdollistavat tapaamisen ja kuuntelemisen lisäksi huolehtivat siitä, että sovittelun periaatteet (vapaehtoisuus, luottamuksellisuus, osallisuus, puolueettomuus, turvallisuus ja oikeudenmukaisuus) toteutuvat ja varsinkin, että sovittelu on osapuolen edun mukaista (Sovittelulaki 1015/2005, Flinck 2013, 18). Vaarana voi olla, että itse kertomus ja osapuolen tarina vie liiaksi huomiota ja että tilanne sovittelijalle mahdollisesti sadannennen sovittelun jälkeen on liiaksi rutinoitunut.

Näkisin, että sovittelun periaatteisiin voisi hyvinkin lisätä vielä yksilöllisyyden vaatimuksen. Osapuoli tulee muistaa kohdata omana yksilönään ja löytää yksilö nimenomaan kaiken asiatulvan keskeltä. Muuten saattaa käydä niin, että uhrin nähdään yhtenäisenä ryhmänä ja eroavaisuudet voivat jäädä huomaamatta (Honkatukia 2011, 54).

Sovittelun yhteistapaamisessa ovat paikalla sovittelijoiden lisäksi osapuolet ja erillistapaamisen yhteydessä mainitut muut sallitut läsnäolijat. Yhteistapaamisessa osapuolet keskustelevat tapahtuneesta, uhrille aiheutuneista haitoista (henkiset ja aineelliset) ja niistä toimista, joilla uhrin kokemat vahingot voidaan hyvittää. Sovittelu voi edetä sopimukseen, sovintoon tai keskeytyä joko osapuolten tahdosta tai sovittelutoimiston ammattihenkilöstön päätöksellä. Osapuolet voivat siis saavuttaa silti keskenään sovinnon (yhteinen näkemys osapuolten välillä), vaikka sopimusta ei syntyisikään. Tieto sovittelun lopputuloksesta ilmoitetaan aloitteen tehneelle syyttäjälle tai poliisille. Sovittelun tulos on yksi mahdollinen peruste viranomaiselle luopua toimenpiteistä. (Sovittelulaki 1015/2005, Flinck 2013, 13.)

Sovittelussa osapuolet saattavat löytää yhdessä sellaisia uusia ratkaisuja, joissa kummankin edut tulevat otettua huomioon (Brunila 2010, 40). Mielestäni tämä on yksi onnistuneen sovittelun tavoite. Minkäänlaista mittaria sille, että molempien edut tulevat otettua huomioon riittävästi, ei tietenkään ole. Riittävä toteamus näyttäisi ole-

van se, että osapuolet osoittavat olevansa tyytyväisiä vallitsevaan lopputulokseen ja tilanteeseen. Tämä tietenkin perustuu mielestäni siihen, että luotetaan osapuolen kertomaan/sanomaan. Mutta tuleeko uhrin etu tällä tavalla tarpeeksi huomioonotetuksi? Uhrin etu ei välttämättä korreloi yhteen uhrin tietoisuuden kanssa. Käsitykseni mukaan pystyäkseen valvomaan omia etujaan se vaatii tietämystä ja asiaan perehtymistä. Jotta uhrilla olisi mahdollisuus vaalia omaa etuaan sovittelun yhteistapaamisessa, lähtökohtana tulee olla hyvin toteutunut erillistapaaminen ja tilanteen tasalla olevat sovittelijat.

3.3 Restoratiivinen oikeus ja sovittelu

Sovittelu on yksi korjaavan oikeuden menettely Suomessa. Korjaava eli restoratiivinen oikeus voidaan määritellä eri tavoin, riippuen näkökulmasta. Keskeistä on kuitenkin eteenpäin suuntautuminen eli katsominen tulevaisuuteen. Perusajatuksena on muun muassa se, että rikosseuraamuksena tulee olla uhrin hyvittäminen. Tämä näkemys on kahden viime vuosikymmenen aikana kasvanut, myös kansainvälisesti. (Flinck 2013, 16.) Restoratiivinen oikeus korostaa prosessia, mikä perustuu yhteistyöhön ja sellaiseen lopputulokseen, mikä saavutetaan yhteisymmärryksessä. Sovittelu antaa mahdollisuuden myös tunteiden käsittelemiseen ja tarjoaa mahdollisuuden anteeksipyyntöön ja sen hyväksymiseen. (Brunila 2010, 34-35.)

Haluan huomioida restoratiivisen oikeuden/sovittelun omana lukunaan, koska siitä löytyy ajatuksia herättäviä huomioita tämän työn aiheeseen. Mielestäni huomion arvoista on nimenomaan se, miten uhrin hyvittäminen pysyy keskiössä vai onko sovittelun tasapuolisuuden vaatimus syrjäyttänyt sen. Restoratiivisen sovittelun teemoja on käyty läpi sovittelijoille tarkoitetuissa koulutustilaisuuksissa ja itse aiheestakin on pidetty oma koulutus sovittelijoille. Tarkoituksena on, että restoratiivisen sovittelun menetelmiä käytetään yhtenäisesti sovitteluissa. Vuonna 2018 on tehty opinnäytetyö Helsingin sovittelutoiminnalle, jossa on tutkittu ”Restoratiivinen sanoitus” -koulutukseen liittyviä kokemuksia sovittelijoiden näkökulmasta (Hallama 2018, 3).

Kuten itsekin tiedän koulutusten kautta restoratiivisuuden toteuttamiseksi esitetään molemmille osapuolille yksinkertaiset kysymykset, joiden pohjalta osapuolet voivat

ilmaista näkökulmia, ajatuksia, tunnetiloja ja tarpeitaan. Hallaman opinnäytetyössä kysymykset on esitelty seuraavasti: Mitä tapahtui? Mitä ajattelit? Mitä ajattelet nyt? Miltä tuntui? Miltä tuntuu nyt? Keihin kaikkiin tilanne on vaikuttanut? Mitä tarvitset, jotta tämä tilanne korjaantuu? ja Miten tämän tilanteen voisi ratkaista? Miten asia voidaan hyvittää? Mitä voisit luvata, ettei tilanne toistu? Kysymykset liittyvät VERSO:n RESTO -aineistoon. VERSO:n ohjelmajohtajana toimii sovittelija ja kouluttaja Maija Gellin. (Hallama 2018, 18).

Nämä kysymykset liittyvät viiteen eri restoratiiviseen teemaan, joita on tuonut esiin Belinda Hopkins, filosofian tohtori ja Transforming Conflict -keskuksen johtaja. Esimerkiksi kirjassa Just Care teemat ovat: 1) Jokainen on arvokas omana yksilönään ja näkökulmineen, 2) ajatukset, tunteet ja käyttäytyminen liittyvät toisiinsa, 3) tapah-tuneella/asialla on vaikutusta läheisiin/lähiympäristöön, 4) tarpeiden huomioonotta-minen ja 5) tilanteen korjaaminen alkuperäiseen tilaan. (Hopkins 2009, 27-28.) Näitä teemoja on alun perin kehitetty lasten ja nuorten kanssa toimimiseen ja siihen viittaa myös vertaissovittelu, mikä sijoittuu koulumaailmaan (Vertaissovittelun [www-sivut](http://www.sivut) 2019).

Kuten aiemmin on todettu, suomalainen sovittelu on nojautunut lähtökohtaisesti res-toratiivisuuteen ja restoratiivisuutta ja sovittelua käsitellään joskus jopa synonyymeinä. Ymmärrän tiettyjen kysymysten esittämisen lähtökohdan ja tarkoituksen, mutta hieman tarkemmin asiaa pohtiessa ja sitä myös käytännön työssä nähneenä, esiin nousee muutamia ajatuksia. Restoratiivisuuden yksi ajatus on, että lopputulos saavu-tetaan yhteisymmärryksessä (Brunila 2010, 34-35). Mielestäni ässä tulee kiinnittää erityisesti huomiota lopputulos-sanaan. Yhteisymmärrystä tässä yhteydessä ei tulisi käsittää siten, että kaikista kyseeseen tapahtumaan liittyvistä asioista tulisi olla samaa mieltä. Itse näen sen niin, että riittää, että on yhteinen ymmärrys siitä, mistä sovitaan.

Uhrin ja epäillyn sovitteluun liittyvä tasapuolisuuden vaatimus painottuu entisestään restoratiivisuuden myötä. Tämä voidaan todeta siitä, että molemmille osapuolille esi-tetään edellä luetellut samat kysymykset. Mielestäni on erityisesti kiinnitettävä huo-miota siihen, että epäillyn vastuunotto tulee ensinnäkin kunnolla esille ja toiseksi, että se täyttää silmännähtävästi aitouden merkit. Tämä tulee myös jotenkin varmistaa uhrilta, koska hänenhän tulee tämä vastuunotto viimekädessä todeta riittäväksi. Pel-

kästään edellä mainittujen kysymysten käyttäminen yhteistapaamisessa korostaa en-tisestäään erillistapaamisten tärkeyttä. Siellä sovittelijat voivat tehdä tarkempaa tausta-työtä uhrien etuun liittyvien seikkojen tarkastelussa.

Mielestäni myös termistön kanssa tulee olla huolellinen. Lain näkökulmasta ei ole sama asia, annetaanko kaikille tasapuolinen mahdollisuus ja tilaisuus kaikkeen. Esi-merkiksi epäillylle annetaan *mahdollisuus* osallistua sovitteluun (kuten tietysti myös uhrillekin), mutta jotta sovittelusopimus voidaan tehdä rikosasiassa, epäillyn *tulee* vahvistaa tapahtumien kulku pääosiltaan, se ei ole näin ollen enää mahdollisuus. So-vittelun keskeyttäminen tai poistuminen sovittelusta on tietenkin edelleen mahdolis-ta myös epäillylle. Ja sovittelun *tulee* olla uhrin edun mukaista, epäillyn etu täytyy siinä samalla, mikäli se on mahdollista. Hyvä on myös muistaa, miksi sovittelua alun perin järjestetään: ”...sovittelu on maksutonta palvelua.....käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja....sopimaan toimienpiteistä niiden hyvittämiseksi.” (Sovittelulaki 1015/2005, 1§). Mielestäni on myös hyvä muistaa, että rikosasiainsovittelussa on olemassa nimikkeet asianomistaja ja epäilty, kun taas riita-asiassa riidan osapuolet.

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMINEN

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kehittää Varsinais-Suomen sovittelutoimiston toimintaa siten, että opinnäytetyöllä saaduilla tuloksilla luodaan työkalu, jota voidaan jatkossa käyttää uhrin edun mukaisuuden huomioonottamisessa ja sovittelijoiden osaamisen kehittämisessä. Opinnäytetyön tulokset toimivat myös näkökulmina käsi-teltävänä oleviin tutkimuskysymyksiin. Tieteellisessä tutkimuksessa uutta tietoa han-kitaan järjestelmällisesti ja järkipäisesti. Se voidaan nähdä myös yhteiskunnallisen instituution ja tutkimuksesta saatujen tulosten kokonaisuutena. Tiedon tavoittelemi-nen on kriteeri sille, että tutkimusta tai hanketta voidaan kutsua yleensäkin tutki-mukseksi. Tiede voidaan nähdä tiedonhankinnan prosessin tuloksena eli tiede on tie tietämiseen. (Heikkinen & Huttunen 2007, 185-186.) Mielestäni myös sellainen tieto voi olla uutta, mikä on ollut niin sanotusti hiljaista tietoa tai tietoa, johon kukaan ei

ole aiemmin kiinnittänyt huomiota. Tämä tutkimustyö pyrkii saamaan sen tiedon käytännön hyödyksi.

4.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössä tutkin uhridirektiiviä (2012/29/EU) sovitteluun liittyen ja sen tulkintaan liittyviä erityiskysymyksiä. Haen opinnäytetyöllä vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

Millä toimenpiteellä uhridirektiivin vaatimukset voidaan ottaa huomioon sovittelu-työssä?

Miten uhridirektiivin vaatimukset koetaan sovittelijoiden käytännön työssä?

Alla oleva kuvio (Kuvio 2) kuvastaa niitä keskeisiä reunaehtoja, joiden kautta tutkimuskysymyksiin etsitään vastauksia eli teoria tässä työssä on lähtöisin niistä. Uhrin edun mukaisuuden määrittäminen ja sen näkyminen käytännön toiminnassa on tämän työn keskeinen elementti. Sen vuoksi se on nostettu keskeiseen asemaan ja sen ympärille on koottu sen toteutumiseen eniten vaikuttavat seikat. Uhrin edun mukaisuuden toteutuminen käytännössä on sovittelutoimiston sovitteluohjaajien ja sovittelijoiden vastuulla. Koko aiemmin kuvailtu sovitteluprosessi liittyy kiinteästi uhriin ja siihen, että hänen edun mukaisuuttaan tulee valvoa eri tilanteissa. Rikoksesta epäilty tulee sovitteluprosessissa vahvistaa tapahtumien pääasiallinen kulku ja näin ollen hän on myös yksi keskeinen tekijä uhri edun mukaisuuden toteutumisessa.

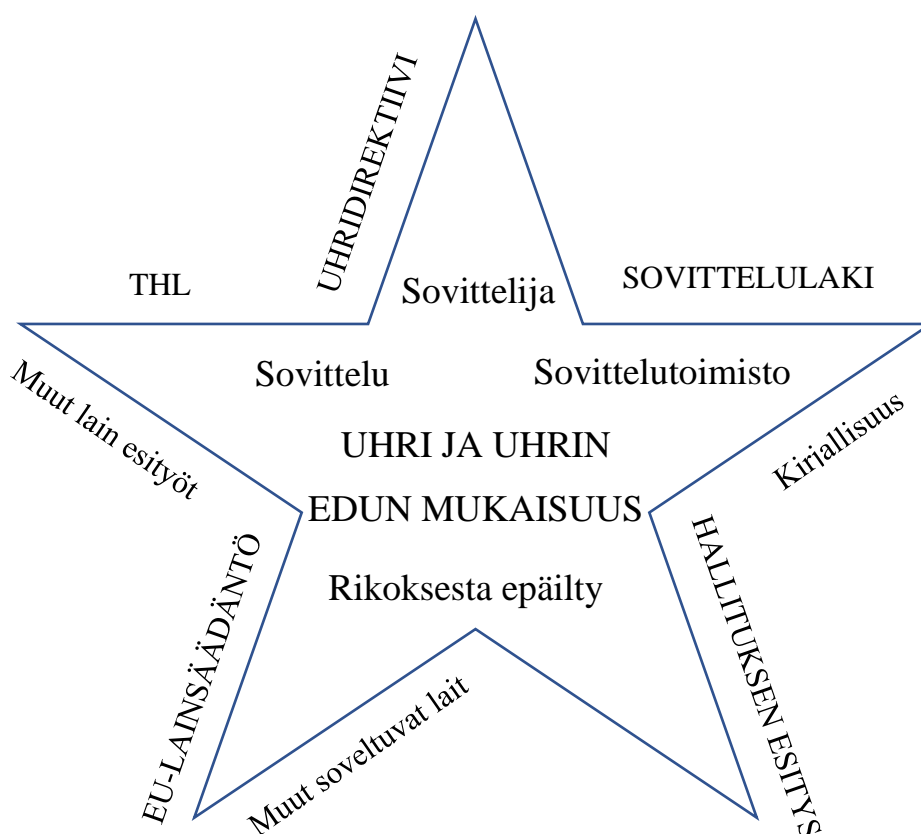
Työn empiirinen aineisto tullaan keräämään seuraavien teoriakokonaisuuksien

- 1) sovittelu, sovittelutapaaminen ja sovittelija,
- 2) uhri/osapuolet ja sovittelija,
- 3) sovittelijat ja sovittelutoimisto,
- 4) uhri ja rikoksesta epäilty

ohjaamana.

Tähden ulkopuolella ovat sellaiset seikat, jotka on toiminnassa otettava huomioon, mutta jotka eivät käytännön työssä ole kovin näkyvässä asemassa. THL mahdollistaa sovittelutoiminnan ja ohjaa sitä, sovittelulaki sekä EU-lainsäädäntö että uhridirektiivi

(muilta osin) antavat laintasoiset puitteet toiminnalle, hallituksen esitykset, muut soveltuvat lait (esimerkiksi tässäkin työssä esiin tulleet lait) ja lain esityöt nousevat sovittelutoiminnassa esiin lähinnä silloin, kun niitä tarvitaan tarkentamaan esimerkiksi sovittelulakia. Kirjallisuus on apuna, kun tarvitaan tietoa erityiskysymyksiin. Tähän voidaan sisällyttää myös muut kirjalliset tuotokset, joiden antia jaetaan sovittelijoille muun muassa tiedotusten ja koulutusten yhteydessä. Kaikilla näillä tähden ulkopuolella olevilla seikoilla on välillistä vaikutusta uhrin kanssa toimiseen, mutta sisäpuolella olevilla on välitön vaikutus.

Kuvio 2. Kehittämistyön teoreettiset reunaehdot

4.2 Käytettävät menetelmät

Opinnäytetyöni on empiirinen ja lähestymistapana käytän laadullista sisällönanalyysia. Laadullinen tutkimus nojaa ymmärtämiseen. Ymmärtäminen ei ole kuitenkaan yksisuuntaista. Se, miten minä ymmärrän ei ole sama, kuin miten joku toinen ym-

märtää. Ja toisaalta, miten tuottaa sellaista tekstiä, että joku sen ymmärtäisi siten, kun itse haluisin sen välittyvän (Tuomi & Sarajärvi 2018, 76). Laadullisessa tutkimuksessa tutkimustuloksiin vaikuttavat: yksilön käsitys ilmiöstä, millaisia välineitä käytetään ja mitä merkityksiä tutkittavalle asialle annetaan. Tieto on subjektiivista, koska käyttäjä (tutkija) päättää tutkimusasetelmista oman ymmärryksensä mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 25). Näiden seikkojen perusteella haluan tuoda tässä tutkimuksessa esiin nousevan empiirisen tiedon melko autenttisenä esiin, jotta myös ryhmäkeskustelujen luonne välittyisi lukijalle.

Uhridirektiiviin (2012/29/EU) liittyvistä eri käsitteistä voisi saada empiiristä tietoa paljonkin eri toimijoilta. Uhridirektiivi säätelee monia muitakin toimijoita, joten sen soveltaminen on todella isossa merkityksessä käyttökohteeseensa. Vaikka opinnäytetyössä pyritetään uhridirektiiviä teoreettisessa viitekehyksessä laajemminkin, on sen focus kuitenkin linkitettyä nimenomaan sovittelutoimintaan. Mielestäni parhaiten empiirisen tiedon saa itse sitä käytännössä hyödyntävältä taholta eli sovittelijoilta. Tämä työ pyrkii löytämään käyttökelpoisen ajatuksen siihen, millä käytännön toimintatavalla/työkalulla sovittelutoiminta voisi parhaiten ottaa huomioon uhrin edun toiminnassaan.

4.3 Empiirinen aineisto

Empiirinen aineisto kerätään sovittelijoiden ryhmätilanteista. Tässä ei ole kyse haastattelusta vaan tarkoituksena on, että ryhmäläiset ideoisivat ja kehittäisivät omilla ajatuksillaan teoreettisesta aineistosta saatujen tietojen perusteella käytäntöä. Näihin tilanteisiin laaditaan osittainen runko, mutta tarkoitus on pitää tilanne avoimena ajatuksille ja ideoille. Ei puhuta ryhmähaastattelusta vaan ryhmäkeskustelusta. Ryhmäkeskustelut sopivat hyvin tutkimuksiin, joissa ollaan kiinnostuneita ryhmään osallistuvien erilaisista näkökulmista, asioiden tulkitsemisesta ja merkitysten antamisesta käsiteltävään asiaan (Pietilä 2017, 113). Tärkeintä tässä on monimuotoisuus ja se, että keskustelun ollessa kohtalaisen avoin ja ilman liian tiukkaa ruokoa, voidaan samoihin aiheisiin palata aina uudelleen ja uudelleen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88). Uhridirektiivin vaatimusten käsitteleminen niin kauan kuin keskustelua syntyy, on tärkeää aineiston rikastuttamisen kannalta.

Tässä opinnäytetyössä empiiristä tietoa olisi voitu kerätä eri tahoilta. Tietoja olisi saatu uhrien kanssa työskenteleviltä viranomaisilta, kolmannen sektorin toimijoilta ja uhreilta itseltään. Halusin kuitenkin tiivistää uhrin edun mukaisuuden pohdinnan nimenomaan käytännön sovittelutyöhön ja sen vuoksi ryhmään valikoituivat sovittelijat. Heillä on paras näkemys siihen, mitä käytännössä tapahtuu ja mitä ajatuksia uhridirektiivi herättää juuri niin sanotussa kenttätyössä. Sovittelijat ovat myös mahdollisesti eniten tekemisissä uhrien kanssa. Myöskään sovitteluohjaajia ei ole haastateltu tässä työssä. Hekin punnitsevat uhrin edun mukaisuutta ja sovittelun edellytyksiä arvioidessaan asian ottamista sovitteluun, mutta kuitenkin eri vaiheessa kuin sovittelijat. Käytännön tilanteen hoitaminen jää kuitenkin ensisijaisesti sovittelijoiden tehtäväksi.

Uhreilta itseltään olisi voinut saada tietoa esimerkiksi siitä, mitä he olisivat kaivanneet enemmän sovittelutilanteessa, jotta heidän etunsa olisi tullut paremmin huomioon. Mietin kuitenkin, tulisiko uhreilta esiin sellaista, mitä he eivät tiedä kaivata tai tiedä, että se olisi kuulunut sovitteluprosessiin. Oleellista on mielestäni saada tietoa siitä, miten uhrin etuun liittyvät seikat näkyvät ja koetaan nyt käytännön sovittelussa ja miten niitä voisi jatkossa ottaa vielä paremmin huomioon. Toisaalta suoraan uhreihin liittyviä tutkimuksia ja juuri heidän näkökulmastaan on tehty paljon ja eri muodoissa, joten on virkistävää lähestyä asiaa myös toisesta lähtökohdasta.

Ehkä yleisin tallentamistapa keskusteluille/haastatteluille on äänittäminen ja sen jälkeen aineiston litterointi eli puhtaaksi kirjoittaminen ja analysointi. Tässä tutkimuksessa kirjoitan tietokoneella koko keskustelun talteen sitä mukaan, kun puhetta ryhmätilanteissa syntyy. Tällä tavoin pystyn myös itse osallistumaan keskusteluun yhtenä ryhmän jäsenenä. Saan näin heti käsityksen kokonaisuudesta ja siitä, mihin suuntaan tietyt asiakokonaisuudet vievät puheenaihetta. Tämä myös pitää mielestäni ryhmädynamiikan rennompana, kuin mitä se olisi äänittämällä tai videoimalla. Toisaalta äänittämällä saadaan kaikki materiaali talteen ja pystytään ehkä tarkemmin analysoimaan sitä jälkikäteen. En näe tässä työssä oleellisena sitä, kuka sanoo ja mitä sanoo yksilönä vaan ryhmän yhdessä tuottamat ajatukset ja tieto. Toisaalta päädyin tähän ratkaisuun nähdäkseni, miten se toimisi ja tietoisena siitä, että minulla voisi olla sen toteuttamiseen edellytys kirjoitusnopeuteni vuoksi.

4.4 Ryhmäkeskustelu

Ryhmähaastattelulla voidaan saada tuotettua monenlaista tietoa. Voidaan keskittyä käsiteltävästä asiasta saatuun tietoon tai sitten tulkita ryhmässä tapahtuvaa dynamiikkaa ja sen vaikutusta vastauksiin, mielipiteisiin ja perusteluihin. Ryhmähaastattelu voidaan nähdä myös eri termein. Ryhmähaastattelun lisäksi voidaan puhua fokusryhmästä tai ryhmäkeskustelusta. Ryhmäkeskusteluissa on yleensä 5-10 henkilöä, jotka pohtivat annettua teemaa ja haastatteliija antaa tarpeeksi tilaa ryhmän vuorovaiikutukselle. Ryhmäläisten tuodessa esille erilaisia käsityksiään saadaan rikkautta asian eri puoliin ja toisten reagoitua niihin. (Pietilä 2017, 113-114.)

Tätä haastattelumuotoa voidaan käyttää ollessa kiinnostuneita siitä, miten ihmiset tulkitsevat asioita ja minkälaisia merkityksiä antavat niille. Näin syntyy tiedontuottamisen prosessi. Myös käsitteiden analysointiin saadaan parhaimmat ulottuvuudet ryhmädynamiikalla. (Pietilä 2017, 113-114.) Näiden mainittujen seikkojen vuoksi juuri ryhmäkeskustelu tiedonsaantitapana soveltuu parhaiten käytettäväksi tässä opinnäytetyössä. Tällaisesta haastattelumuodosta voidaan myös käyttää nimitystä syvähaastattelu. Tunnusomaista tällaiselle haastattelulle on, että kysymykset ovat avoimia. Syvähaastatteluksi haastattelun tekee se, että haastatteliija muokkaa seuraavia käsiteltäviä asioita sen perusteella, minkälaisia vastauksia hän on saanut. Tällöin itse aiheen työstäminen useampaan kertaan ja eri kulmista on tärkeämpää kuin haastateltavien lukumäärä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88.)

Vaikka itse käytän mieluummin tässä työssä tiedonkeruumuodosta ryhmäkeskustelu nimitystä, on siinä myös syvähaastattelun elementit ja tarkoitusperät näkyvissä. Tällaisessa tiedonkeruumuodossa on vaarana, että seuraavat tapaamiset eivät välttämättä pysy intensiivisyydeltään samalla tasolla kuin ensimmäinen tapaamiskerta (Hyvärinen 2017, 21). Mielestäni jo tämän tiedostamalla voi yrittää pyrkiä samanlaiseen tilanteeseen kuin ensimmäiselläkin kerralla. Mutta kuten muissakin tilanteissa, on kohdalaisen hankalaa tavoittaa jotain samankaltaista menneistä kohtaamisista. Näen myös paljon ulkoisia tekijöitä, mitkä vaikuttavat joka kerta eri tavalla ryhmädynamiikkaan, kuten esimerkiksi henkilöiden sen hetkinen läsnäolon taso.

Ryhmäkeskustelun antia voi heikentää erinäiset seikat. Kuten muissakin ryhmätilanteissa, ryhmä koostuu erilaisista persoonista. Toiset ovat puheliaampia kuin toiset ja temperamentit ovat erilaisia. Haastattelijan olisi pyrittävä ehkäisemään tällaisista tilanteista mahdollisesti aiheutuvia ongelmakohtia tai ohjata tilannetta toivottuun suuntaan. Haastattelijalla voi ratkaista pattitilanteita muun muassa erilaisilla kysymyksillä tai antamalla näkökulmia. Ryhmätilanteissa voi sattua ja tapahtua tilanteita, joihin kaikkiin ei pysty ennalta reagoimaan. Yleinen tilanne voi olla kaikkien ryhmäläisten puhumattomuus, jolloin ryhmäkeskustelua ei saavuteta tai vastavuoroisesti, puhetta riittää, mutta mielipiteet ja kannanotot ovat samankaltaisia. (Pietilä 2017, 115-116.)

Minua voi auttaa ryhmäkeskustelun vetäjänä oma kokemukseni ryhmätilanteista, joissa olen saanut olla sovittelijana mukana. Mielestäni sovittelijan roolia voisi verrata haastattelijan/vetäjän rooliin, joskin sovittelija ei juurikaan esitä kysymyksiä haastatellakseen vaan saadakseen ihmiset puhumaan. Sovittelijaa tarvitaan tilanteiden lukkiutuessa tai lähtiessä ei toivottuun suuntaan.

Ryhmän jäsenillä tulisi olla myös tarpeeksi samanlaista historiaa käsiteltävästä asiasta, jolloin heillä olisi varmuus keskusteltavan asian lähtökohdista. Merkitystä voi olla myös sillä, tuntevatko ryhmäläiset toisensa ennestään tai eivät. Molemmissa vaihtoehdoissa on omat hyvät ja huonot piirteensä. Tyypillinen kainostelu vieraiden ihmisten keskuudessa saattaa hidastaa ainakin alussa keskustelua, toisaalta taas tuttujen kesken viestintä voi olla niin ryhmän sisäistä, että haastattelijalle ei välity siitä tietoa. (Pietilä 2017, 119-120.)

Tässä työssä ryhmään osallistuvia yhdistää sama vapaaehtoistyö, joten ryhmällä on jo alusta lähtien samanlainen tietämys sovittelun peruskäsitteistä. Se, että ryhmäläiset saattavat tuntea toisensa jo etukäteen, ei mielestäni ole ainakaan negatiivinen asia keskusteluyhteyden kannalta. Minun tehtäväkseni jää varmistaa, että keskustelu on sen tasoista, että saan aineiston koottua. Keskustelu ei saa rönsyillä liikaa irti itse aiheesta.

4.5 Miten tuloksiin päädytään?

Yksi tutkijan tehtävistä on päättely. Päättelyn muotoja ovat muun muassa induktio ja deduktio. Ensimmäisessä muodossa päätellään yksittäisiin tapauksiin liittyen yleisiä sääntöjä. Eli joukko samankaltaisia yksilöitä yleistävät päättelemään, että kaikki samaan joukkoon kuuluvat ovat samanlaisia. Jälkimmäisessä muodossa yleisistä säännönmukaisuuksista päätellään yksittäisiä tapauksia. Deduktio on niin sanottua pätevää päättelyä ja se ei siten voi kertoa mitään uutta. (Heikkinen ym. 2007, 88-89.)

Deduktio pyrkii välttämään selitystä auktoritaarisella vahvistamisella. Tämä näkyy käytännössä siten, että esimerkiksi jonkun esittämään kysymykseen ei anneta asiaa selittävää vastausta vaan todetaan asian olevan niin muiden samanlaisten asioiden perusteella. (Alvesson & Sköldbberg 2017, 187). Toisaalta tuloksiin voidaan päätyä myös aineistolähtöisen, teoriasidonnaisen tai teorialähtöisen jaottelun perusteella. Nämä analysointitavat voivat ottaa paremmin huomioon analysointia ohjaavia eri tekijöitä kuin päättelyyn liittyvä analysointi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108).

Tässä työssä käytän teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Lähtöasetelman muodostaa uhridirektiivin (2012/29/EU) vaatimukset sovittelutoiminnassa. Sovittelutoiminnan ydintekijät ovat tulleet esille viitekehyksessä (Kuvio 2). Tämä analyysimuoto selvittää aineiston tuloksia deduktiivisen päättelyn lisäksi. Analyysi lähtee liikkeelle analyysirungosta, mikä rakentuu esimerkiksi aikaisemmasta teoriasta tai käsitteistä. Nämä muodostavat yläluokat. Tämän jälkeen aineistoa voidaan pelkistää erottamalla esimerkiksi haastattelutiedoista ne ilmaisut, jotka on päätynyt käytettäväksi analyysirungossa. Näistä pelkistetyistä ilmauksista muodostuu yksi alaluokka kutakin yläluokkaa vastaavasti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127-129).

Analysointitapa on hyvä pitää mielessä tutkimuksen alusta lähtien, jotta työ on menossa haluttuun suuntaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 77). Kuitenkin ryhmäkeskustelun analysointi ja -tarkkuus määräytyvät tutkimuskysymysten perusteella. Vuorovaiikutusta pitäisi pystyä jollain tasolla kuvailemaan raportissa, sillä se on oleellinen osa ryhmäkeskusteluita ja vaikuttaa annettuun informaatioon. Tämä voi onnistua siten, että keskustelua ei kuvata liian suppeasti. Laadullisissa analyysissä huomionarvoista on poikkeamat tavanomaisesta. (Pietilä 2017, 126-127.)

4.6 Aiemmat tutkimukset

Itse uhreista ja sovittelutoiminnasta, yhdessä ja erikseen, on tehty paljonkin tutkimuksia. Tutkimuksia, joissa on yhdistetty uhri, uhridirektiivi ja sovittelutoiminta en löytänyt. Olen tähän poiminut joitakin tätäkin työtä sivuavia tutkimuksia. Väitöskirjoista mainittakoon Riikka Kotasen, Vilja Hahton ja Timo Pehrmanin työt ja Pro gradu -tutkielmista Jussi Vesikansan työ.

Riikka Kotanen: Näkymättömästä näkökulmaksi (parisuhdeväkivallan uhrin ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa). Tutkimus keskittyy vuosiin 1968-2004 ja sen aikana näkyviin muutoksiin. Erityisesti uhrien ihmisoikeuksien esiin nostaminen on näkynyt myös siinä, miten rikosoikeusjärjestelmä on huomionnut ihmisoikeusloukausten kriminalisoinnin. Lakimuutokset siltä osin, että uhri ei voi enää itse peruuttaa esimerkiksi lähisuhdeväkivallassa tehtyä rikosilmoitusta, ovat uhrimyönteisiä. On katsottu vahvemmasi oikeudeksi se, että uhrin suojellaan yhteiskunnan kautta kuin uhrin oma itsemääräämisoikeus. (Kotanen 2013.)

Vilja Hahto: Uhrin myötävaikutus ja rikoksentekijän vastuu. Työssä pureudutaan tuomaan rikosoikeudellista käsittelyä lähemmäksi vahingonkorvausoikeudellista prosessia, jossa uhrin myötävaikuttaminen tapahtuneeseen on huomioitu enemmän. Hahto käsittelee asiaa siitä näkökulmasta, että rikoksentekijä ei aina ole yksin syyllinen tapahtumien kulkuun eikä uhrin toiminta vailla moitteita sijaa. Yhteenvetona voisi todeta, että uhrin osallisuus tulisi olla vahvempi kaikissa häntä koskevissa asioissa, mutta ei kuitenkaan tekijän kustannuksella. (Hahto 2004.)

Timo Pehrman: Paremmiin puhumalla, restoratiivinen sovittelu työyhteisössä. Nimensä mukaisesti työ käsittelee restoratiivisen sovittelumallin käyttämistä työyhteisössä esiintyviin ristiriitojen purkamiseen. Sovittelun on todettu parantavan työviihtyvyyttä ja työhyvinvointia. Vaikka tässä tutkimuksessa ei ole tuotu erityisesti uhri näkökulmaa esille, tutkimuksen käsittelemä tieto restoratiivisesta sovittelusta tukee ajatusta siitä, että restoratiivisuus ja nimenomaan konfliktin ratkaisu toimivat hyvin yhteen. (Pehrman 2011.)

Jussi Vesikansa: Rikosten uhrin sovittelussa. Työn lähtökohta on saanut alkunsa tutkijan oman sovitteluun liittyvän asiantuntijuuden ja sovittelua kohtaan nostetun kritiikin pohjalta. Kritiikki koskettaa usein uhrin asemaa sovittelussa. Tutkimusaineisto saatiin tutkijan omilla havainnointimenetelmillä ja uhrin teemahaastattelulla. Johdanto-osissa todetaan, että uhrin tilanne helpottui jo sillä, että he saivat kertoa tilanteesta jollekin. Pääasiassa uhrin eivät halua tekijälle rangaistusta vaan haluavat oman tilanteensa sellaiseksi, kuin se oli ennen tapahtumaa. Työssä on paljon esitettyjä kysymyksiä, joiden myötä toimintaa voidaan pohtia ja kehittää, niin koko sovitteluprosessin kuin itse uhrin kohtaamisen osalta. (Vesikansa 2012.)

5 MIKÄ ON RIKOSUHRIPÄIVYSTYS JA MITEN UHRI VOIDAAN MÄÄRITELLÄ?

Rikosuhripäivystyksestä käytetään yleisesti lyhennettä RIKU. Se on vuonna 1994 toimintansa aloittanut tukipalvelu ja on tarkoitettu kaikille rikosten uhreille. Toiminta perustuu yhteistyösopimukseen. Toimintaa ylläpitäviä tahoja ovat: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen Mielenterveysseura, Suomen Punainen Risti, Suomen Setlementtiliitto, Kirkkohallitus ja Ensi- ja turvakotien liitto. Päärahoittajana toimii valtio ja vuonna 2017 valtakunnallinen koordinaatiojärjestö on Suomen Mielenterveysseura.

RIKU:n tavoitteena on rikoksen uhrin aseman parantaminen tuottamalla tukipalveluita. RIKU on näkyvästi mukana myös erilaisissa työryhmissä, joihin osallistuvat viranomaisia ja muita kolmannen sektorin toimijoita. Vuodesta 2016 alkaen RIKU on toiminut rikosuhridirektiiviin liittyvien palveluiden tuottajana Suomessa. Palvelua rahoitetaan pääsääntöisesti rikosuhrimaksun tuotolla. (Kjällman & Åberg, 2017, 16-17.)

RIKU:n toiminnan strategian suuntaviivana toimii uhrin aseman vahvistaminen. Toisaalta RIKU:ään ei ole pyrkinyt parantamaan uhrin asemaa tekijän kustannuksella. European Forum for Victim Services, jossa Suomikin on jäsenenä, on jossain vaiheessa kieltänyt jäseniltään sellaisen toiminnan uhrin aseman parantamiseksi, jolla samalla heikennettäisiin rikosentekijän asemaa. (Tuorila 2000, 80.)

Yhteistyötä tehdään myös eurooppalaisen rikosuhrijärjestöjen yhteisjärjestön VSE:n kanssa. RIKU tarjoaa neuvoja ja henkistä tukea uhrien lisäksi myös heidän läheisilleen ja rikosasiassa todistaville. Toiminta on ammatillisesti ohjattua vapaaehtoistyötä. Valtakunnallisesti RIKU toimii puhelimitse ja verkossa. Puhelimitse saa myös juristineuvontaa. Mikäli uhri voisi hyötyä henkilökohtaisesta tapaamisesta, hänet ohjataan sellaisen pariin. RIKU tarjoaa myös tukihenkilöpalvelua, jolloin uhri voi saada tukihenkilön mukaan esimerkiksi oikeudenistuntoon tai sovitteluun. Joissakin palveluasteissa voi olla vertaisryhmätoimintaa esimerkiksi lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikosten uhreille. (Kjällman & Åberg, 2017, 17-18.)

5.1 Uhrin määritelmiä

Sosiologian puolelta uhri termillä nähdään vaikutusta muihinkin kohteisiin kuin vain ihmisiin, mutta psykologisessa määritelmässä painottuu nimenomaan uhrin henkilökohtainen kokemus ja hänen tulkintansa siitä, mitä on tapahtunut (Honkatukia 2011, 7). Hallituksen esityksessä on myös määritelty uhri-sanana merkitys uhridirektiivin (2012/29/EU) kautta. Siinä sillä tarkoitetaan luonnollista henkilöä, jolle on aiheutunut välitön vahinko johtuen rikoksesta (henkinen, fyysinen, emotionaalinen haitta tai taloudellinen menetys).

Vastaavasti asianomistaja nähdään laajempänä käsitteenä, jota voidaan käyttää myös sellaisista luonnollisista henkilöistä tai oikeushenkilöistä, jotka ovat oikeushyvän haltijoita. (HE 66/2015, 13.) Uhri käsitteeseen saattaa liittyä negatiivinen sävy. Siihen voidaan liittää ominaisuuksina passiivisuus ja heikkous. Kaikki asianomistaja asemassa olevat henkilöt eivät välttämättä pidä siitä, että heitä kutsutaan uhreiksi. (Flinck 2013, 41.)

RIKU määrittelee rikoksen uhriksi sellaisen henkilön, joka kokee itseensä kohdistuneen, omasta mielestään, rikollista toimintaa tai sellaisen yritystä. Näin henkilö itse määrittelee uhri käsitteen. Rikoksen uhreja voivat olla myös kaikki muut henkilöt, joita niin sanottu rikollinen teko on kosketanut. (Tuorila & Siltaniemi 1999, 48.) Mielestäni kiinnostavaa on se, miten uhri mieltää itse oman statuksensa. Ovatko uhri ja asianomistaja -sanat vain meidän järjestelmästäme annettuja termejä, joita ky-

seessä olevat henkilöt ovat kuulleet käytännössä käytettävän vai tunteeko henkilö olevansa uhri? Tähän löytyy varmaan sekä että vastauksia, mutta todennäköisesti asiaan vaikuttaa ainakin se, miten muut suhtautuvat asiaan (Honkatukia 2011, 7).

Olen huomannut, että uhri/asianomistaja nimikkeitä taasen voidaan käyttää synonyyminä. Ehkä uhri sana on kansanomaisempi ja sovitteluosapuolillekin tajuttavampi. Sovitteluasiakirjoissa uhrista käytetään asianomistaja termiä. Itsekin tulee käytännössä puhuttua asianomistajista, mutta tämän työn luonteen vuoksi käytän myös uhri sanaa. Voidaan myös pohtia, onko merkitystä, minkälaista ja kenelle, käyttääkö uhri vai asianomistaja sanaa. Mielestäni uhri sana voi olla myös epäilylle konkreettisempi informaatio. Silloin tulee ehkä selvemmin esille, että joku on kärsinyt jotain. Käsitteiden avaaminen ja sen varmistaminen, että osapuolet ovat ymmärtäneet ne, on yksi perusedellytys sille, että varsinkin asianomistaja kykenee harkitsemaan asioiden tilan. Tämä on asia, joka jää viimekädessä sovittelijoiden varmistettavaksi.

5.2 Uhrin kärsimys ja haavoittuvuus

Haavoittuvuutta voidaan yrittää tunnistaa liittämällä yksittäinen uhrikokemus historialliseen, sosiaaliseen, ideologiseen ja taloudelliseen tuntemiseen (Honkatukia 2011, 54). Se, tuleeko rikos/tapahtuma poliisin tietoon, ei vaikuta juurikaan siihen, minkä tason vaikutus teolla on uhrin elämään. Vaikutukset voivat olla laaja-alaisia vaikuttan uhriin fyysisesti, psykososiaalisesti, taloudellisesti ja arjenhallinnallisesti. Seuraamuksista selviämiseen vaikuttaa ensisijaisti uhrin oma kyky hallita asioita, mutta suuri merkitys on myös ulkopuolisilla toimijoilla. (Tuorila 2000, 13.)

Vaikka haavoittuvuus on hyvin yksilöllisistä, yleisen tietämyksen perusteella erityisen haavoittuvaisia ovat nuoret ja lapset. Ja varsinkin lapsille/nuorille aiheutunut haitta tai traumatisoituminen ei kulje käsikädessä rikosnimikkeen kanssa. Lasten ja nuorten oma-aloitteinen avunhakeminen voi olla heikkoa eikä heillä ole tietoa oikeuksistaan. Sovittelua pidetään erityisen hyvänä asioiden käsittelymuotona, kun epäilty on nuori rikoksentekijä, alle 15-vuotias lapsi, asianomistajarikos tai ensikertalainen. Sovittelulla nähdään olevan sosiaalinen ja kasvatuksellinen tehtävä. Jos rikos on kohdistunut alaikäiseen, sitä ei tule ottaa sovitteluun, mikäli alaikäisellä on

erityinen suojan tarve. Tällainen tarve voi ilmentyä rikoksen laadusta tai uhrin iästä. Vaikka esimerkiksi lapsen erityisen suojan arvioiminen kuuluu sovittelutoimiston ammattihenkilöstölle, tulee myös sovittelijoiden pysyä sovittelussa valppaana ja arvioida koko sovitteluprosessin ajan suojan tarvetta. (Flinck 2013, 127-129.)

Haavoittuvuuden tunnistaminen on vaikeaa, koska koko haavoittuminen liittyy moneen asiaan, henkilöllä oleviin psykologisiin seikkoihin sekä ulkopuolisiin tekijöihin. Tästä voi seurata se, että uhrikokemuksen seurauksia jää huomioimatta. (Honkatukia 2011, 15.) Mielestäni tunne ja kokemus ovat kuin sormenjälki, kahta samanlaista ei ole. Ensinnäkään meillä ei ole olemassa mittaria, joilla mitata edellä mainittuja käsitteitä ja toiseksi emme olisi yksilöitä, jos toimisimme samalla tavalla. Pystymmekö siten rikoksen laadun perusteella sanomaan, minkä tasoisen tunteen se aiheuttaa uhrissa?

Olen huomannut, että tapahtumaan ulkopuolinen ihminen saattaa tuntea, että väkivaltarikoksen uhrin kokemus ja tunne on ”suurempaa” ja ”oikeampaa” kuin toisenlaisen rikoksen uhrilla. Silloin on kyse lähinnä tunneperäisestä asian arvioimisesta. Ainakin erään tuloksen perusteella on todettu, että esimerkiksi asuntomurtoja kokeneet uhrin ovat tunteneet samanlaista loukkaavuutta kuin väkivallan uhrinkin (Honkatukia 2011, 27). Toisaalta, jos puhutaan haavoittavuudesta, on sitä eniten huomattavissa väkivaltaa ja seksuaalista väkivaltaa kokeneissa uhreissa (Honkatukia 2011, 55).

Näen, että uhrin kärsimyksiä kokonaisuutena voidaan pyrkiä estämään ja vähentämään kiinnittämällä huomiota myös rikosten tekijöihin. Rikoksessahan on aina vähintään kaksi osapuolta, joko suoraan tai välillisesti. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomuksen perusteella voidaan todeta, että uusintarikollisuutta voidaan estää ja vangin sopeutumista yhteiskuntaan voidaan tukea toiminnoilla, jotka liittyvät avoimpiin olosuhteisiin ja siviilissä toteutettaviin toimenpiteisiin. (Uusintarikollisuuden vähentäminen rangaistusaikana ja sen jälkeen 2016.)

Kokemukseni mukaan sovittelutoiminta pyrkii omalta osaltaan lisäämään niin sanottu siviilissä tapahtuvaa asioiden käsittelemistä ja lisäksi sovittelussa saavat molemmat osapuolet äänensä kuuluville. Tässä yhteydessä voidaan mainita myös käynnissä oleva vakavien rikosten sovittelukokeilu, mikä tapahtuu vankiloissa ja tuomion

antamisen jälkeen. Julkaisujen mukaan myös tästä on saatu positiivisia tuloksi (Ala-Heikkilä 2016).

5.3 Miten tieto välittyy uhrille?

RIKU:n tekemien uhrihaastattelujen perusteella on käynyt ilmi, että uhrien antama positiivinen palaute annettiin lähinnä yksittäisen virkamiehen tai toimijan toiminnasta. Viranomaiset (poliisi-, sosiaali- ja terveysturvaviranomaiset) vastasivat samassa haastattelussa, että periaatteessa uhrilla on mahdollisuus saada monenlaista apua, mutta sitä on osattava pyytää. (Tuorila & Siltaniemi 1999, 58-60.) Todennäköisesti tilanne on jonkin verran parantunut tällä hetkellä, koska haastattelutiedot ovat melko vanhoja. Toisaalta aina on parantamisen varaa ja käsiteltävät asiat ovat pysyneet samoina. Tässäkin työssä käsitellään tukipalveluiden tarjoamista uhreille, uhrin tietoisuutta omista asioistaan ja vaihtoehtoista ja tiedon välittymistä.

RIKU:n vaikuttavuutta käsittelevässä tutkimuksessa haastatellut uhrin rooli ovat toivoneet uhreille tarjottavan aktiivisesti apua, josta he voisivat kieltäytyä. Esiin on nostettu ajattelumalli, että apua tulisi tuputtaa muutenkin kuin vain antamalla tietoa. Toimijoiden tulisi olla aktiivisempia eikä odottaa uhrin aktiivisuutta toiminnan tasolla. (Tuorila 2000, 33.)

Toisaalta asia voidaan nähdä sitenkin, että niin sanotun avuttoman uhrin rooli jää päälle eikä aktivoi uhria itseään olemaan mukana omassa asiassaan ja prosessissa. Näin asian on myös nähnyt norjalainen emeritusprofessori Nils Christie, joka on maaliskuussa 2008 Helsingissä pidetyssä Pohjoismaisessa uhrikonferenssissa pitänyt aiheesta puheenvuoron. Hän peräänkuuluttaa sellaisia uhrijärjestöjä, jotka auttavat selvittämään konflikteja. Hyvä uhripolitiikka ei luo niinkään merkitystä uhrina olemiselle, vaan sille, että uhrin ottavat kohtalonsa omiin käsiinsä. Rikoksen uhri ei ole pelkästään vastaanottaja vaan osallistuja, tietoinen ja ymmärryksinen. (Kostiainen 2008.) Mielestäni juuri tästähän on sovittelutoiminnassa kyse.

Niin ikään RIKU:n uhreille suuntaaman haastattelun perusteella. uhrin kaipaavat keskusteluavun lisäksi konkreettista tietoa oikeuskäsittelyistä, vahinkojen korvaamisesta

ja yleensäkin arkipäivään liittyvistä asioista. RIKU:n vapaaehtoisauttajille suunnatussa kyselyssä eniten henkistä apua näyttivät tarvitsevan vakavaa henkistä tai konkreettista väkivaltaa kokeneet uhrin. Apua käytännön asioissa toivottiin hieman lievempien rikosten (häirintä, ryöstö, petos, varkaus ja liikennerikokset) tapahduttua. Myös uhrin yksilöllinen tilanne tulisi huomioida. (Tuorila & Siltaniemi 1999, 49-53.)

Mielestäni lisää pohdintaa vaatiikin mahdollisesti se, miten saadaan uhri aktivoitumaan itse hankkimaan tietoa ja motivoitumaan saamaan elämänsä taas raiteilleen. Ei siis tulisi kaataa tietoa uhrille, vaan herätellään ajatuksia. Osapuolet eivät ehkä halua opetusta tai neuvoja, vaan tärkeintä on tulla kuulluksi ja ymmärretyksi (Flinck 2013, 82). Näkisin, että nämä kaikki tavoitteet voivat toteutua eivätkä olla vastakkain toistensa kanssa. Käsittäakseni sovittelijan tehtävänä ei ole antaa opetusta tai neuvoja, mutta sovittelijan tulee huolehtia, että osapuolilla ja varsinkin uhrilla on tarpeeksi tietämystä asioista.

6 EU:N LAINSÄÄDÄNTÖ, UHRIDIREKTIIVI JA SIIHEN LIITTYVIÄ OIKEUSLÄHTEITÄ

Euroopan unionin oikeusjärjestys vaikuttaa syvällisesti jäsenvaltioiden kansalliseen toimintaan. Yleistoimivalta on jäsenvaltioilla, ja unionin toimivalta erityistoimivaltaa, mikä on määritelty erikseen perustamissopimuksissa. Näin unioni voi vaikuttaa joillakin osa-alueilla laajasti ja monella eri tavalla esimerkiksi Suomenkin lainsäädäntöön. EU:n sekundaarinormit ovat niin sanottua johdettua oikeutta, mitkä otetaan huomioon perustamissopimuksissa. Sitovina sekundäärinormeina voidaan pitää päätöksiä, asetuksia ja direktiivejä.

Direktiivit eivät ole suoraan sovellettavia, kuten asetukset vaan vaativat kansallisia lainsäädäntövaiheita. Näin kansalliset viranomaiset valitsevat direktiivin toteutuksen muodot ja keinon. Tämä tulee tehdä tietyn aikarajan puitteissa. EU:n antamat päätökset voivat olla hyvin yksityiskohtaisia ja ne velvoittavat sellaisenaan jäsenvaltioita, oikeushenkilöitä ja yksityisiä luonnollisia henkilöitä. Tällaiset päätökset liittyvät enemmänkin hallinnollisiin kuin lainsäädännöllisiin ohjauskeinoihin. (Hämynen 2011, 11-12.)

EU:n lainsäädäntö lähtee liikkeelle komission tekemästä valmistelusta, mikä etenee esitykseen. Neuvosto ja Euroopan parlamentti tekevät asiassa päätöksen neuvottelun tuloksena. Jäsenvaltioiden osallistuminen tähän prosessiin ei ole aina mahdollista esimerkiksi resurssien puuttuessa. Suomi on, kuten muutkin Euroopan maat, mukana käsittelemässä direktiiviehdotuksia neuvoston työryhmässä. Komiteassa eli Coreperissä ei puututa enää poliittisiin kysymyksiin tai yksityiskohtiin, joten vaikutusmahdollisuus tulee parhaiten käytettäväksi komission tutkiessa ja aloittaessa lainsäädäntöhankkeen valmistelua. (Hämynen 2011, 13-14.)

Ministeriössä laaditaan kahdenlaisia säädösvalmisteluja: hallituksen esityksiä ja EU-säädösvalmisteluja. Jälkimmäiset valmistelut ovat peräisin Euroopan komissiosta ja niihin liittyy yhteensovittamisjärjestelmä. Toimivaltaisen ministeriön tehtävänä on nimittää vastaava virkamies, joka laatii muistion. Tämä onkin keskeinen asiakirja, josta ilmenee komission esityksen keskeinen sisältö ja sen vaikutukset. Suomen kannanoton valmistelu alkaa siitä, kun komission lainsäädäntöehdotus tulee Suomeen. Eduskunta osallistuu perustuslain perusteella EU-säädönvalmisteluun. Päävastuu on kuitenkin toimivaltaisella ministeriöllä. Hallitusten esitysten laatiminen on kansallisten säädöshankkeiden valmistelua, joka on pääosiltaan lähtöisin valtioneuvostosta. Toimivaltaisen ministeriön rooli on vahva ja eri ministeriöiden väliltä puuttuu koordinaatioelin, eikä eduskunta osallistu näihin millään tavalla valmisteluprosessin aikana. (Hämynen 2011, 14-15.)

Tähän työhön liittyvä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU on annettu 25.10.2012 ja se koskee rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevia vähimmäisvaatimuksia ja neuvoston puitepäätöksen korvaamista (2001/220/YOS). Uhri direktiivin päätavoitteena voidaankin nähdä uhrin uudelleen uhritutuminen estäminen ja suojaaminen pelottelulta ja kostotoimenpiteiltä. Jäsenmaiden tuli saattaa uhridirektiivi voimaan omassa lainsäädännössään viimeistään 16.11.2015. Uhridirektiivin muotoutumiseen ja tarpeeseen ovat vaikuttaneet muun muassa seuraavat sopimukset ja kannanotot:

- 1) Euroopan Unionin toiminnasta tehty sopimus, konsolidoitu toisinto, erityisesti artikla 82 ja 2.kohta.
- 2) Euroopan komission ehdotus uhrin aseman parantamiseksi EU:ssa.

- 3) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto.
- 4) Alueiden komitean lausunto.

Lisäksi huomioon on otettu EU:n sitoutuminen suojelemaan uhreja ja vahvistamaan heihin liittyvät vähimmäisvaatimukset. Tähän edelläkävijänä on ollut muun muassa Tukholman ohjelma. (uhridirektiivi 2012/29/EU.)

Suomessa ei ole kansallisia ohjeita siihen, miten uhrin hyvä kohtelu toteutetaan erilaisissa palveluissa. Sovittelulaissa (1015/2005) on kriteereitä, joiden tulee täytyä, jotta sovittelu voidaan toteuttaa uhrin näkökulmasta. (Flinck 2013, 43.) Uhidirektiivi painottaa nimenomaan toimijoiden osaamista ja kouluttamista, jotta uhrin kohtaavien toimijoiden tietoisuus uhrien tarpeista lisääntyisi ja että uhrien kohtaamisessa toteutuisivat puolueettomuus, kunnioitettavuus ja ammattitaitoisuus (Kjällman & Åberg 2017, 16; uhridirektiivi 2012/29/EU, 25 artikla).

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi on annettu Valtioneuvoston asetus (53/2015), mikä liittyy niin sanottuun Istanbulin sopimukseen (Euroopan neuvoston yleissopimus, liittyy lakiin (375/2015), jolla säädetään tällaisten sopimusten voimaansaattamisesta). Tämän asetuksen (sopimustekstissä kohdassa artikla 48) kielletään pakolliset vaihtoehtoiset ratkaisumenettelyt. Tähän asiaan liittyen on esitetty kansanedustajan toimesta kirjallinen kysymys ministerille nimenomaan lähisuhdeväkivaltarikosten ohjaamisesta sovitteluun. Vastauksessa todetaan muun muassa, että meillä Suomessa sovittelu perustuu nimenomaan vapaaehtoisuuteen. Yleisesti on myös todettu, että uhrille tulee antaa sovittelussa riittävästi tietoa ja tarjota tukihenkilön mahdollisuutta. (KKV 542/2018.)

Uhidirektiivin alkuperäistekstissä viitataan korjaaviin palveluihin, joihin myös meillä tunnettu riita- ja rikosasiain sovittelu luetaan kuuluvaksi. Uhidirektiivissä korjaavalla oikeudella on laajempi merkitys käsittäen minkä tahansa menettelyn, jossa uhrille ja rikosentekijälle annetaan mahdollisuus rikokseen liittyvien asioiden ratkaisemiseen kolmannen osapuolen myötävaikutuksella. Uhidirektiivillä määritellään vähimmäisvaatimukset koko EU:n alueella liittyen uhrien oikeuksiin, suojeluun ja tukeen. Tavoitteena on myös lisätä jäsenvaltioiden yhteistyötä. (HE 66/2015, 4; uhridirektiivi 2012/29/EU.) Oikeusministeriön rikosuhriyöryhmän mietintö on laa-

dittu 2015. Tämän tarkoituksena oli tehdä hallituksen esityksen muotoon laadittu mietintö niiden lakien muuttamiseksi, joita uhridirektiivi koskee. (Uhridirektiivin täytäntöönpano 2015.)

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (66/2015) ehdotettiin muutettavaksi muun muassa rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annettua lakia. Muutos koski nimenomaan 3 §:ttä. Pykälässä käsitellään edellytyksiä, joiden perusteella asia voidaan ottaa sovitteluun. Ensimmäisessä momentissa todetaan, että rikosasia voidaan ottaa sovitteluun, kun sen arvioidaan soveltuvan sovittelumenettelyyn. Tällöin tulee arvioida rikoksen laatu ja tekotapa, epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde ja muut rikokseen liittyvät seikat eli tehdä kokonaisarviointi. Alaikäiseen kohdistunutta rikosta voidaan sovittaa, jos uhrilla ei ole rikoksen laadun tai ikänsä puolesta erityinen suojan tarve. Lakimuutos toi tähän pykälään uuden virkkeen, joka kuuluu seuraavasti: ”Rikoksen sovittelu edellyttää, että rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat ja että sovittelu on uhrin edun mukaista.”

Alun perin, uhridirektiivistä suoraan johdettuna, edellä oleva lainaus on ollut muotoa ”rikoksentehtäjä on tunnustanut tapaukseen liittyvät tosiseikat pääpiirteissään...” Näin se on ollut vielä hallituksen esityksessäkin. Lakivaliokunta on mietinnössään (LaVM 4/2015) todennut, että sana ”tunnustaa” saattaa aiheuttaa sekaannuksia ja epäselvyyttä ja vaikeuttaa tätä kautta sovittelua jatkossa. Myös sovittelussa toivottavan vuoropuhelun toteuttamiseksi tunnustamisen käyttö on ongelmallista. Lakivaliokunnan mukaan teon tapahtumakulun tunnustamista olennaisilta osin ei pidä sekoittaa siihen, että epäilty tunnustaisi syyllistyneensä rikokseen. Sovittelun kannalta on kuitenkin tarpeellista, että osapuolet ovat pääosilta yhtä mieltä tapahtumien kulun osalta. Epäselvyyksien välttämiseksi sanan muoto on päätetty vaihtaa nykyisenlaiseksi.

Oikeusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä sisäministeriö asettivat 6.5.2013 hankkeen, jonka tarkoituksena oli kehittää rikoksen uhrien tukipalveluiden yhdenmukaistamista ja niiden edellyttämän rahoituksen turvaamista. Tämän Uhipoliittisen toimikunnan loppuraportista on rajattu sovittelutoiminta pois, mutta mainitsen sen kuitenkin tässä työssä, koska toimikunnan työssä on otettu uhridirektiivi huomioon uhrien tukipalveluiden kehittämisen muodossa. Tähän loppuraporttiin liittyy myös

nyt voimassa oleva rikosuhrimaksu. (Lainsäädännöstä hyviin käytäntöihin – rikoksen uhrin aseman kehittämiseksi 2015.) Lisäksi oikeusministeriö on julkaissut mietintöjä ja lausuntoja -sarjassaan (44/2018) ”Uhri rikosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi”. Tämä keskittyy lähinnä uhriin ja rikosprosessiin, mutta työryhmässä on jäsenenä ollut myös järjestötoiminnan edustajia eikä pelkästään viranomaisia. Näin olleen muutkin tahot ovat todenneet, että uhridirektiivin soveltaminen käytäntöön vaatii käytännön tason työkaluja.

Sisäministeriöltä on jo valmistunut julkaisuna käsikirja (2016), mikä käsittelee rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointia. Tämä liittyy lähinnä esitutkintalain muutoksiin uhridirektiivin takia ja antaa työkalun lähinnä esitutkintaviranomaisille. (Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja 2016.) Sisäasiainministeriöltä on vuonna 2012 tullut julkaisu (Sisäisen turvallisuuden ohjelma), jossa todetaan silloiseen tietoon pohjautuen, että sovittelu ja tukipalvelut voidaan nähdä toisensa poissulkevin vaihtoehtoina (Turvallinen huominen - Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2012, 52). Toivottavaa on, että tällainen ajattelumallin virheellisyys on jo oikaistu.

7 UHRIDIREKTIIVIN VÄHIMMÄISVAATIMUKSET

Tämän luvun alaotsikot määrittelevät uhridirektiivistä (uhridirektiivi 2012/29/EU, 12 artikla) johdetut vähimmäisvaatimukset. Artiklassa todetaan, että kun tarjotaan korjaavan oikeuden palveluita, niiden tulee olla sellaisia, että uhria suojellaan toistuvilta uhriksi joutumiselta, pelottelulta ja kostotoimilta. Uhrilla on pyynnöstään oikeus päteviin ja turvallisiin korjaavan oikeuden palveluihin. Näitä edellytyksiä on kuvattu tässä luvussa.

Nämä vaatimukset luovat tämän kehittämistyön perustan. Sovittelulaista esiin nousevat sovittelun periaatteet myötäilevät näitä vaatimuksia, vaikka niitä ei sellaisenaan olekaan kirjattu sovittelulakiin. Nämä yhdessä luovat työkentän sekä sovittelijoille että sovittelutoimiston henkilökunnalle. Edellisten vaatimusten ja periaatteiden lisäksi huomioon tulee ottaa myös muita erinäisiä seikkoja uhrin kanssa asioidessa. Nämäkin seikat tulevat ilmi uhridirektiivin tekstissä.

Kuva 1. Uhridirektiivin vaatimusten täyttymisen kannalta huomioitavia seikkoja uhrin kanssa toimimisessa. (Asioiden lähteet: Uhridirektiivi 2012/29/EU, Sovittelulaki 1015/2005, Flinck 2013, 18).

Kuvainnollisesti asian voi esittää esimerkiksi emokoivuna (Kuva 1), minkä perusta ovat juuret (uhridirektiivin vaatimukset). Juurista kasvaa runko (sovittelun periaatteet), josta taasen oksasto (asiakaskohtaamisessa huomioitava) levittäytyy eri haarioineen. Vahvana, tukevana ja viisaana se luo kasvupohjaa myös muulle ympäristölle.

leen. Alla kuvatut seitsemän edellytystä ovat suoraan ne seitsemän kohtaa, jotka on kirjattu uhridirektiivin 12. artiklaan. Jokainen kohta on avattu siltä osin, mitä oikeuslähteistä on nimenomaiseen asiaan löytynyt. Tarkennukseksi mainittakoon vielä, että muiden kohtien kuin, Rikoksesta epäilty on vahvistanut tapahtumien kulun pääosiltaan ja Korjaavan oikeuden palveluita voidaan käyttää ainoastaan niiden ollessa uhrin edun mukaisia, on katsottu sisältyneen sovittelulakiin.

7.1 Korjaavan oikeuden palveluita voidaan käyttää ainoastaan niiden ollessa uhrin edun mukaisia

Tämä kohta on tämän työn kannalta se oleellinen käsite, jota ollaan avaamassa ja johon voidaan käytännön tasolla sisällyttää muut jäljempänä esitetyt vaatimukset. Sen vuoksi se on luvussa 8 nostettu omaksi kokonaisuudeksi. Uhrin edun mukaisuus näyttäisi olevan käsite, joka on tuotu esiin lain tasolla. Sinällään sen määritelmää ei ole missään, on vain seikkoja, joiden toteutumisen myötä voidaan todeta, että uhrin etu toteutuu. Ennen uhridirektiivin voimaantuloa, sovittelulain perusteella sovittelu voitiin järjestää, kun se perustui osapuolten kannalta vapaaehtoisuuteen, heillä oli ymmärrys sovittelun merkityksestä ja tarvittavat tiedot päätöksentekoaan varten.

Uhridirektiivin voimaantullessa uhrin edun mukaisuus on nostettu erityisasemaan. Sovittelua voidaan siis käyttää ainoastaan, kun se on uhrin edun mukaista. Koska tämä on ensisijainen asia harkittaessa asian soveltuvuutta sovitteluun, tulee tätä vaatimusta tarkastella tarkemmin. Hallituksen esityksessä (66/2015) viitataan uhridirektiivistä ilmeneviin seikkoihin. Näihin on perehdytty tarkemmin luvussa 8, jossa uhrin edun mukaisuus on pilkottu osiin uhridirektiivistä esiin tulleiden seikkojen perusteella. Uhrin edun toteutumisen kulmakivet on annettu ylhäältä alaspäin toteutettaviksi, mutta näkeekö uhri asian samoin. Mielestäni toivottava olisi, että uhrin edun käsittelemiseen ja toteuttamiseen osallistuu myös itse uhri aktiivisesti esimerkiksi sovittelijoiden ja sovittelutoimiston kanssa. Juuri tämä uhrin aktivoiminen, asiaan osallistuttamisen tukeminen, on yksi tämän työn päämääristä.

Sovittelun tulisi olla lähtökohtaisesti sovintoa edistävä, ihmiskeskeistä ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen keskittyvä. Pääpaino on tapahtumien kulussa, asioiden

edistymisessä, ei lopputuloksessa. (Flinck 2013, 24.) Uhrin tulisi saada omalta kanaltaan kuitenkin myönteinen lopputulos. Luotetaanko liikaa siihen, että uhrin etu toteutuu pelkästään sillä, että osapuolet keskustelevat keskenään? Sovittelijoille painotetaan puolueettomuutta ja taustallaoloa, mutta onko tätä painotettu liikaakin uhridirektiivin vaatimuksiin nähden? Mielestäni uhrin etuun on kiinnitettävä vielä enemmän huomiota viranomaisissa ja rikosprosessissa, ja vaikka sovittelu ei tavaltaakaan kuulukaan tähän viralliseen prosessiin, niin kuitenkin sama uhridirektiivi tulee ottaa huomioon myös sovittelussa. Jotain käytännön sovittelutyössä tulisi muuttua, jotta uhridirektiivi toteutuisi oikeasti.

7.2 Turvallisuusnäkökohtien huomioon ottaminen

Sovittelulaissa ei ole erityisesti mainintaa turvallisuusnäkökohtaan. Aiemmin esiintulleissa sovittelun periaatteissa viitataan turvallisuuteen. Sovittelu tulee järjestää siten, että se on kaikille turvallista. Myös eettisyys ja oikean tiedon antaminen kuuluu turvallisuuden piiriin. Uhrilla on tarve varmistua siitä, että hän ei koe uhkaa sovittelussa eikä myöskään joudu sen kohteeksi sovittelun jälkeenkään (Flinck 2013, 19, 41). Uhridirektiiviin liittyvässä hallituksen esityksessä (66/2015) todetaan, että uhrilla on pyynnöstä oikeus päteviin ja turvallisiin korjaavan oikeuden palveluihin.

Turvallisuus tulisi ulottaa myös sovittelutilan välittömään läheisyyteen eli sovittelijoiden tulisi taata osapuolille turvallinen poistuminen sovittelutiloista ja tarvittaessa varmistaa, että osapuolet eivät kohtaa toisiaan toivomustensa vastaisesti. Tietyissä tapauksissa voi olla tarpeellista käyttää ulkopuolista turvapalvelua. Esimerkiksi vartioiden käyttö voi olla suotavaa, mikäli varsinkin uhri kokee sen tarpeelliseksi. (Uhririkosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi 2018, 46.)

Käytännön kokemukseni mukaan turvallisuusnäkökohdista huolehtiminen jää pääsääntöisesti sovittelijoiden tehtäväksi. Sovittelutoimiston tiloihin liittyvistä turvallisuusnäkökulmista huolehtii sovittelutoimiston henkilökunta, joka on pääsääntöisesti paikalla myös sovittelutilaisuuksien aikana. Mutta on myös tilanteita, joissa sovittelijat ovat keskenään asiakkaiden kanssa. Sovittelutoimisto ohjeistaa sovittelijoita tur-

vallisuuteen liittyvissä asioissa sähköpostitse ja koulutusten kautta. Varsinais-Suomen sovittelutoimistolla on myös turvallisuusohje sovittelijoille, joka jaetaan muistutuksena vuosittain sovittelijoille tiedotteen mukana. Sovittelutilanteissa sovittelijat ovat kuitenkin ensisijaisesti ratkaisun tekijöitä, jos ja kun huomaavat tilanteeseen liittyviä turvallisuusriskejä.

7.3 Uhri on antanut vapaaehtoisen suostumuksen sovitteluun ja mahdollinen sopimus syntyy myös vapaaehtoisesti

Sovittelulaki määrittelee sovittelun yleiset edellytykset. Siinä pääpaino on vapaaehtoisuudessa koko prosessin ajan ja osapuolten ymmärryksessä käsiteltävien asioiden osalta. Vapaaehtoisuus näkyy myös mahdollisissa erillistapaamisissa. Osapuolten erillistapaamiset ilman toisen osapuolen läsnäoloa on sallittu, mikäli osapuolet tähän suostuvat. Sovittelu keskeytetään, jos osapuoli peruuttaa suostumuksensa tai tulee epäily, ettei sitä ole annettu vapaaehtoisesti. (Sovittelulaki 1015/2005, 2§, 18§, 19§.)

Kuten aiemmin on tullut esille, erillistapaamisten järjestäminen niin sanotuissa normaaleissa sovitteluissa on pääsääntöistä Varsinais-Suomen sovittelutoimistossa. Lähisuhdeväkivallan sovittelua ei järjestetä ilman siihen liittyviä erillistapaamisia. Tähän on valtakunnallinen ohjeistus ja se koskee muitakin sovittelutoimistoja. Tietoni mukaan tämä liittyy lähisuhdeväkivallan sovittelun edellytysten täyttymisen arviointiin, johon on erityisen tarkat kriteerit.

Osapuolet saavat ensisijaisen tiedon toimintatavoista sovitteluohjaajilta ja voivat toki kieltäytyä erillistapaamista, mutta silloin myöskään ei järjestetä varsinaista sovittelua. Hallituksen esityksessä asia on ilmaistu siten, että harkinta erillistapaamisten järjestämisestä olisi sovittelijoilla, mutta Lakivaliokunta on päättänyt muuttaa sen nykyiseen muotoonsa eli niitä voidaan järjestää, mikäli osapuolet siihen suostuvat. Tässä täytyisi silloin vapaaehtoisuuden näkemys koko sovitteluprosessin ajan sekä tärkeä osa puolueettomuutta. (LaVM 13/2005).

Itse koen, että joskus ihmisen oma tieto ei ole välttämättä hänen tai toisen parhaaksi. Esimerkiksi uhri voi huonoilla taustatiedoilla sovittelusta tyytyä sellaiseen ratkaisuun, mikä ei sitten olekaan hänen etunsa mukaista. Uhri on voinut tapaamisessa olla

sitä mieltä, että hän ei kaipaa minkäänlaista hyvitystä. Tämä voi johtua esimerkiksi tietämättömyydestä, pelosta, jännityksestä tai aikaisemmin saadusta virheellisestä informaatiosta. Ennen tällaisen sopimuksen kirjoittamista valvutuneiden sovittelijoiden tulisi mielestäni jollain tavalla ”tarkastaa” tilanne eli vakuuttua siitä, että uhrilla on tarvittavat tiedot käytettävissään ja että hän ymmärtää sopimuksen allekirjoituksen merkityksen ja vaikutukset.

On syytä erikseen korostaa, että vapaaehtoisuus kantaa myös sopimuksen allekirjoittamiseen. Tämä ei ilmene suoraan laista, mutta näin on todettu sekä hallituksen esityksessä (93/2005) että valiokunnan mietinnössä (LaVM 13/2005). Sovittelijoiden tulee vahvistaa sopimus allekirjoituksillaan, mutta tätä samaa ei voida vaatia osapuolilta. On kuitenkin hyvä pyrkiä saamaan kaikkien allekirjoitus sopimukseen. Sopimus tulee olla allekirjoitettu, mikäli se halutaan vahvistaa yleisessä tuomioistuimessa. Tästä tarkemmin seuraavan alaotsikon yhteydessä.

7.4 Uhrille annetaan tiedot sopimuksen valvonnasta

Tämä vaatimus ei näy suoraan sovittelulaisissa, joten sen ilmeisesti katsotaan kuuluvan sovitteluprosessista annettuihin tietoihin. Kokemukseni perusteella sovittelutilanteissa sopimuksesta tai sen valvonnasta saattaa tulla puhetta vasta siinä vaiheessa, kun sen laatiminen on ajankohtaista. Huomion arvoista onkin, että uhridirektiivin mukaan uhrin tulisi saada nämä tiedot jo siinä vaiheessa, kun hän pohtii osallistumistaan sovitteluun. Vaikka tämä tieto tulisi uhrille sovitteluohjaajan välittämänä ensimmäisen yhteydenoton yhteydessä, mielestäni sovittelijan on hyvä varmistaa tämä vielä sovittelun alussa.

Uhrin on hyvä tietää, miten erilaisia sopimuksia valvotaan. Kuka valvoo, miten ja miten kauan. Tärkeä tieto on myös se, kenen puoleen voi kääntyä, jos sopimuksen täyttymisen aikana tulee esille kysymyksiä tai ongelmia. Sopimuksissa voidaan sopia muun muassa rahallisesta korvauksesta, työkorvauksista tai käyttäytymisestä. Rahallisissa korvauksissa uhrilla on oikeus myös viivästyskorkoon näin halutessaan. Mikäli uhri ei saa korvaustaan, sovittelutoimisto ohjeistaa jatkotoimenpiteistä. (Flinck 2013, 119.)

Sopimus voidaan vahvistaa tuomioistuimessa. Tällöin sopimus saa täytäntöönpanokelpoisuuden joko koko sopimuksen tai sen tietyn osan osalta. Tämä on maksullinen toimenpide, kun se tehdään hakemuksesta kärjäoikeuden kansliassa. Hakemuksen voi tehdä molemmat osapuolet yhdessä taikka yksi osapuoli tai useampi muiden suostumuksella. Sopimusta ei vahvisteta, jos se on lainvastainen, kohtuuton tai muuten loukkaa sivullisen oikeutta. Vain sellainen sopimus voidaan vahvistaa, mikä voidaan laittaa täytäntöön ulosottokaaren mukaisesti. Eli sopimuksen sisältö tai osan siitä tulee olla rahalliseen korvaukseen perustuva vaatimus, mitä voidaan periä myöhemmin ulosottoviranomaisen toimesta. (Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 394/2011, 3 luku.)

Mikäli sovittelussa ollutta asiaa tullaan käsittelemään vielä kärjäoikeudessa, sopimus tulisi saattaa kärjäoikeuden tietoon, mikäli sopimuksessa on sovittu rahallisesta korvauksesta. Tällöin kärjäoikeus voi vahvistaa sopimuksen täytäntöönpanokelpoiseksi käsittelyn yhteydessä. Mikäli sopimusta ei ole vahvistettu, eikä siihen liittyvää asiaa käsitellä kärjäoikeudessa ja sovittua korvausta ei ole maksettu, asianosainen voi tehdä sopimuksesta täytäntöönpanokelpoisen siviilikanteella. Siviilikanne tehdään myös kärjäoikeuden kansliaan ja sen perusteeksi on esitettävä perustelut ja todisteet. Asiasta saadun tuomion perusteella, kantaja (kanteen tehnyt taho) voi viedä vaatimuksensa ulosottoon perittäväksi, mikäli suoritusta ei ole ennen sitä jo tullut. (Oikeudenkäymiskaari 4/1734, 20 luku, 5 luku.)

7.5 Rikoksesta epäilty on vahvistanut tapahtumien kulun pääosiltaan

Uhrin edun mukaisuuden lisäksi tämä otsikossa mainittu lause on sovittelulakiin sellaisenaan lisätty, uhridirektiivistä tullut vaatimus sovittelulle. Sovittelulain ensimmäisessä hallituksen esityksessä, ennen koko sovittelulain voimaantuloa, on mainittu sovittelun tarjoavan rikoksenteikijälle mahdollisuuden ottaa vastuu teostaan. (HE 93/2005). Tätä ei kuitenkaan mainittu laissa. Nyt rikoksesta epäillyn vastuunoton ilmaiseminen on yksi sovittelun edellytyksistä. Epäillyn osoittama vastuunotto nähdään uhria hyödyttävänä asiana ja sen vuoksi se on uhridirektiivissä yksi oleellinen asia. Uhrin hyötymisen lisäksi, myös epäilty itse voi hyötyä tästä. Epäillyn ajatusmaailmaa voi laajentaa se, että hän näkee ja kokee, mitä hänen tekonsa on aiheutta-

nut uhrissa. Vuoropuhelussa epäilyllä on mahdollisuus osoittaa vastuuta. (Flinck 2013, 46.)

Rikosuhrihaastattelussa on tullut esille uhrien ajatuksia rikoksen tekijää kohtaan. Heiti teon tapahtuman jälkeen tunteista pinnalla ovat olleet vihaan ja koston liittyvät tuntemukset. Myöhemmin uhrin saattavat ajatella tekijän hyötyvän enemmän hoidollisista toimenpiteistä kuin ankarasta tuomiosta. Joskus tekijää ei haluta ajatella ollenkaan. Uhrin ovat myös ajatelleet, että ankara rangaistus ei tuo moraalista hyvistä heille. Samalla uhrin eivät kuitenkaan saa positiivista kokemuksen tunnetta siitä, että tekijät joutuisivat riittävään vastuuseen teostaan. Rangaistukset koetaan liian lievinä. (Tuorila 2000, 68.) Toisaalta viitaten aiempiin lukuihin, mikäli rangaistukset olisivat tiukempia, olisivatko uhrien tuntemukset erilaisia, lievempiä tai poistuisivat kokonaan? Kuten aiemmin on tullut esille, sovittelulla pyritään nimenomaan ottamaan huomioon näitä tuntemuksia ja ajatuksia ja tarjoamaan mahdollisuus niiden käsittelemiseen. Mielestäni asioihin liittyy paljon erilaisia osa-alueita, joten ne eivät ole mustavalkoisia. Ehkä pelkillä yksittäisillä toimenpiteillä ei saataisi kovinkaan hyvää lopputulosta aikaiseksi, eikä myöskään uhria palautumaan normaaliin arkeen.

Rikoksen uhreja haastateltaessa, varsinkin rikosprosessin läpikäyneet uhrin, ovat pitäneet uhrin aseman parantamista erittäin tärkeänä. Heidän näkemyksensä oli, että poliisi, oikeuslaitos ja muut palveluiden tarjoajat tekivät heistä uhreja toistamiseen. Huomattavaa oli, että uhrin eivät kokeneet kostomieltä, vaikka haluaisivatkin rangaistusta tekijälle. He kokivat katkeruutta siitä, että tekijä oli eniten keskipisteenä. Tästä voi seurata se, että uhrin eivät halua ilmoittaa teosta poliisille punnitessaan syyseuraussuhdetta ja oman asiansa puolustelua. Jotkut uhrin olivat miettineet prosessien aikana, että jos vika oli sittenkin heissä.

Rahallisen korvauksen saaminen selkeyttää monen uhrin elämäntilannetta ja vie eteenpäin yhtä osa-aluetta. Uhrihaastattelujen perusteella esiin on noussut myös moraalinen hyvitys. Uhrin kaipaavat vahvistusta sille, etteivät itse ole toimineet tapahtuneessa väärin vaan tekijän tulee ottaa vastuu teostaan. (Tuorila 2000, 67.) Tärkeää uhrin kannalta on myös se, miten pääsisi eroon mahdollisesta uhrin tuntemuksestaan. Itse sovitteluprosessin on nähty auttavan tähän. Kun uhri saa kertoa oman tarinansa,

hän voimaantuu ja voi vapauttaa itsensä uhrileimasta ja löytää itsestään anteeksianton. (Brunila 2010, 35.)

Pohdin, voiko ihmisillä ylipäätänsä olla erilainen käsitys siitä, mitä vastuunotto on, mitä se tarkoittaa ja miten se näytetään toteen? Miten vastuunotto sitten määriteltäisiin juridisesti, psykologisesti ja sosiologisesti? Sen pohtimisesta saisi kokonaisen oman tutkielman. Tässä tyydyttäköön toteamaan, että vaatimus siitä, että epäilty vahvistaa tapahtumien kulun pääosiltaan, on hyvä osa-alue vastuunotosta, mutta ei tee epäilystä vielä vastuullista. Nähdäkseni vastuunottaminen on pitkälti henkisentason asia ja voi vaatia pitkääkin asian käsittelemistä. Sovittelussa asian käsitteleminen ja jonkinlaisen merkin näkeminen siitä, että epäilty on tekonsa puolella, voi olla hyvä alku epäillyn omalle pohdinnalle, mikä voi muuttua jossain vaiheessa vastuunotoksi. Sillä voi olla enemmänkin merkitystä tulevaisuutta varten ja epäillyn punnitessa uusia valintoja.

Kokemukseni perusteella sovittelussa voi olla myös tilanne, jossa molemmat osapuolet ovat uhri/epäilty asemassa. Silloin voidaan todeta, että epäilty ei vahvista tapahtumien kulkua pääosiltaan (uhridirektiivin mukaisesti), mutta osapuolten välillä tapahtuva sovittelu voisi siitä huolimatta olla kummankin edun mukaista. Voiko uhri itse päättää tässä kohtaa oman etunsa mukaisuudesta? Osapuolet voivat kokea, että haluavat kohdata toisensa tietoisena siitä, että mitään tapahtumien kulun vahvistamista ei tapahdu. Sopimukseen ei ole pakko päästä, ilman sitäkin kohtaaminen ja keskusteleminen voi olla positiivista. Vastuunottoakin voi olla hyvin erilaista. Tärkeintä kai lienee, että osapuolilla/uhrilla on oikea käsitys siitä, mitä haluaa, mitä odottaa ja mitä hyväksyy.

7.6 Sopimus voidaan ottaa huomioon rikosprosessissa myöhemmin

Syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta, mikäli epäillyn ja asianomistajan kesken on saavutettu sovinto ja sen perusteella voidaan oikeudenkäyntiä ja rangaistusta pitää kohtuuttomina. Näin voidaan toimia vain, mikäli tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei muuta vaadi. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 1 luku 8 §.) Yksi rangaistuksen lieventämisperuste on sovinto tekijän ja asianomistajan välillä. Tämä saat-

taa vaikutta myös rangaistuksen tuomitsematta jättämiseen. (Rikoslaki 39/1889, 6 luku 6 §, 12 §).

Uhridirektiivi koskettaa myös kokonaisvaltaisesti oikeusjärjestelmäämme, joten uhrin edun ja aseman parantaminen on otettava huomioon kaikessa toiminnassa uhrin kanssa. Näkemykseni mukaan sovittelutoiminnassa voi olla mahdollisuus korjata asioita nopeammalla ja helpommalla tavalla kuin oikeusprosessijärjestelmissä. Sovittelu jo lähtökohtaisesti tarjoaa otollisen maaperän keskustelulle, tiedottamiselle ja kuuntelemiselle. Toisaalta on jo nyt olemassa seikkoja, joista voidaan päätellä rikos-oikeusjärjestelmänkin muuttuneen sovittlevampaan suuntaan. Näitä ovat muun muassa tuomioistuinsovittelu ja tekijän muuttuminen prosessissa objektista subjektiksi. (Iivari 2010, 61-63.)

Mainittakoon tässä yhteydessä myös osapuolten vetoamiskielto. Sovittelun osapuoli ei saa ilman vastapuolen suostumusta, mahdollisessa asian myöhäisemmässä käsitelystä, vedota siihen, mitä sovittelussa on esitetty sovintoon pääsemiseksi. (Sovittelulaki 1015/2005, 21§.)

7.7 Luottamuksellisuus

Luottamuksellisuus on melko laajasti ymmärrettävä käsite. Se voidaan nähdä siten, että sovittelu toteutetaan yleisön läsnä olematta. Luottamuksellisuutta voidaan edistää erillistapaamisella, jolloin sovittelijat tapaavat osapuolia muiden läsnä olematta, osapuolten siihen suostuessa. (Sovittelulaki 1015/2005, 18§.) Toisaalta yhtenä periaatteena on myös puolueettomuus, joten se tunne ei saisi vähentyä toisessa osapuolella erillistapaamisten kustannuksella. Sovitteliija ei saa todistaa oikeudenkäynnissä ilman sen osapuolen suostumusta, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on, paitsi jos jokin tärkeä yleinen etu sitä vaatii (Oikeudenkäymiskaari 4/1734, 17 luku 11§). Sovittelijoita ja sovittelutoimiston ammattihenkilökuntaa sitoo vaitiolovelvollisuus. (Julkisuuslaki 621/1999, 6 luku 23§, Sovittelulaki 1015/2005, 20§). Sovittelun osapuolet, heidän edustajansa tai avustajansa eivät saa ilmaista eteenpäin sellaisia salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muuta kuin asianosaista itseään. (Julkisuuslaki 621/1999, 6 luku 23§ 2 mom.)

Sovittelun osapuoli ei saa ilman toisen osapuolen suostumusta vedota myöhemmin sellaiseen seikkaan, mikä on tullut sovittelutapaamisessa esille. Osapuolet voivat kuitenkin keskustella sovittelukokemuksistaan esim. oikeusavustajansa tai terapeuttinsa kanssa. Käytännössä luottamuksellisuus on sovittelutoiminnassa mukana olevien henkilöiden huolellisuutta ja asiantuntijuutta. Se tieto, mikä osapuolille annetaan, tulee olla oikeaa ja osapuolten oikeusturvaa tukevaa. Luottamuksellisuutta lisää myös se, että osapuolia on informoitu riittävästi muun muassa siitä, että toinen osapuoli on ottamassa tukihenkilön tai avustajan mukaan sovittelun yhteistapaamiseen. (Flinck 2013, 18-19, 48.)

8 UHRIN EDUN MUKAISUUS

Tässä luvussa on avattu tarkemmin uhridirektiivin yhtä perusvaatimusta sovittelun toiminnan aloittamisella. Tämä on myös se vaatimus, mitä tässä työssä on tarkoitus käsitteen ja käytännön tasolla avata. Tässä luvussa esitetyt seikat tulisi ottaa huomioon sovittelutoiminnassa ja nimenomaan käytännön uhrikohtaisissa, jotta uhrin edun mukaisuus voisi toteutua. (Uhridirektiivi 2012/29/EU.)

8.1 Uhrin henkilökohtainen tilanne

Uhrin henkilökohtaiseen tilanteeseen liittyviä seikkoja ei ole avattu laintasolla. Tämän käsitteen avaaminen jää siis oman kokemustietoni varaan. On ilmeisesti ajateltu, että uhrin henkilökohtaisen tilanteen arvioiminen sisältyy sovitteluedellytysten kokonaisuuteen. Henkilökohtaiseen tilanteeseen liittyvät asiat eivät välttämättä välity ensimmäisen yhteydenoton yhteydessä, vaan mitä suuremmalla todennäköisyydellä selviää vasta pitempikestoisen keskustelun aikana. Näin olleen sovittelijat tulevat tarkastelemaan tätäkin tilannetta ja arvioimaan, onko henkilökohtaisessa tilanteessa sellaisia seikkoja, jotka vaarantavat uhrin edun mukaisen sovittelun. Vähintäänkin on arvioitava, ilmeneekö tästä tilanteesta tukipalveluiden tarve.

Minusta vaikuttaa siltä, että lähisuhdeväkivallan sovittelussa uhridirektiivin vaatimukset on otettu paremmin huomioon jo ennestään. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa

on käytössä ainakin Varsinais-Suomen sovittelutoimistossa sovittelua tukevia lomakkeita, joiden perusteella sovittelun tarkoituksenmukaisuutta voidaan arvioida. Ehkä ei ole perusteltua ja mahdollisuuttakaan päästä jokaisen sovitteluasian kanssa samanlaiselle arviointitasolle, mutta olisi kuitenkin hyvä huomioida uhrin asioita jollakin sellaisella menetelmällä, joka voitaisiin ottaa melko vaivattomasti käyttöön.

8.2 Uhrin etu ja tarpeet

Kuten aiemmin on tullut esille, uhrin edun valvominen aloitetaan jo siinä vaiheessa, kun sovittelutoimistossa arvioidaan tietyn tapauksen soveltuvuutta soviteltavaksi. Toisaalta uhrin edun toteutumista tulee valvoa koko sovitteluprosessin ajan ja tässä on suuri vastuu sovittelijoilla. Mainittujen seikkojen ilmeneminen vasta sovittelutilanteessa, luo riskin sille, että uhrilla ei ole kykyä tehdä tietoon perustuvaa valintaa tai saada kannaltaan myönteistä lopputulosta.

Sovittelijat saavat tietoonsa ennen sovittelua asiaan liittyvän esitutkintapöytäkirjan tai tutkintailmoituksen. Asiakirjoihin on myös kirjoitettu sovitteluohjaan suorittamat toimenpiteet ja asiassa huomioon otettavat seikat. Sovittelijoita ohjeistetaankin perehtymään hyvin esimerkiksi tutkintailmoitukseen tai esitutkintamateriaaliin ja pohtimaan, mitä erillispiirteitä ja kysymyksiä asiaan liittyy (Flinck 2013, 95). Kun itse aloitin sovittelun, ajatuksena oli, että sovittelijoille riittää hyvinkin vähäinen tieto soviteltavasta asiasta. Tarkoitushan on, että osapuolet kertovat, mitä on tapahtunut. Itse koen tarpeellisena tutustua kaikkeen siihen materiaaliin, mikä on saatavilla. Vaikka ristiriitoihin asiakirjojen ja osapuolten kertomusten välillä ei tulekaan puuttua, voivat niiden poikkeamat antaa viitteitä sellaisiin seikkoihin, joita ei saisi sovittelussa ohittaa. Esimerkiksi uhrille on voinut sattua jotain tekemänsä ilmoituksen ja sovittelun alkamisen välissä (hän saattaa kokea enemmän pelkoa, syyllistää itseään, vähätellä tapahtunutta, olla uupunut tai haluta nopeasti eroon tilanteesta).

Sovittelussa on arvioitava, mitkä ovat uhrin voimavarat ja halukkuus aktiiviseen sovitteluun ja osallistumiseen. Sovittelijan on tärkeä kuunnella, mikäli uhrilla on avun tarvetta. Uhrin kannalta on tärkeää, että sovittelijat sopivalla tavalla ilmaisevat, että vahingon aiheuttaminen toiselle ei ole hyväksyttävää. (Flinck 2013, 41-42.) Sovitteli-

jan perustehtävä on auttaa osapuolia löytämään heitä itseään tyydyttävä ja yhteisestä päätöksestä syntyvä ratkaisu. Sovittelijat auttavat myös osapuolia keskustelemaan keskenään siitä, mitä on tapahtunut ja minkälaisia kokemuksia ja tunteita tapahtunut on aiheuttanut. Mikäli osapuolet pääsevät sovintoon ja haluavat sen kirjattavaksi sopimukseen, sovittelijat auttavat sen laatimisessa. (Flinck 2013, 13, Sovittelulaki 1015/2005, 17§.)

8.3 Ikä ja sukupuoli

Alaikäinen henkilö antaa suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Hän voi osallistua sovitteluun, mikäli hänen huoltajansa tai muut lailliset edustajansa siihen suostuvat. (Lapsen huoltolaki 361/1983, 4 § 3 mom.) Jos alaikäinen on asianomistajana rikosasiassa, huoltaja käyttää puhevaltaa hänen puolestaan. Mikäli alaikäinen on täyttänyt 15 vuotta, hän voi huoltajan ohella käyttää myös itse puhevaltaansa. (Oikeudenkäymiskaari 4/1734, 12 luku 1§ 1 mom.).

Mikäli sovittelussa oleva rikosasia koskee taloudellisia asioita, lapsen edustaja on hänen edunvalvojansa (Hallituksen esitys 93/2005). Mikäli lapsella ei ole ulkopuolista edunvalvojaa, tämä on yleensä hänen huoltajansa. Jos henkilö on vajaavaltainen, hän voi osallistua sovitteluun, mikäli voidaan vakuuttua siitä, että hän ymmärtää asian merkityksen. (Holhoustoimilaki 442/1999, 23 §:n 2 mom.) Hänen tulee antaa myös henkilökohtainen suostumuksensa sovitteluun.

Koska sovittelun on todettu soveltuvan erityisen hyvin käytettäväksi lasten ja nuorten kohdalla, osapuolina on usein heitä. Vaikka sovittelu onnistuneena prosessina voi luoda esimerkiksi kasvatuksellista merkitystä, on tärkeää huomioida lapsen edun mukaisuus ja merkitys. Tämänkin tarkkailu jää pitkälti sovittelijoiden vastuulle. On myös tärkeä huomioida, että lapsen/nuoren edustaja ei saa liian suurta puhevaltaa sovittelutapahtumassa, vaan myös lapsen/nuoren oma ääni täytyy saada kuuluville. Sovittelijoiden tehtävä on taata tällainen tasapainoinen tilanne. (Flinck 2013, 132.)

Alaikäisen kohdalla sovittelu tulee järjestää siten, että alaikäisellä on mahdollista saada tukea huoltajiltaan tai muulta lailliselta edustajaltaan. Huoltajan tai muun lailli-

sen edustajan läsnäolo sovittelussa voidaan kieltää, mikäli se on selvästi alaikäisen edun vastaista, mutta alle 15-vuotiaan huoltajaa tai laillista edustajaa ei voida kieltää osallistumasta sovitteluun. (Sovittelulaki 1015/2005, 18§.)

Sukupuoli asiaan ei ole otettu kantaa sovittelulain tasolla. Mielestäni sukupuoleen liittyvät seikat tulevat pohdittavaksi lähinnä sitä kautta, onko sillä merkitystä, jos sovittelijaparina on kaksi miestä tai naista. Tämän pohdinnan suorittavat sovitteluohjaajat, kun tietävät asiakkaiden sukupuolen ja mahdolliset toiveet. Joskus alkuarvioinnin jälkeen todetaan, että voi olla hyvä, että sovitteluparissa on sekä nainen että mies. Varsinkin, jos asiakkaissa on molempia sukupuolia. Näin ainakin alkuasetelma on tasapainoisempi.

8.4 Kypsyystaso ja mahdollinen vammaisuus

Kypsyystason huomioiminen vaatii erityistä herkkyyttä sitä arvioivalta taholta. Se ei välttämättä selvine yhden yhteydenoton/tapaamisen perusteella. Kypsyystason poikkeamia voi olla havaittavissa kaikenikäisten keskuudessa, mutta erityisesti tämä on huomioitava lasten ja nuorten sovittelun yhteydessä. Tulee huomioida, että lapset/nuoret omaksuvat asioita eri tavalla ja tämä vaikuttaa myös niihin päätöksiin ja ratkaisuihin, joita he haluavat tehdä. Haasteelliseksi sovittelun tekee myös se, että lapsilla ja nuorilla ei välttämättä ole sanoja ilmaisemaan sitä, mitä haluaisivat viestiä muille. (Flinck 2013, 124, 132.) Joskus sovittelussa voi olla isompi ryhmä lapsia/nuoria ja silloin myös heidän välillään voi olla kehitystasossa isoja eroja. Ikä ei kerro kypsyystasoa.

Myös lapsilla ja nuorilla on oikeus tulla kuulluksi ja huomioiduksi omina persooninaan. Heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystaso huomioon ottaen. (Perustuslaki 731/1999, 6 §). Sovittelijoilla tulisi olla tietämystä lasten/nuorten kehitysvaiheista ja kyky keskustella heidän kanssaan sellaisella tasolla, mikä on lapselle/nuorelle luontaista. (Flinck 2013, 131.)

Mikäli sovitteluun osallistuvalla osapuolella on sellaisia rajoitteita, jotka on hyvä huomioida sovittelussa, tulevat nämä yleensä jo esiin sovitteluohjaajien yhteyden-

otossa. Tämä tieto siirtyy sovitteluohjaajalta sovittelijalle. Koska Varsinais-Suomen sovittelutoimiston tilat ovat vanhassa rakennuksessa (jossa ei ole hissiä) ja toisessa kerroksessa, ei esimerkiksi esteettömyydestä ole voitu huolehtia. Näissä tapauksissa sovittelutapaamiset ovat kuitenkin hoidettavissa tilapäisratkaisuin.

Mikäli henkilöllä on edunvalvoja esimerkiksi vammaisuudestaan johtuvasta syystä, on edunvalvojaa hyvä kuulla ennen sovittelun aloittamista. Tämä siitakin huolimatta, vaikka vajaavaltaisen (edunvalvontaan määrätyn) oikeustoimikelpoisuutta ei olisi rajoitettu. Edunvalvojalta saadaan tietoa siitä, miten vajaavaltainen todennäköisesti kykenee ymmärtämään sovittelua ja siinä läpikäytävien asioiden merkityksen. (HE 93/2005). Tämän tiedon valossa osataan kiinnittää huomiota siihen, että vajaavaltaisen uhrin etu ja tarpeet tulevat huomioiduksi hänen tarvitsemallaan tasolla.

8.5 Uhrin suojeleminen

Uhridirektiivin mukaan uhrin suojeleminen painottuu ennen muuta siihen, että häntä suojellaan toistuvilta uhritumiselta, pelottelulta ja kostotoimilta. Uhrilla on oikeus suojatoimiin käyttäessään korjaavan oikeuden palveluita. Sovittelussa uhrin suojeleminen nähdään osa-alueena, mikä kuuluu turvallisuuskokonaisuuteen. Näin tämä nähdään myös hallituksen esityksessä (66/2015). Uhridirektiivissä tätä seikkaa on halutta korostaa vielä erikseen tässä uhrin edun mukaisuuden alajaottelussa.

Erityisen suojelun tarpeessa ovat lapset ja nuoret ja he ovat myös erittäin riskialttiita haavoittumaan (Flinck 2013, 132.) Alkuperäisessä sovittelulain hallituksen esityksessä (93/2005) ei ole juurikaan otettu kantaa uhrin suojelemiseen tai edunmukaisuuteen. Tämä johtunee siitä, että sovittelulain lähtökohdat ovat olleet erilaiset ja sovittelua oli pääsääntöisesti käytetty lasten ja nuorten tekemiin asioihin. Silloin hallituksen esityksessä on otettu kantaa lähinnä lastensuojelun kautta lapsen etuun ja asemaan.

8.6 Uhrin tulee saada tarvittavat tuki ja oikeussuojakeinot

Aiemmin kerrotun, korjaavan oikeuden määritelmän mukaan sovittelussa pyritään ratkaisemaan konfliktin taustalla oleva perusongelma ja tarvittaessa ohjataan muun

avun piiriin. Näin tukipalveluiden rooli korostuu entisestään ja niistä tiedottaminen. Menettelyjen ja ratkaisujen tulee olla oikeudenmukaisia, joten sovittelussa tulee huolehtia osapuolten oikeusturvasta. Tässäkin tarvitaan sovittelijoiden panosta ja puuttumista, mikäli tilanne sitä vaatii. Korjaava prosessi korostaa myös lähiyhteisön läsnäoloa kriisissä. Läheisten mukanaolo nähdään tuottavan kestäviä ja tehokkaita ratkaisuja. Asianosaisten sosiaalisia siteitä pyritään sovittelussa vahvistamaan. Myös tukihenkilöiden nähdään vahvistavan tätä yhteyttä. (Flinck 2013, 17-18.) Osapuolen tukena sovittelutapaamisissa voi olla tukihenkilö, mikäli se ei häiritse sovittelua (Sovittelulaki 1015/2005, 18§).

Oman kokemukseni mukaan käytännön sovittelutyössä on hyvin vähän mukana tukihenkilöitä, saati asiaan kuulumattomia perheenjäseniä. Ehkä näiden mukanaolo on yleisempää muissa maissa. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja -sarjan uhria koskevassa dokumentissa on todettu, että tukihenkilön roolia tulisi vahvistaa sovittelussa ja pyrkiä tarvittaessa varmistamaan tukihenkilön läsnäolo sovittelussa. (Uhririkosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi 2018, 99.)

8.7 Sovittelijoiden koulutus

Uhrien asemassa on havaittavissa jännite, mikä ilmenee siten, että periaatteessa heidän oikeutensa on huomioitu, mutta käytännössä tässä on puutteita. Rationaalinen toiminta uhrilta vaatii voimia ja mahdollisuutta ja nämä vähenevät, mitä haavoittuneempi uhri on ja tämä tulisi huomioida muun muassa viranomaistoiminnassa. On erityisen tärkeää, että uhrien kanssa työskentelevät pystyisivät ymmärtämään traumaattista kokemusta ja sen vaikutuksesta käyttäytymiseen. Tätä tietämystä voidaan parantaa muun muassa koulutuksella ja jakamalla tietoa eteenpäin. (Honkatukia 2011, 55 - 56.)

Sovittelulain mukaan sovittelijalla tulee olla sellainen koulutus, taito ja kokemus, jota sovittelu edellyttää ja THL:n tulee huolehtia täydennyskoulutuksesta sovittelutoimintaan osallistuvilla. Valiokunnan mietinnössä on katsottu koulutusvaatimus

sellaiseksi, että se voisi sisältää oikeustieteen, yhteiskuntatieteen tai sosiaalialan opintoja. (Sovittelulaki 1015/2005, 10§ 11§, LaVM 13/2005.)

Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen (Recommendation N° R (99) 19) mukaan sovittelijoilla tulee olla vähimmäistason peruskoulutus. Koulutuksen tulisi tukea uhriin liittyvien seikkojen tietämystä ja asioiden syventämistä. (Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe 1999, 7.) THL:n verkkosivuilta löytyvän Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen suomenkielisen version mukaan sovittelijat voisivat saada lisätietoa uhrin yleisistä ongelmista esimerkiksi uhrien tukiryhmiltä. Dokumentissa on lisäksi viitattu koulutuksen laitostamiseen, jonka nähtäisiin kehittävän sovittelijoiden työtä ja vaikuttavana sovittelutason kohoamiseen. (Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus nro r (99) 19 rikosasioiden sovittelusta 1999,18). Itse tulkitsisin laitostamis -sanon koulutuksen johdonmukaistamiseksi ja tiettyjä vaatimustasoja noudattavaksi.

Mutta rajanveto ei ole mielestäni helppoa. Milloin tehdään ammatillisia/asiantuntijuuden taseisia asioita ja ratkaisuja tehtävissä? Pyritäänkö koulutuksilla lisäämään ”ammatillisuutta” vai vapaaehtoistyöntekijän omia voimavaroja? Onko koulutuksilla annettava tieto tasapainossa sen kanssa, miten sitä voi ja saa soveltaa omaan tehtäväänsä? Ovatko vapaaehtoistyöntekijät paremmin motivoituneita, kun heitä täydennyskoulutetaan? Uhridirektiivi vaatii ammatillista osaamista myös korjaavan oikeuden parissa työskenteleviltä henkilöiltä, jotta tämä ammatillisuus välittyisi uhrin kanssa työskentelyyn. Eli ammatilliset vaatimukset tulee olla sillä tasolla, että uhrin edun mukaisuus pystytään toteuttamaan. (uhridirektiivi 2012/29/EU, 25 artikla).

9 AINEISTON, TULOSTEN JA JOHTOPÄÄTÖSTEN RAPORTOINTI

Tässä luvussa esitellään tapaamisten tausta ja tapaamisissa esiin tulleet keskustelu. Halusin avata keskustelut laajana, jotta myös tilanteessa ollut vuorovaikutus tulisi jotenkin ilmi. Sen jälkeen esitellään analysoinnin kautta saadut tulokset. Johtopäätösten ja oman pohdinnan jälkeen esitellään niistä luotu konkreettinen työkalu, mikä on tämän työn tuotos. Pohdinta työn eettisyydestä ja luotettavuudesta ja jatkokehittämisehdotukset ovat työn loppupuolella.

9.1 Tapaamisten tausta

Sovittelutoimiston oman Sovittelutoimisto tiedottaa -sähköpostin (7.9.2017) yhteydessä lähetetty liitteenä informaatiokirje (Liite 1) tästä opinnäytetyöstä ja siihen osallistumisen mahdollisuudesta sovittelijoille. Määräaikaan mennessä ei tullut yhtään yhteydenottoa. Otettuani yhteyttä johtavaan sovitteluohjaajan ja pohdittuamme tilannetta, päätimme lähestyä uudelleen osaa sovittelijoista. Näin sain kymmenen osallistujaa. Aikataulutaminen ryhmäkokoontumiselle osoittautui hankalaksi, joten päätin laittaa osallistujat kahteen ryhmään.

Ajatuksena oli kokoontua ryhmäkohtaisesti noin neljä kertaa ja noin kerran kuukaudessa. Lopuksi toteutui yksi ryhmä, jossa jäseniä minun lisäksi oli viisi. Ryhmä koostui varsin kokeneista sovittelijoista. Kaikki osallistujat olivat yli 60-vuotiaita ja sovitelleet yli neljä vuotta. Sukupuoli jakauma oli miespainotteinen. Jokaisella oli myös tiiviisti sovitteluja parhaillaan. Kahden kuukauden aikana heille oli jaettu vähintään kaksi juttua, suurimmalle osalle yli neljä juttua. Sovittelijoiden keski-ikästä kokonaisuutena ei ole tarkkaa tietoa, mutta jo käytännössä havaitulla tiedolla suurin osa sovittelijoista ovat keski-ikäisiä tai sen ylittäneitä.

Tapaamiset järjestettiin Varsinais-Suomen sovittelutoimiston tiloissa lukuun ottamatta viimeistä tapaamista, mikä pidettiin erään ravintolan kabinetissa. Tapaamisissa oli tarjolla pientä purtavaa ja viimeisellä kerralla halusin tarjota osallistujille ruokailumahdollisuuden kiitokseksi osallistumisesta tämän opinnäytetyön edistämiseksi. Ha-

lusin jättää ryhmätilanteet melko avoimeksi, joten en lähtenyt tekemään tapaamiselle tarkkaa runkoa. Mietin kuitenkin kullekin tapaamiselle oman asiakokonaisuuden ja kirjasin ylös siihen liittyviä asioita, joita oli tullut esiin teorian pohjalta. Tämä myös siltä varalta, että ryhmän keskustelu oma-aloitteisesti ei olisi vilkasta. Asiakehyksellä pystyy tarvittaessa ohjailemaan keskustelua, jos se lähtisi rönsyilemään liikaa.

Tapaamiskertoja kertyi neljä, joihin kolmeen ensimmäiseen oli tehty asiakehys (Liite 5). Asiakehysten kohdat tulivat uhridirektiivin vaatimuksista. Viimeinen tapaamiskerta käytettiin yhteenvetoon. Ensimmäisen tapaamisen aiheena oli uhri sovittelun erillistapaamisessa, toisena aiheena oli uhri varsinaisessa yhteistapaamisessa ja kolmas aihe käsitteli sovittelijoiden tietotaitoa ja uhrin tilannetta sovittelun jälkeen. Tapaamisiin käytettiin aikaa siten, kun se osallistujille sopi, noin tunnista kahteen tuntiin.

Olin myös päättänyt kirjoittaa keskustelun koneelle puhenopeudella. Tämä onnistui juuri niin hyvin kuin olin ajatellutkin. Tällainen tallentamismuoto edellyttää kyllä pikakirjoitusnopeutta, jotta raakalauseet saadaan sellaisenaan talteen. Koin, että sain talteen samantarkkuista aineistoa kuin mitä nauhoituksen jälkeen tuotettu litteroitu aineisto olisi ollut. Suoraan kirjoittaminen onnistui myös senkin vuoksi hyvin, että kyse ei ollut haastattelumaisista tilanteista, joissa kysymysten esittäminen olisi hankaloittanut keskittymistä kirjoittamiseen. Sisäistin myös itse asioita paremmin jo heti ryhmäkeskustelussa kirjoittaessani ne ylös. Tarkoitukseni alun perinkin oli olla myös itse yksi osallistuvista ryhmäläisistä. Heti tapaamisten jälkeen pelkistin tapaamisessa kirjoittamani tekstin selkeämpään muotoon. Näin kaikki oleellinen ilmapiiristäkin oli vielä tuoreessa muistikuvassa.

Tapaamisten alussa aiheeseen johdatti lomake (Liite 4). Tapaamisessa pyydettiin muistelemaan jotakin viimeaikaista sovittelua ja siinä lähinnä tapaamista asianomistajan kanssa. Lomakkeesta oli tarkoitus rastittaa ne kohdat, jotka olivat toteutuneet tapaamisessa. Lomakkeen rastituskohdat olin laatinut sen perusteella, mitä ilmenee sovittelun periaatteista ja mitkä ovat keskeisempiä seikkoja uhridirektiivin perusteella. Lomake oli kaksiosinen. Ensimmäisessä kohdassa rastitettiin sellaisia seikkoja, joita uhrille oli kerrottu ja toisessa kohdassa rastitettiin sen perusteella, mitä seikkoja uhrilta oli kysytty tai hänelle oli sovittelijan toimesta selvitetty tapaamisessa.

9.2 Ensimmäinen tapaaminen (uhri sovittelun erillistapaamisessa)

Ensimmäinen ryhmätapaaminen pidettiin 19.10.2017. Keräsin esitiedot (Liite 3) kyselylomakkeella ensimmäisen tapaamisen alussa. Jokainen allekirjoitti myös kirjallisen suostumuksen (Liite 2) tähän tutkimukseen. Jaoin aiheeseen kuuluvan rastituslomakkeen ja rastitusten ollessa valmiina, keräsin lomakkeet pois. Sen jälkeen alkoi keskustelu lähinnä lomakkeessa olevien seikkojen perusteella. Välillä tein tarkentavia kysymyksiä. Ryhmädynamiikka toimi mielestäni hyvin. Tätä todennäköisesti auttoi se, että kaikki olivat ennestään tuttuja toisilleen. Sovittelijat osaavat jo vapaaehtoistyönsäkin puolesta ryhmässä puhumisen taidon hyvin eli päälle puhumista ei esiintynyt haittaavasti. Toivon, että ryhmädynamiikka ei paljon kärsinyt, vaikka tein muistiinpanoja suoraan keskustelusta koneelleni. Osallistuin keskusteluun ja yritin välttää suorien kysymysten tekemistä. Tarkoitus oli antaa ehdotus aiheesta, jos keskustelua ei muuten olisi syntynyt.

Jaoin vielä tapaamisen lopussa paperin, jossa oli muutama rivi pohdittavaa. Ajatuksena oli, että tässä tapaamisten välissä, kun jokaisella on soviteltavia juttuja, he voivat jonkin asianomistajan erillistapaamisen jälkeen pohtia tiettyjen asioiden toteutumista omasta mielestään. Koska mitään ei ollut suunniteltu kaavamaisesti toteutettavaksi, aikaa voitiin käyttää siten, miten se parhaiten kaikille sopi ja miten asiat kuljettivat eteenpäin. Seuraavilla kerroilla voitiin vielä palata edelliseen tapaamiseen ja käydä läpi siihen liittyviä asioita ennen uuteen aiheeseen menoa. Toisaalta kaikki aihekehykset ja asiat limittyivät toisiinsa eli samat ydinkohdat olivat esillä kaikissa aiheissa vain hieman eri näkökulmista katsottuina.

Ensimmäisen tapaamisen aiheena oli uhrin erillistapaamiseen liittyviä seikkoja. Tässä kohtaa oli pyydetty miettimään jotakin muistissa olevaa erillistapaamista. Kerättyjen rastituslomakkeiden perusteella uhrille oli kerrottu hyvin sovittelun periaatteista, jotka ovatkin sovittelun yleisiä edellytyksiä ja toistuvat jokaisessa sovittelussa. Tukihenkilön mahdollisuudesta oli kerrottu vähiten. Aina ei myöskään kysytä rastitusten perusteella, onko uhrilla asioita, joissa tuntisi tarvitsevänsä apua/tukea. Myöskään sovittelun jatkamisesta/sovittelun lopettamishalukkuutta ei aina tiedusteltu tai sitä, tietääkö uhri, mihin ottaa yhteyttä sovittelun jälkeen, jos sellainen tarve ilmenee. Rastitusten perusteella vakiotiedusteluja uhrilta olivat: millä mielellä on sovittelussa,

mitkä asiat mietityttävät, miten vahinko tulisi uhrin mielestä korjata ja haluaako uhri edelleen tavata epäillyn.

9.2.1 Keskustelussa esiin tulleet seikat

Keskustelut on kuvattu ryhmässä syntyneissä tilanteissa. Mikäli keskusteluissa tuli puheeksi johonkin muuhun tapaamiskerran kehykseen kuuluvia asioita, on ne kuitenkin tuotu esiin siinä yhteydessä, kun ne ovat ilmenneet.

Ensimmäisessä tapaamisessa keskustelua aiheutti alkuunsa se seikka, miten epäilty ”tunnustaa” uhrille tehneensä jotain väärin, kun sitä ilmaisua ei saa käyttää. Tuli esiin, että sovittelutapaamisessa ei ole oikeastaan väliä, miten epäilty sen esittää tai tuo esiin, kunhan sen ulkomuoto mietitään oikeanlaiseksi sitä kirjattaessa mahdolliseen sovittelusopimukseen. Pohdintaa herätti se, että epäilty voi ottaa vastuuta, vaikka ei juuri vahvista tapahtumien kulkua samalla tavalla. Toisaalta vastuun voi ottaa väärin – ei tarkoita sitä tosissaan eli ottaa vastuuta halutessaan päästä tilanteesta eteenpäin ja halutessaan asian jäävän siihen.

Keskustelussa kävi ilmi, että on asioita, jotka otetaan jokaisessa sovittelussa esille ja erillistapaamisessa, mutta sitten on asioita, joita otetaan esille, jos tilanne siltä näyttää ja jos asianomistaja jotenkin itse ilmaisee asiasta (esim. vakuutusyhtiön rooli ja valtion varoista maksettavat korvaukset). Lähisuhdeväkivaltajutuissa ilmenee usein, ettei uhri halua korvauksia. Korvausasioita otetaan sovittelussa pääosin esiin sillä tavalla, että asianomistaja ilmaisee, että hänelle on tullut kuluja asiassa (esim. lääkäriissä käynnit) tai kysytään, onko tullut kuluja. Ryhmässä koettiin, että korvauksista kysyminen menee tilanteen mukaan, niitä ei kuitenkaan oteta esille ensimmäisenä asiana ja aina ei löydy luontevaa paikkaa kysellä niistä tai ottaa niitä puheeksi.

Jos uhri vaikuttaa erillistapaamisessa ”ei tasapanoiselta”, tähän voidaan reagoida ottamalla puheeksi tukihenkilön käyttö, aikalisä tai keskeyttämällä sovittelu toistaiseksi ja neuvottelemalla sovitteluohjaajan kanssa tilanteesta. Kun esitutkintaa ei ole tehty, jää enemmän vastuuta sovittelijoille arvioida minkälainen tilanne uhrilla on. Silloin korostuu tukipalveluihin ohjaaminen, tukihenkilön tuen tarve ja neuvottelemisen oh-

jaajan kanssa. Keskusteluissa tuli esille, että joskus sovittelutapaamisissa on ollut myös edunvalvoja mukana, mutta sille on ollut lainmukaiset perusteet. Uhrin pelkoon pitäisi reagoida siten, että tarjotaan tukihenkilöä mukaan. Tässä tapauksessa nähdään tärkeänä ilmoittaa myös toiselle osapuolelle, että hänkin voi ottaa tukihenkilön mukaan. Huomiona tuli esille, että ulkomaalaisilla on enemmän perhettä tai tukihenkilöitä mukana, mikä johtunee erilaisesta kulttuurista.

Ryhmässä nostettiin esiin myös se seikka, että joskus on uhrin edun mukaista asian mennessä oikeuteen. Miten tähän tulee sitten reagoida esimerkiksi yhteistapaamisessa sovittelijoiden huomatessa, että nyt asia ei ole uhrin edun mukaista, vaikka sopimus olisikin tulossa? Ryhmässä tuli ilmi, että tulisi painottaa monta kertaa sitä, onko tämä varmasti sitä mitä molemmat haluavat. Jos yhteistapaamisessa tulee esille esimerkiksi korvaussummassa yllätyksiä, olisi asiaan otettava aikalisä. Mietittiin, milloin sovittelija ohjailee liikaa uhria tai koko sovittelutilannetta. Sellainenkin seikka tuli esille, että epäilty voi maksaa uhrille vaikka mitä, jos esimerkiksi on pelkona, että tapaus tulee jotenkin julkisuuteen mahdollisen oikeudenkäynnin myötä. Todettiin, että tässä ei tietenkään uhrin edun mukaisuus ole vaarassa.

Ryhmässä nousi selvästi esille se seikka, että tukipalvelujen tarve on vaikea ottaa esille. Ratkaisuna mietittiin, että voitaisiin esittää uhrille kysymys, onko hän puhunut tästä tilanteestaan kenellekään. Tässäkin odotetaan sitä, että uhri itse ilmaisee jonkin ongelmakohdan, josta sovittelija voi johdattaa kyseisen tukipalvelun piiriin. Pohdittiin myös sitä, miten uhrin ongelmat voivat jäädä muun asian alle piiloon. (Joissakin tapauksissa osapuolten ollessa sekä asianomistajia että epäiltyjä kumpikin. Joskus joku tapahtuma on voinut saada alkunsa juuri asianomistajan ensitoimista.)

Ryhmässä todettiin, että sovittelu on aina uhrin edun mukaista, koska muuten sitä ei järjestettäisiin. Se on koko sovittelun idea. Muistutettiin, että sovittelijan tulee olla tasapuolinen. Pohdittiin, miten sovinto voisi olla muuta kuin uhrin edun mukaista. Taloudellisesti kyllä, mutta entä henkinen puoli? Jos vaatimukset ovat kaukana toisistaan, nähtiin tärkeänä keskeyttää sovittelu. Toisaalta saatettiin nähdä pelkkä tapaaminenkin tärkeänä, vaikka mahdollisesta korvaussummasta ei päästäisikään sopimukseen. Sovittelutapaaminen koettiin hyödylliseksi, vaikka ei tulisi sovint-

toa/sopimusta. Vaikeaksi koettiin uhrin pelon tunnistaminen. Pohdittiin, voisivatko seuraamukset uhrille pelon osalta olla suuremmat, jos ei tee sovittelusopimusta?

9.3 Toinen tapaaminen (uhri sovittelun yhteistapaamisessa)

Toinen tapaaminen pidettiin 21.11.2017. Kertasimme vielä edellisen kerran asioita ja osallistujat täyttivät rastituslomakkeen. Ryhmädynamiikka toimi edelleen hyvin. Keskustelun aiheita löytyi hyvin eikä kysymyksiä sinällään tarvinnut esittää. Oli mukava huomata, miten uusia näkökulmia tuli esille samoja asioita pyöriteltäessä vähän eri kulmista tai asiayhteyksistä. Verrattuna ensimmäiseen tapaamiskertaan erona oli se, että nyt asiat olivat jääneet tauon ajaksi niin sanotusti hautumaan, jolloin niihin oli entistäkin helpompi tarttua. Toisten esittämät kommentit saattoivat virkistää muiden muistia ja asioihin reagoitiin olemalla samaa mieltä tai kertomalla oma käsitys asiasta.

Rastituslomakkeen perusteella sovittelutapaamisissa on pääsääntöisesti muistettu painottaa sitä asiaa, että sovittelu on vapaaehtoista ja vieläpä useamman kerran. Kii-reettämyys on yksi lähtökohta sovittelulle ja se luo ainakin sopivan ilmapiirin. Oli mukava havaita, että yhtä lomaketta lukuun ottamatta aikalisän mahdollisuudesta oli kerrottu yhteistapaamisen yhteydessä. Lomakkeiden perusteella yhteistapaamisissa on kysytty, kummankin osapuolen tietenkin läsnä ollessa, onko kysyttävää sovittelu-prosessista ja halutaanko pohtia vielä sovittelun jatkamista. Toisaalta niin päin kysyttyä, että halutaanko lopettaa sovittelu, on vain yksi vastanneista kysynyt. Lienee makuasioita, miten tämän asian esittää sovittelussa, mutta voi sillä toki olla esimerkiksi uhrin kannalta merkitystä. Painotetaanko kysymyksessä sovittelun jatkamista tai lopettamista. Rastitusten perusteella kukaan ei ollut kysynyt, pelottaako sovittelussa jokin seikka.

9.3.1 Keskustelussa esiin tulleet seikat

Ensimmäiseksi keskustelu alkoi vapaaehtoisuuden pohtimisella. Ajatuksena oli, että sitä tulee joskus toistettua liikaakin. Osapuolet ovat tietoisia vapaaehtoisuudesta jo tullessaan sovitteluun, joten sen toistamisen tarkoitusta ei aina ymmärrä. Ryhmässä

oli kokemus, että jos joku haluaa keskeyttää sovittelun ja lähteä pois tilanteesta, se johtuu lähinnä suuttumuksesta eikä siitä, että on vapaa lähtemään. Toisille sovittelun osapuolille vapaaehtoisuus tarkoittaa ehkä kuitenkin jotakin pakollista, koska tiedotetaan se, että jollei tämä sovittelu onnistu, asia voi mennä eteenpäin esimerkiksi oikeuteen. Ryhmäläiset kokivat, että tilanteen mukaan tulee katsoa, miten paljon asioita toistetaan.

Epäillyn vastuunottaminen teostaan on yksi keskeisempiä muutoksia, minkä uhridi-
rektiivi toi mukanaan sovittelulakiin. Ryhmässä tuli ilmi, että kun epäilty kertoo oman versionsa tapahtuneesta, hän osoittaa jo sillä tavalla vastuunottoa. Toisaalta tämän voi nähdä myös niin, että uhrin kertoessaan versionsa ja epäillyn vahvistaessa sen, se koetaan epäillyn vastuunottona. Esiin tuli myös seikka, että sekin on uhrin edun mukaista, kun allekirjoitukset tulevat sopimukseen ja asian saa pois päiväjärjestyksestä. Vastuunotto voidaan ymmärtää myös niin, että epäillyn allekirjoittaessa sopimuksen, hän samalla hyväksyy asiat ja ottaa sillä tavalla vastuun teostaan. Uhrilla voi olla muitakin asioita elämässään, mitkä menevät käsiteltävän asian edelle ja näin ollen asian “nopea” käsittely tukeekin uhrin elämää ja arkipäivään tarttumista. Sovittelijat eivät ole tenttaajia eivätkä epäilijöitä eikä sovittelussa oteta kantaa syyllisyyskysymyksiin.

Sovittelijoiden tenttaamattomuudesta tuli puheenaiheeksi se, että osapuolten tarinat saattavat poiketa yhteistapaamisesta siitä, mitä ne ovat olleet erillistapaamisissa. Tämä saattaa aiheutua siitä, että sovittelijoille on helpompi kertoa koko tarina kuin toiselle osapuolelle. Mikä sitten on sovittelijan tehtävä ja rooli? Osapuolethan saavat kuitenkin kertoa sen, minkä haluavat ja siinä laajuudessaan kuin haluavat. Vaikka sovittelijan on tähän tyytyminen, voi häntä jäädä vaivaamaan asia ja se, olisiko jotain voinut tehdä toisin. Lasten ja nuorten kohdalla tilanne voi olla se, että osapuolten on vaikea tuottaa puhetta joka tilanteessa.

Keskustelussa tuli esille, että sovittelijan vahvin työkalu on se, että tilanne voidaan puhaltua poikki joko hetkellisesti tai vähän pidemmäksi aikaa. Tätä voi käyttää, jos näyttää siltä, että kaikki ei mene tasapuolisesti tai tilanteessa arveluttaa joku muu seikka. Tauon aikana asiaan voi saada neuvoa ja vahvistusta sovitteluohjaajalta tai sitten tilannekin on erilainen toisella tapaamiskerralla eikä sama enää toistu. Pohdit-

tiin myös, miten epäillyn selkeä katumus voisi vaikuttaa uhriin. Voisiko uhri sen vuoksi tyytyä esimerkiksi pienempään vahingonkorvaukseen kuin olisi tarpeellista? Onko uhri kuitenkin sitä mieltä, että henkisen puolen “kannattavuus” on tärkeämpi kuin korvaussummasta neuvottelemisen?

Keskustelussa tulee edelleen vahvasti esiin se, että sovittelijan tulee muistaa opetettu roolinsa eli olla muun muassa puolueeton. Faktatietoja voidaan kyllä kertoa, mutta tulee olla hyvin tarkkana, ettei toiselle osapuolelle tule sellainen käsitys, että sovitteli- ja/sovittelijat on toisen osapuolen kanssa asiassa samaa mieltä. Erillistapaamisissa voidaan paremmin paneutua uhriin mutta ei sitten enää erityisesti yhteistapaamisissa. Yhteisessä tapaamisessa haetaan molempien etua.

9.4 Kolmas tapaaminen (sovittelijoiden tietotaito ja uhrin tilanne sovittelun jälkeen)

Kolmas tapaaminen pidettiin 19.12.2017. Ryhmädynamiikka oli samalla tasolla kuin edelliselläkin kerralla. Oli mukava huomata, että puheenaihetta kuitenkin riitti, vaikka asiat pyörivät saman problematiikan ympärillä jo kolmattakin kertaa. Siitä kai pohjimmiltaan onkin kyse, että asioita käydään niin kauan eri puolilta läpi, että mitään uusia näkökulmia ei enää saada irti. Tunnelman vapautuessa aikaa saattaa kulua myös epäolennaiseen jutusteluun, johon välillä joutui puuttumaan. Mutta sitä ei ollut kuitenkaan häiritsevästi. Koin, että kunhan tilanne pysyy jollain tavalla kasassa, on vain positiivista, että ilmapiiri on vapautunutta.

Aiheesta johtuen, tähän tapaamiseen ei ollut rastituslomaketta. Kuten edellisenkin tapaamisen alussa, kertasimme vielä edellisen kerran asioita tai jatkoimme siitä, mihin olimme jääneet. Jatkumo edelliseen tapaamiseen teki tapaamisista ja asioista yhtenäisempiä, vaikka välissä oli useamman viikon tauko.

9.4.1 Keskustelussa esiin tulleet seikat

Ryhmässä oli kokemuksia, että sovittelijoiden tietotaito on sen varassa, miten paljon sovittelijat osallistuvat sovittelutoimiston tarjoamiin koulutuksiin ja kursseihin. Osal-

listuminen on kuitenkin peruskurssin tai täydennyskurssin jälkeen vapaaehtoista, joten toiset sovittelijat osallistuvat tapahtumiin ahkerasti ja sitten voi olla sovittelijoita, jotka eivät osallistu mihinkään. Ryhmässä koettiin pääsääntöisesti, että koulutukset ovat sisällöltään hyviä ja niistä saa paljon hyödyllistä tietoa. Kertaukset tutuista asioista on aina paikallaan. Kaiken kaikkiaan tietotaito karttuu sovitteluvuosien myötä ja ryhmässä oli sellainen ajatus, että kysymykset sovitteluohjaajille esimerkiksi kesken yhteistapaamista vähenevät vuosien myötä. Jos on jotakin kysyttävää, se ilmenee yleensä jo erillistapaamisen jälkeen ja kysymykset voi esittää jo ennen yhteistapaamista.

Sovittelijoiden tehtävä loppuu, kun sovittelusopimus on laadittu tai sovittelu päätetty keskeyttää. Ryhmässä oli pohdintaa siitä, pitääkö sen loppua siihen ja miten uhrin tilannetta voisi seurata sovittelun jälkeen ja kenen toimesta. Jotkut ryhmäläiset ovat joskus jääneet juttelemaan uhrin kanssa sovittelutilaisuuden päätyttyä. Silloin on myös saatu hyvin palautetta. Toisaalta ryhmässä todettiin, että on toimiston asia olla uhriin yhteydessä sovittelun jälkeen, jos on tarvetta. Jos sopimuksessa ei ole korvausvaatimusta, minkä toteutumista sovittelutoimisto pääsääntöisesti valvoo, muiden ehtojen valvonta ei onnistu. Jos sopimuksessa on esimerkiksi sovittu jostain käyttäytymisestä, sen toteutuminen on osapuolten hallinnassa. Mikäli tällainen sovittu asia ei toteudukaan, on uhrin vastuulla miettiä, mitä asian suhteen voisi tehdä.

9.5 Neljäs tapaaminen (loppuyhteenveto)

Neljäs tapaaminen järjestettiin ruokailun merkeissä 27.2.2018. Rennossa tunnelmassa pohdittiin vielä yhteenvetona aiemmin keskusteltuja asioita ja mietittiin, minkälaisia toiveita voisi olla sovittelun suhteen. Tässä tapaamisessa kabinetin varausaika, kaksi tuntia, loi aikarajan tapaamiselle ja tuntuikin, että hieman enemmän aikaa olisi saanut olla käytettävissä. Mutta vielä tällä viimeiselläkin tapaamiskerralla asioihin löytyi uusia näkökulmia.

9.5.1 Keskustelussa esiin tulleet seikat

Yhdeksi puheenaiheeksi nousi sellainen seikka, kuin uhrin rangaistusvaatimus. Minkäli asiassa on suoritettu poliisin esitutkinta, siinä on uhrilta tiedusteltu, onko hänellä asiassa rangaistusvaatimusta. Keskustelussa kävi ilmi, että melko usein tätä joutuu sovittelussa selvittämään tarkemmin. Moni uhri ei edes tiedä, mitä se tarkoittaa tai että on sellaista vaatinut. Edelleen keskusteltiin myös siitä, olisiko jälkipuinti tarpeellista sovittelun jälkeen. Joidenkin sovittelujen jälkeen ajatus tällaiselle voi olla voimakkaampi. Ryhmäläiset miettivät myös sopimuksen kirjoitustilannetta tarkemmin. Pääsääntöisesti oli kokemus, että tilanne on siinä vaiheessa kaikkein vapautunein eikä yleensä mahdollinen eripuraisuus ala uudelleen. Asiaan nähtiin vaikuttavan se, ovatko osapuolet keskenään tuttuja tai miten juttu on kaiken kaikkiaan edennyt keskusteluvaiheessa.

Sovittelijoiden vapaaehtoisuudesta osallistua koulutuksiin, mietittiin mahdollisuutta liittää se sovittelujuttujen saantiin. Ajatuksena oli, että jonkinlaista sitoutumista tulisi vaatia, että sovittelu toimisi laadullisesti paremmin. Yhtenä seikkana tuotiin esiin myös se, että sovittelijat saavat melko huonosti varsinaista palautetta sovittelutoimistolta. Sovittelutoimisto järjestää sovitteluohjaajien toimesta ”punaiset tuolit” – nimiä tapaamisia. Ryhmiä on useita ja ne koostuvat yhdestä sovitteluohjaajasta, joka vetää ryhmää ja alle kymmenestä sovittelijasta per ryhmä. Ryhmissä keskustelu on melko vapaamuotoista ja sovittelijat saavat kertoa heitä askarruttavia asioita ja jakaa niitä toisten kanssa. Tapaamisissa voidaan käsitellä myös jotain ajankohtaista aihetta sovittelutoimintaan liittyen. Ryhmässä tällaiset tapaamiset koettiin hyödylliseksi.

Keskustelu kääntyi vielä kerran tukipalveluihin ja siihen, että näihin on tehty toimiva työkalu, tukipalvelukansio. Ajatuksena tuotiin esiin, että sovittelijat tulisi kouluttaa tukipalveluiden käyttöön paremmin. Koettiin, että tukipalveluihin ohjaaminen vaatisi monialan asiantuntijuutta sovittelijoilta, jotta osattaisiin tarjota juuri oikeat vaihtoehdot uhrille/osapuolille. Nähtiin myös, että sovitteluohjaajilla voisi olla parempi näkemys siitä, minkälaisia tukipalveluita osapuolet tarvitsisivat, koska tekevät kuitenkin alkuselvitykset osapuolten kanssa. Esiin tuli myös ajatus, että sovitteluohjaajat kävisivät sovittelun jälkeen sovittelijoiden kanssa läpi sovittelutilanteen ja tarkastettaisiin, miten uhri etu otettiin huomioon tai miten sen koettiin toteutuvan.

9.6 Tulokset

Yläluokat tulivat valituksi teoriasta saatujen luokitusten perusteella. Uhridirektiivin vaatimusten taustalla on nähtävissä viisi päätoimijaa, jotka erikseen ja yhdessä vaikuttavat kokonaisuuteen: uhri, teosta epäilty, sovittelija, sovittelutoimisto/sovitteluohjaajat ja sovitteluprosessi, kuten työn viitekehyksessä on aiemmin kuvattu. Nämä viisi asiaa ovat vaikuttamassa sovittelun valmistelussa, sovittelun erillistapaamisissa, sovittelun yhteistapaamisissa ja sovittelun loppuraportoinnissa. Näitä ohjaavat sovittelulaki ja -asetus, sovittelun periaatteet ja sovitteluun liittyvä ohjeistus.

Tutkimuskysymykseen: ”Miten uhridirektiivin vaatimukset koetaan sovittelijoiden käytännön työssä?” vastaa edellä kuvailtu aineisto ryhmätapaamisista. Ryhmäkeskusteluissa kirjoitettu teksti kirjoitettiin heti tapaamisten jälkeen selkeämpään muotoon, jolloin pystyttiin huomaamaan usein toistuvat samat käsitteet ja toisaalta poikkeamat. Sama vertailu tehtiin vielä koko aineistolle ja sen pohjalta on tiivistämällä löydetty viisi tekijää, mitkä käänteisesti voidaan nähdä esteenä uhrin edun mukaisuuden huomioimiselle ja sen tukemiseen käytännön sovittelutoiminnassa. Alla on koottuna ilmaisuja näihin viiteen tekijään. Asiaa selventävä taulukko on liitteenä. (Liite 6).

Ensimmäinen yläluokka teoriasta johdettuna on Sovittelu ja sovittelija. Ryhmäkeskustelusta esiin nousseita ilmaisuja ovat: *”Epätasapainon tunnistaminen vaikeaa”*, *”Pelkoon reagoiminen haasteellista”*, *”Sovittelija ei saa ohjata tilannetta”*, *”Todellisen sovittelumotivaation tunnistamiseen ei työkaluja”*, *”Sovittelijan riittävyys tilanteessa voi jäädä mietityttämään”* ja *”Puolueettomuuden vaatimuksen ylläpitäminen vaatii tarkkuutta”*. Sovittelijan vaikutus uhrin edun mukaisuuden toteuttamiseen peilautuu itse sovittelutapahtuman kautta. Sovittelija mahdollistaa sovittelun, mutta joutuu kuitenkin vastaamaan sen kulusta sovittelun periaatteiden ja lainsäädännön mukaisesti.

Toisena yläluokkana esiin nousi Uhrin/osapuolten ja sovittelijoiden välinen vuorovaikutus. Tähän liittyviä ilmaisuja ovat: *”Vapaaehtoisuutta tulee toistettua joskus liikaa”*, *”Asiat voidaan käsittää eri tavalla”*, *”Erillistapaamisessa helpompi ottaa asioita esille”*, *”Tapaamisten tauottaminen tarvittaessa tärkeää”*, *”Vakuuttuminen*

asioiden tiedostamisesta hankalaa” ja ”Oikeanlaisen tiedon jakaminen oikeassa suhteessa oleellista.” Itse sovitteluprosessin lisäksi oman vaikutuksensa tapaamiselle luo vuorovaikutus, joka syntyy erilaisissa kohtaamistilanteissa. Tässä sovittelijan vastuu siitä, miten ottaa osapuolet huomioon yksilöinä, korostuu.

Kolmas yläluokka on Sovittelutapaaminen. Tähän liittyviä ilmaisuja ovat: *”Toiset asiat otetaan esiin aina, toiset tilanteen mukaan”, ”Korvausten puheeksi ottaminen vaatii oikean ajankohdan”, ”Tukipalveluiden puheeksi ottaminen voi jäädä kokonaan pois”, ”Vapaaehtoisuuden korostaminen ei aina tarpeellista”, ”Tilanteen poikkipuhaltaminen haasteellista” ja ”Prosessissa katsottava kummankin etua.”* Osapuolten näkeminen yksilöinä, mutta kuitenkin sovittelun tasapuolisina osapuolilina, on haastavaa, varsinkin sovittelun yhteistapaamisessa

Neljäs yläluokka on Sovittelijoiden ja sovittelutoimiston välinen vuorovaikutus. Esiin nousseet ilmaisut ovat: *”Sovittelutapaamisen jälkeen sovitteluohjaaja keskusteli sovittelijoiden kanssa, miten uhrin etu toteutui”, ”Sovittelijoiden halukkuus osallistua koulutuksiin/tapahtumiin”, ”Sitoutuminen sovitteluun pitäisi varmistaa jollain tavalla”, ”Sovittelijat saavat huonosti palautetta sovittelutoimistolta päin”, ”Niin sanotut punaiset tuolit -kokoontuminen koettiin tarpeelliseksi” ja ”Sovittelijoiden ja sovitteluohjaajien koulutus tukipalveluihin.”* Koko sovitteluprosessi vaatii vuorovaikutusta alusta loppuun asti, eikä vähiten sovittelijoiden ja sovittelutoimiston/ohjaajien välillä. Tämä voi jäädä vähemmälle huomiolle, kun keskitytään sovittelumahdollisuuden tarjoamiseen itse osapuolille.

Viides yläluokka Uhri ja rikoksesta epäilty. Ilmaisuja tähän luokkaan ovat: *”Epäilty osoittaa vastuunottoa kertomalla oman versionsa tapahtuneesta”, ”Epäilty vahvistaa uhrin kertoman version tapahtuneesta” ja ”Epäillyn allekirjoitus sopimuksessa merkitsee vastuunottoa.”* Uhrin ja epäillyn vuorovaikutuksesta syntyy mahdollinen sovittelusopimus. Jotta uhrin edun mukaisuudella on paremmat mahdollisuudet toteutua, on myös lain tasolla luotu vaatimus (epäillyn tulee vahvistaa tapahtumien kulku pääosiltaan eli ottaa vastuuta teostaan), jonka toteutumista tarkkailevat sovittelijat.

9.7 Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän työn perusteella uhrin etu voidaan määritellä siten, että se on toimijoiden vastuullista toimintaa, jossa yhdistyy tieto, taito ja tasalaatuisuus.

Alla on käsitelty aiemmin mainittujen yläluokkiin liittyvien, aineistosta saatujen, ilmaisujen alaluokat. Nämä luokat on tuotu esiin aineistosta saatujen tulosten näkökulmasta ja siihen liittyvin pohdinnoin.

9.7.1 Sovittelijan rooli

Yksi suurimmista esteistä uhrin edun huomioimiselle on se, että sovittelijan rooli näyttäisi olevan epäselvä. Teoriassa sovittelijan rooliin liittyviä seikkoja on helppo luetella ranskalaisilla viivoilla, mutta käytännössä niiden toteuttaminen sovittelutilanteessa eteen tulevien asioiden kanssa on vaikeaa tai jopa ristiriitaista. Aineiston ja tulkintani mukaan sovittelijan odotetaan olevan, tilanteesta riippuen, näkymätön tai näkyvä, tarkkailija tai toimija, tietämätön tai oikean informaation sanansaattaja ja puolueeton tai puolueellinen. Tämä nostaa esiin kysymyksen, voidaanko nimenomaan uhrin aseman parantaminen nähdä toista osapuolta suosivana? Uhridirektiivi lähtee uhrin aseman parantamisesta vaikkakaan ei tekijän kustannuksella.

Suoraan uhridirektiivistä ilmenee se tosiasia, että uhria tulee suojella uudelleen uhriutumislta ja kaikenlaiselta pelottelulta, jota voi ilmetä tapahtumien käsittelyn jälkeenkin (kts. luku 6 uhridirektiivi). Edellä mainittu on koko uhridirektiivin yleinen tavoite, mikä koskee kaikkia niitä tahoja, jotka soveltava uhridirektiiviä käytäntöön. Sovittelutoiminnan kannalta uudelleen uhriutumista ja sen estämistä voidaan tarkkailla sovittelutoiminnan eri vaiheissa ja eri toimijoiden myötä. Tehtävä on kuitenkin erittäin vaikea ja uhriutumisen huomaaminen on pitkälti yksittäisten sovittelijoiden vastuulla. Kaikki uhrin edun mukaisuuteen liittyvä keskustelu tukee myös tätä direktiivin päätavoitteen toteutumista.

Koulutuksilla ja tiedottamisella voidaan vaikuttaa siihen, että uudelleen uhritutuminen tunnusmerkkejä havainnoitaisiin paremmin. Jää kuitenkin sovittelijoiden omalle

vastuulle se, miten koulutus tavoittaa heidät ja miten tieto sisäistetään. Tähän on vaikea löytää täsmätyökalua. Samanlaista hienovaraista ihmistuntemusta tarvitaan myös sen huomaamiseen, että uhri ei ole sellaisessa tasapainossa, jotta sovittelu voisi onnistua sen periaatteiden mukaisesti. Tässä kohtaa on helppo yhtyä sovittelijan koulutusta koskevassa luvussa mainitun Euroopan neuvoston ministerikomitean suositukseen.

Myöskään sovitteluun liittyvä vapaaehtoisuus käsitteenä ei olekaan niin selkeä, miltä se alun perin voisi vaikuttaa. Todennäköisesti ei ole riittävää, että vapaaehtoisuus mainitaan kerran sovittelutapaamisen alussa muiden sovittelun periaatteiden ohessa. Mikä sitten on riittävä toistojen määrä, jotta voidaan todeta, että esimerkiksi uhri on sisäistänyt vapaaehtoisuuden oikein? Vapaaehtoisuuden tulisi perustua vain ja ainoastaan vapaaehtoisuuden tunteeseen eikä siihen, että on oikeus/velvollisuus tehdä jotain. Vapaaehtoisuus on paljon laajempi käsite kuin se, että on vapaaehtoisesti suostuttu sovitteluun tai tietoisuus siitä, että tilanteesta voi lähteä pois koska haluaa tai keskeyttää sovittelun. Vapaaehtoisuuden merkityksestä tulee uhrille muistuttaa kaikkien niiden asioiden yhteydessä, mitä sovittelussa tuodaan esiin. Sovittelulain ja lain esitöiden pohjalta on hyvä muistaa, että vapaaehtoisuus liittyy oleellisesti myös erillistapaamisten järjestämiseen ja sopimuksen allekirjoittamishetkeen, kuten myös luvussa 7.3. on tullut esiin. Näitä ei tulisi sivuttaa sovittelijoiden toimesta rutiinimaisesti.

9.7.2 Informaatio sovittelutapaamisissa

Informaation vaillinaisuus, oikea-aikaisuuden puute tai puuttuminen on toinen este uhrin edun toteutumisen tavoittelussa. Esimerkiksi tukipalvelumahdollisuuksista ei informoida niin paljon kuin se olisi mahdollista tai suotavaa. Uhrilla on kuitenkin oltava mahdollisuus tukitoimiin, kuten luvussa 8.6. asiaa on käsitelty uhridirektiivin vaatimuksen kautta. Joissakin tapauksissa voi olla jopa niin, että epäillyn ongelmiin tai tuentarpeeseen kiinnitetään enemmän huomiota kuin uhrin. Olkoonkin niin, että epäillyllä, liittyen hänen tekoonsa, saattaa olla väkivaltaista käyttäytymistä, päihteisiin liittyviä ongelmia tai muuta vastaavaa, niin se ei saa hämärtää näkemästä uhrin vastaavanlaisia ongelmia.

Tukipalveluista ja -toimenpiteistä on sovittelutoimistolla kattava materiaalikirjasto. Se on päivitetty hiljakkoin helppokäyttöiseksi ja löytyy myös sähköisessä muodossa. Ongelmaksi muodostuukin se, miten materiaali tavoittaa sen kohteet eli sovittelun osapuolet. Informaatiota asiasta on jaettu sovittelijoille, joiden vastuulle viime kädessä jää tämänkin tiedon vieminen eteenpäin. Koska kaikki sovittelutilanteet ovat erilaisia ja muotoutuvat asiakkaiden myötä, ei voida antaa tarkkoja ohjeita siitä, missä, miten ja milloin tukipalveluiden mahdollisuus tulisi ottaa esille. Kuten aiemmin tässä työssä on todettu, tukipalveluiden tarjoaminen on yksi tärkeimmistä tehtävistä niille tahoille, jotka ovat uhrin kanssa tekemisissä.

Samalla kun uhria tulee informoida tukimahdollisuuksista jossain vaiheessa sovittelua, kuitenkin mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, on hyvä pyrkiä vakuuttamaan myös siitä, että uhri on saanut tarpeeksi muutakin informaatiota sovitteluprosessista, sen kulusta ja vaikutuksista. Pelkkä tiedon niin sanottu kaataminen uhrille ei vielä täytä uhrin tiedonsaannin edellytyksiä. Tulisi myös varmistua, että uhri on ymmärtänyt asian/asiat ja vielä oikein. Miltei mahdoton tehtävä kenelle tahansa saada varmuus siitä, että joku on todella ymmärtänyt asian. Se, että sovittelijat kysyvät esimerkiksi uhrilta, onko hän ymmärtänyt jonkin asian, ei vielä takaa asian oikeanlaista sisäistämistä. Kuten aiemmin tekstissä on tullut ilmi, varsinkin vajaavaltaiset, nuoret ja lapset vaativat hyvää käsitteiden avaamista kyetäkseen ymmärrykseen (kts. osio 8.4).

Esiin tulee aina uudelleen ja uudelleen seikkoja, jotka kuvastavat sitä, miten hyvin ja monipuolisesti sovittelijoiden pitäisi kyetä kertomaan sovitteluun liittyvistä seikoista ja nimenomaan niiden vaikutuksista osapuolille. Rangaistusvaatimus on tästä yksi hyvä esimerkki. Varsinkin asianomistajarikoksissa sillä on suurikin merkitys, luopuuko asianomistaja sen vaatimuksesta sopimuksessa. Sopimuksen kirjoittamisen aikana tilanne on pääsääntöisesti se, että toinen sovittelija kirjoittaa sopimusta ja toinen sovittelija on osapuolten kanssa pöydän ääressä. Yleensä keskustelua riittää sopimuksen tekstisisällön tiimoilta, koska kirjoitettava teksti pitää tulla osapuolilta. Joskus voi olla hiljaisempia hetkiä, kun sopimukseen kirjoitetaan ylös perustietoja.

Mielestäni olisi tärkeää yrittää pitää mahdollinen keskustelu yleisluontoisissa asioissa, jos pelkkä hiljaisuus ei ole mahdollista. Haastavin tilanne on se, että asiaa aletaan

käymään uudelleen läpi tai vielä kyseenalaistamaan sovittuja asioita. On tietenkin hyvä, että mahdollisesti hampaankoloon jääneet asiat tulevat esille vielä sovittelutilaisuudessa, mutta nämä pitäisi pyrkiä saamaan esiin jo ennen kuin ryhdytään tekemään sopimusta. Tässä vaiheessa asioiden kärjistyminen ei välttämättä luo uhrille turvallisuuden tunnetta tai varmuutta siitä, että asian sopimiseen voi luottaa.

9.7.3 Sovittelutoiminnan tasalaatuisuus

Käytännön sovittelutoimintaa näyttäisi vaivaavan tasalaatuisuuden puute, mikä kolmantena asiana estää uhrin edun toteutumista käytännössä. Sovittelutoiminnan voimavarana on nähty se, että sovittelijat sovittelevat omina persooninaan eivätkä mitenkään ammattimaisesti tai kaavamaisesti. Siitä myöskin juontaa sovittelun vapaaehtoisuus, koskien myös sovittelijoita. Tämä luo kuitenkin haasteita sille tosiseikalle, että sovittelijoiden tulisi ottaa uhrin etu huomioon sovittelussa ja käsittääkseni jollakin samalla käsitteistöllä, jotta myös uhreja kohdeltaisiin tasapuolisesti riippumatta siitä, kuka tai ketkä hänen juttuaan sovittelee.

Kuten erillistapaamisessa, niin koko sovitteluprosessin ajan tulisi varmistua uhrin edun mukaisuudesta ja periaatteessa samojen, keskeisten seikkojen myötä. Kuitenkin näyttäisi siltä, että uhriin on helpompi keskittyä erillistapaamisessa kuin yhteistapaamisessa. Tämä johtunee siitä, että tasapuolisuuden nimissä yhteistapaamisessa ei voida keskittyä kumpaakaan osapuoleen eri tavalla tai eriaikaisesti. Sovittelijoilla ei ole työkaluja keskittyä vain uhrin edun mukaisuuteen. Toisaalta monet seikat ovat sellaisia, että niiden toteutumista voidaan arvioida molempien osapuolten kannalta. Esimerkiksi ovatko saaneet tarpeeksi informaatiota, taustaselvitystä, tukitoimia ja aikaa. Erityisesti uhrin uudelleen uhritumisen tarkkailu kuuluu siihen tavoitteeseen, mikä vaatii tarkkaavaisuutta, ihmistuntemusta, herkkyyttä ja tilannetajua sovittelijoilta.

Ongelmallista on se, että kaikki koulutuksella annettava tieto ei tavoita kaikkia sovittelijoita. Perustasosta pidetään kiinni pakollisilla koulutuksilla, mutta kaikki muu, uuden tiedon hankkiminen, jää sovittelijan omalle vastuulle. Yksi tiedotusväylä on sähköiset järjestelmät, mutta edelleenkin vastuu tiedon poimimisesta jää sovittelijal-

le. Tämä taas lisää epätasalaatuisuutta sovittelussa. Tämä ei olisi niin ongelmallista, jos sovittelijat tarvitsisivat tietoa vain omaksi hyväkseen ja harrastukseksi, mutta tätä vapaaehtoistyötä tehdään asiakkaille eli sovittelun osapuolille. Kokemus luo varmuutta mutta saattaa samalla vakiinnuttaa tekemään asiat aina samalla tavalla ja uusien toimintatapojen omaksuminen saattaa vaikeutua.

9.7.4 Tiedonkulku sovittelijoiden ja sovittelutoimiston välillä

Tiedonkulun hajanaisuus ja epälaatuisuus sovittelijoiden ja sovittelutoimiston/-ohjaajien välillä vaikuttaa myös välillisesti uhrin edun mukaisuuden toteutumiseen neljäntenä tekijänä. Tärkeistä tiedotettavista asioista tulee kyllä tietoa esimerkiksi sähköpostin välityksellä säännöllisesti, mutta tämän lisäksi tulisi saada sovittelijoiden ääntä enemmän kuuluville.

On totta, että sovittelijat voivat olla tarvittaessa yhteydessä sovitteluohjaajaan joko soittamalla, käymällä tai sähköpostitse ja keskustella mieltä askarruttavista asioista tai sovittelujutusta. Tämä vaatii kuitenkin erityistä aktiivisuutta sovittelijalta. Jotkin sovittelijat ovat päivisin työelämässä eikä ole aina niin sanottua, että sovitteluohjaajan saa kiinni juuri silloin kun häntä tavoittelee, mikä sekin on tietenkin ymmärrettävää. Tässä saattaa piillä vaara, että sovittelijan aktiivisuus laskee tai oma asia ei tuntunutkaan niin tärkeältä, että sen kanssa viitsisi montaa päivää ponnistella. Tiedon kulkeminen niin sanotusti alhaalta ylöspäin on yhtä tärkeää kuin ylhäältä alaspäin, jollei tärkeämpääkin. Ainakin siinä tapauksessa, jos toimintaa halutaan kehittää ja pysyä muutoksissa mukana. On hyvä myös muistaa tässäkin yhteydessä vapaaehtoisuus. Vapaaehtoisista toimijoista tulisi pitää vielä parempaa huolta kuin niistä, jotka tekevät työtä rahallista korvausta vastaan.

Tiedonkulku sovittelijoiden ja sovittelutoimiston/-ohjaajien välillä on yksi tärkeä ja oleellinen asia, koska se vaikuttaa sovittelijoiden tietämykseen ja motivoi sovittelijoita toimimaan tehtävässään. Tiedonkulkua on melko vaikea toteuttaa suuren sovittelija määrän takia, mutta siitä huolimatta sitä ei voi unohtaa ja sitä pitäisi kehittää koko ajan. Kumman pitäisi olla aktiivisempi ylläpitämään vuorovaikutusta ja tiedottamista, sovittelijan vai sovitteluohjaajan? Vai molempien? Mielestäni tämä ei voi

olla ainakaan niin, että sovittelija kantaa tästä suuremman vastuun. Sovittelijat toimivat vapaaehtoistyössä ja odottavat ohjausta ja aktiivisuutta toimintaa palkkatyönään tekevältä taholta. Kaikilta voidaan toivoa aktiivisuutta, se ei ole keneltäkään pois, mutta kyse onkin siitä, kuka kantaa toiminnan toimivuudesta vastuun.

9.7.5 Epäillyn vastuunotto

Keskeinen seikka uhrin ja epäillyn kohtaamisessa on epäillyn vastuunoton osoittaminen ja sen käsitteleminen. Sen unohtaminen tai puuttuminen sovittelutapaamisessa estää uhrin edun toteutumisen. Ryhmäkeskusteluissa tuli hyvin esiin se, että vastuunoton esittäminen voidaan käsittää ja hyväksyä monella tavalla. Eli ongelmallista tässä on se, milloin vastuunoton katsotaan tulleen toteen näytetyksi ja kenen mielestä. Uhrin pitäisi itse saada päättää siitä, onko vastuunotto tapahtunut sellaisella tavalla, että hän on siihen tyytyväinen. Samalla tavalla kuin anteeksi pyynnön hyväksymisessä ja anteeksi antamisessa. Sovittelussa saatetaan usein huomioida se, jos epäilty omaaloitteisesti osoittaa vastuunottoa tapahtuneesta, mutta unohdetaan niin sanotusti tarkastaa uhrilta, onko esitetty vastuunotto riittävä.

Vaarana on, että mikäli epäillyn vastuunotto sivuutetaan sivulauseessa, puhumattaakaan sen kokonaisvaltaisesta huomioimattomuudesta, muuten onnistunut sovittelu ei täytä uhrin edun mukaisuusvaatimusta. Tämän tärkeys tuli esille luvussa 7.5, jossa kuvattiin sitä, miten suoraan uhridirektiivin vaatimukseen perustuen, epäillyn tulee vahvistaa tapahtumien kulku pääosiltaan.

9.8 Lomake johtopäätösten perusteella

Toinen tutkimuskysymys pyrki selvittämään, millä toimenpiteellä uhridirektiivin vaatimukset voidaan ottaa huomioon sovittelutyössä. Ottaen huomioon molemmat alkuperäiset tutkimuskysymykset, niiden pohjalta läpikäydyn teoreettisen osuuden ja ryhmätoiminnassa esiin nousseet tulokset, varsinaiseksi kehittämistuotokseksi on saatu lomake (Liite 7). Lomakkeessa on työn pohjalta koottu tiivistetysti yhteen ne keskeiset seikat, joiden perusteella uhrin edun mukaisuuden vaatimusta voidaan toteuttaa sovittelussa. Lomakkeessa olevat kohdat ovat tulleet esille uhridirektiivin

vaatimuksista ja sen perusteella, mitkä ovat käytännön työssä tulleet esiin. Eli analyysin perustella saadut tulokset ovat tuottaneet kehittämistyökaluksi lomakkeen, mutta lomakkeen sisältö on määräytynyt teorian pohjalta ja omasta käytännön kokemuksesta.

Lomakkeessa olevat kysymykset/tiedot pyrkivät avaamaan ajatusmaailmaa osapuolille epäselviin asioihin. Mielestäni lomakkeen hyödyt saadaan parhaiten käyttöön, mikäli lomake saatetaan uhrin käyttöön jo ennen sovittelun erillistapaamista. Tämä aktivoi uhrin perehtymään sovitteluun jo ennen ensimmäistä tapaamista. Lomake käydään vielä sovittelun erillistapaamisessa läpi sovittelijoiden toimesta. Tämä olisi uhrilähtöinen toimintatapa.

Toinen mahdollisuus hyödyntää lomaketta on niin sanottu sovittelijalähtöinen lähestymistapa. Tällöin lomake käydään läpi uhrin kanssa erillistapaamisessa, esimerkiksi tapaamisen lopussa, jolloin lomake on ensisijaisesti sovittelijoilla. Tällöin menetetään uhrin etukäteen aktivoiminen. Lomaketta voidaan käyttää myös molemmille osapuolille näin halutessa.

Miten uhrin edun mukaisuus parantuisi tämän lomakkeen käytöllä? Uhria aktivoitaisiin miettimään varsinaisessa sovittelussa esiin tulevia asioita ja asiat käydään läpi kiireettömässä ja luottamuksellisessa ilmapiirissä erillistapaamisessa. Jos asioissa on epäselvyyttä, sovittelijat selvittävät nämä. Jos johonkin asiaan ei saada selvyyttä erillistapaamisessa, on myös sovittelijoilla vielä aikaa selvittää asia esimerkiksi sovitteluohjaajan kanssa ennen yhteistapaamista.

Tällä tavalla uhri saadaan enemmän osalliseksi sovitteluprosessiin ja samalla hän saa tietoa asioista, jotka liittyvät kiinteästi sovitteluun. Tämä taas parantaa hänen kykyään ratkaista asioita oman etunsa mukaisesti. Näin myös sovittelijan rooli selkeytyy. Asioita läpikäydessä lomakkeen mukaisesti yhdessä uhrin kanssa, tulee muistilapunomaisesti kiinnitettyä huomiota tiettyihin seikkoihin. Tämä lisää myös käytännön sovittelutoiminnan laadun tasapuolisuutta. Kaikille on sama lomake, joten samat asiat, ainakin näiden seikkojen osalta, tulee käytyä läpi yhtenäisesti.

Vaikka uhri ei reagoisi tukipalveluiden mahdollisuuteen, on siitä kuitenkin muistettu kertoa hänelle. Näin saadaan myös luontevasti tukipalvelut puheenaiheeksi eikä sovittelijoiden tarvitse odottaa mahdollista sopivaa tilaisuutta tuoda niitä esille. Tai mikä ikävintä, niistä ei muistettaisi kertoa lainkaan. Uhrinkin voisi olla helpompi puhua tunnepuolesta, ongelmistaan tai avun tarpeestaan, kun ei tarvitse olla itse aloitteentekijä asiassa. On myös ero sillä, esittääkö joku kysymysmuodossa asioita (joihin kuulija ei ole osannut edes varautua) tai käydäänkö ne yhdessä läpi asiaankuuluvina itsestäänselvyyksinä.

Esimerkinomaisesti voidaan miettiä tilanne, jossa uhri saapuu erillistapaamiseen tietämättä sen enempää, mitä siellä tapahtuu. Ilmapiiri voi olla ihan mukava ja asiat kulkevat eteenpäin omalla painollaan. Sitten pitäisi kuitenkin saada hieman selville, onko uhrilla esimerkiksi pelontunteita tapahtuneesta tai epäiltyä kohtaan. Jääkö tämä pelkästään sovittelijoiden tarkkailun asteelle, esitetäänkö suora kysymys: “pelkäätkö jotain?” vai miten tämä hoidetaan? Tämän asian läpikäyminen voi yllättää uhrin ja vastaus voi olla ihan mitä vain. Voi olla, että siitä päästään eteenpäin tai sitten voi olla, että tilanne lukkiutuu. Voiko tilanne olla erilainen, jos uhri on saanut miettiä jo etukäteen sellaisia asioita, jotka ainakin tulevat esiin erillistapaamisessa? Uskon, että asioista on helpompi keskustella, kun tietää mitä odottaa.

Mielestäni sovittelijoiden olisi helpompi lomakkeen pohjalta kiinnittää huomiota uhridirektiivin mukaisiin seikkoihin, jotka tulee ottaa kokonaisvaltaisesti huomioon uhrin kanssa asioidessa. Yhtenäinen lomakkeenkäyttö käytännön sovittelutoiminnassa mahdollistaa myös yhtenäiset asiakokonaisuudet, joita voidaan hyödyntää koulutustilaisuuksissa ja vertaiskeskusteluissa sovittelijoiden kanssa. Lomakkeen tietoja voi helposti päivittää, kunhan lomake pysyy napakkana, yhden sivunmittaisena tukilappuna. Tarkoitus ei ole ensisijaisesti jakaa tietoa lomakkeen välityksellä vaan herätellä tietopohjaista keskustelua.

Käytettävän lomakkeen lisäksi tämän opinnäytetyön raportti -osuutta voidaan käyttää tueksi jaettaessa sovittelijoille tietoa esimerkiksi uhrin edun mukaisuudesta. Tämän opinnäytetyön lopputuotoksen työkaluna olisi voinut olla koulutuspaketti sovittelijoille ja mahdollisesti tukimateriaali jaettavaksi. Mielestäni pelkästään se ei olisi ky-

ennyt tasapuolistamaan sovittelun laatua eikä myöskään olisi aktivoinut itse uhria. Vaarana on myös se, että kirjalliset materiaalit hukkaantuvat ja unohtuvat jonnekin.

9.9 Pohdintaa tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden kannalta

Modernistinen tiede katsoo tutkimusta sen totuuden valossa ja tiedon kriteereiden kautta ja tekee erottelua esteettisten ja eettisten arvojen välillä. Postmodernistinen lähestyminen pyrkii arvioimaan tutkimuksia kokonaisvaltaisesti, eli pitää tunteiden ja esteettisyyden vaikutusta tärkeänä osa-alueena kokonaisuutta tarkasteltaessa. Tulee kuitenkin muistaa tutkimuksen käsitteen täyttävät kriteerit. Pyrkimys totuuteen on tärkeää, mutta totuuskin käsitteenä on ongelmallinen, joka vaatii laajaa tarkastelua. Tutkimuksen luotettavuuteen kuuluvat validiteetti ja reliabiliteetti. Validiteetti mittaa sitä, miten hyvin valittu menetelmä sopii käsiteltävän ilmiön tutkimiseen. Se kuvastaa myös totuutta sellaisessa väitteessä, jolla on vastaavuussuhde tosiasioihin. Reliabiliteetti tarkoittaa tulosten pysyvyyttä, mitä arvioidaan toistettavuudella. Näiden nähdään soveltuvan parhaiten määrällisiin tutkimuksiin. (Heikkinen & Syrjälä 2007, 144-148.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida kokonaisuutena ja siten, että siinä käytettävä tieto ja toiminta perustellaan mahdollisimman hyvin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163.) Opinnäytetyöni ei ole tehty kiireisellä aikataululla. Väliin on mahtunut pitkiäkin taukoja, johtuen lähinnä siitä, että työllä ei ole ollut selkeää aikataulutusta enää sen jälkeen, kun ryhmäkeskustelut saatiin käytyä. Toisaalta alkuperäinen tutkimusmenetelmäni, toimintatutkimus, ei toteutunut. Syynä lähinnä se, että sen toteuttaminen olisi vaatinut tarkemman suunnitelman, tarkan aikataulutuksen ja mahdollisuuden testata kehitettävän työkalun toimivuus käytännössä. Jo pitkien taukojenkin vuoksi oli todettava, että alkuperäisen kaavailun suunnitelman mukaan tutkimusta ei voi viedä eteenpäin. Myös teoriaosan rakenne vaati hieman uudelleen arviointia. Opinnäytetyössä on edelleen kaikki samat asiat lähtökohtaisesti kuin alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassa ja työn alkuvaiheessa, mutta asioiden tarkastelukulma muuttui työn edetessä enemmän uhridirektiivin vähimmäisvaatimusten mukaiseksi.

Työlle oli kuitenkin otettava se aika, mitä se vaati ja punnittava lähestymistapa mo-
neen kertaan, jotta työn eri osa-alueet vastaisivat toisiaan ja niin sanottu punainen
lanka jaksaisi kantaa alusta loppuun asti. Punnitsin työn aiheittakin tarkoin ja sitä
kautta käytännön kehittämiskohde osoittautui tarpeelliseksi. Koen, että tällä alku-
asetelmalla oli se kannatteleva voima, mikä pysyi siitä huolimatta, vaikka rakennus-
palikoita jouduttiinkin uusimaan. Empiirisen aineiston keräämiseen rakennuspalikoi-
den uudelleen järjestäminen ei vaikuttanut, koska ryhmäkeskustelun lähtökohdat py-
sivät samoina. Keskusteluaiheet oli alun perinkin jäsennelty uhridirektiivin vaati-
musten perusteella.

Aineistonkeruuvaihe toteutui suunnitelman ja odotusten mukaisesti. Olen edelleen
sitä mieltä, että keräsin empiirisen aineiston tähän aiheeseen ja tutkimukseen sopival-
la muodolla ja oikealta kohteelta. Pitkään pohdin sitä, täydennänkö työtä vielä asian-
tuntijahaastatteluilla, mutta tulin siihen päätelmään, että se ei tähän kontekstiin toisi
lisäarvoa. Mielestäni myös se, että valitulla analysointitavalla saataisiin tutkimusky-
symyksiin vastaukset, lienee yksi merkittävimmistä tavoitteista opinnäytetyössä.
Analysointitavan perustelut löytyvät tarkemmin luvusta Tutkimuksen tarkoitus ja
toteuttaminen.

Tutkimuseettisen neuvottelukunta on laatinut ihmistieteisiin liittyvät periaatteet ja ne
on jaettu kolmeen seuraavanlaiseen ryhmään: tutkittavalla on itsemääräämisoikeus,
jota on kunnioitettava, vahingoittumista on vältettävä ja yksityisyyden ja tietosuojan
osallisuus. Tunnisteellisia aineistoja tulee käyttää vain silloin, kun se on tarpeellista
ja siihen löytyy perustelut. Haastateltavalle tulisi antaa seuraavanlaiset tiedot: työn-
tekijän yhteystiedot, tutkimuksen aihe ja mihin sillä pyritään, haastattelun tarkat tie-
dot (aika, paikka, arvioitu kesto ja tallennusmuoto), vapaaehtoisuuden korostaminen,
tietojen käsittelyn luottamuksellisuus, haastatteluotteiden mahdollinen sisällyttämi-
nen julkaisuihin ja materiaalin jatkokäyttö ja arkistointi. (Ranta & Kuula-Luumi
2017, 414-415.) Haastattelut saattavat sisältää henkilötietojen käsittelyä, jolloin sitä
säätelee Tietosuojalaki (1050/2018). Laissa määritellään henkilötietojen käyttämisestä.
Niitä voidaan käyttää, kun tutkimus perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitel-
maan, tietoja käytetään vain nimenomaista tutkimusta varten ja tutkimuksella on vas-
tuuhenkilö tai -ryhmä.

Edellä mainitut asiat näkyvät opinnäytetyössäni siten, että työni ei pyri etsimään totuutta käsiteltäviin kysymyksiin tai oikeata vastausta. Painopiste on seikoissa, jotka löytyvät käsiteltävien asioiden lomasta. Myös sovittelussa tulisi havaita tällaisia asioita. Näissä on kyse juuri tunteesta, tuntemuksista, havainnoinnista, tulkinnasta ja oivalluksista. Tulkinnat rakentavat niin sanottua sosiaalista totuutta, joten vertailufaktat puuttuvat. Silti tutkimuksella voidaan saavuttaa käyttökelpoista tietoa, mikä toimii siinä ympäristössä, mihin se on tuotettu. Uusien näkökulmien luominen itselle, osallistujille ja lukijoille on tärkeintä. Tutkimuksen laatuun vaikuttavista eettisistä seikoista olen pitänyt kiinni siten, että tutkimukseen osallistuvat ovat saaneet tutkimuksen peruskohdista kirjallisen tiedon ja ovat suostuneet tähän tutkimukseen vapaaehtoisesti ja allekirjoittaneet suostumuksen. Tunnistettavuustietoja ei ole käytetty tässä tutkimuksessa siten, että osallistujien yksityisyys vaarantuisi.

9.10 Muita kehittämistarpeita jatkossa

Opinnäytetyö toi esiin myös muita kehittämistarpeita, joita voidaan jatkossa kehittää käytäntöön asti. Sovittelulaadun tasapuolisuuden kehittämistä voi jatkaa toimenpiteillä, jotka otetaan sovitusyhtenäisesti käyttöön (esimerkiksi infopaketti, mikä käydään läpi sovittelutapaamisessa, mahdollisesti sähköisessä muodossa tai muuta vastaavaa). Tämä ei syrjäytä sitä, etteikö jatkossakin sovittelutyötä tehdä omalla persoonalla, mutta se toisi tukea siihen, että sovittelu ainakin joltain osin olisi minimissään samanlaista riippumatta siitä, kuka sovittelee.

Harkintaan voi jättää myös sellaisen vaihtoehdon, että ennen erillistapaamista olisi yksi yhteinen tapaaminen, missä ei vielä sivuttaisi tapahtunutta eli varsinaista sovitteluasiasiaa. Tämä tapaaminen pyhitettäisiin sille, että rauhassa käydään läpi sovitteluprosessia itsessään ja siihen liittyviä käsitteitä/termistöä. Näin osapuolilla on taas enemmän tietoa tullessaan varsinaiseen erillistapaamiseen ja enemmän aikaa pohtia koko prosessia. Tämä vaatii tietenkin lisää aktiivisuutta sovittelijoilta ja lisää aikataulutusta yhden tapaamisen lisäämiseksi, mutta tarkoitushan kai on parantaa osapuolten/uhrin tilannetta ja katsoa, mikä olisi heille edullista. Ehkä tämä ei soveltuisikaan kaikkiin tilanteisiin, mutta valikoidusti joihinkin. Esimerkiksi jo ennakkoon henkilö-
kemoiltaan kovin riitaisilta vaikuttaviin juttuihin.

Jälkipalautteen saaminen uhrilta olisi arvokasta tietoa sovittelun jälkeen. Siitä saataisiin hyvää tilastomateriaalia sovittelun vaikuttavuudesta, mutta ennen kaikkea sillä saataisiin mahdollisesti vielä jälkikäteen parannettua uhrin asemaa. Vaikka varsinaisella sovittelulla ei enää voitaisiin vaikuttaa uhrin tilanteeseen, voidaan uhria edelleen informoida esimerkiksi tukipalveluiden piiriin tai ohjata muuhun toimintaan. Näin voitaisiin saada tietoa myös siitä, mikäli uhri on kokenut jotain negatiivista epäillyn osalta tai muuten. Tämä tukisi myös tässä työssä aiemmin mainittuja vaatimuksia uhrin tukipalveluiden tehostamisesta ja suojelemiseksi jälkitilanteilta.

Lopuksi vielä pohdittavaksi ajatus siitä, voisiko sovittelijan velvollisuuksia olla (nykyisten lisäksi): tilanteeseen puuttuminen tarvittaessa, valvominen, tarkkailu, arvioiminen, analysointi, ohjaaminen ja ratkaisujen tekeminen (sovittelu tilanteessa). Uhrin etu ei välttämättä toteudu, jos sovittelija vain mahdollistaa, järjestää, edistää ja antaa tilaa. Käytännössä sovittelijan rooli on jo hiljaisesti muuttunut, joten päivitystä vaativat ehkä myös sovittelijoiden oppaat.

LÄHTEET

- Ala-Heikkilä, M. 2016. Vakavien rikosten jälkisoittelussa rikollisen on osoitettava aitoa katumusta. Aamulehti 20.10.2016. Viitattu 14.10.2017. <https://www.aamulehti.fi/kotimaa>
- Alvesson, M. & Sköldbberg, K. 2017. Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod. Tredje upplagan. Studentlitteratur AB
- Brunila, T. 2010. Sovittelu – tie tulevaisuuteen. Teoksessa Poikela, E. (toim.) Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-kustannus. WS Bookwell Oy, 23-42.
- Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus nro r (99) 19 rikosasioiden sovitte-
lusta. THL:n verkkosivut. Viitattu 12.4.2019. <https://thl.fi/documents/10531/162021/Euroopanneuvostonsuositus.pdf>
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU. 2012. Euroopan unionin virallinen lehti 14.11.2012. S 1. Viitattu 28.10.2017. <http://eur-lex.europa.eu>
- Flinck, A. 2013. Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitte-
luun. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.
- Hahto, V. 2004. Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu. Väitöskirja. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki: Edita Prima Oy
- Hallama, P. 2018. Restoratiivinen sovitte-
lu rikos- ja riita-asioissa sovitte-
lijän näkö-
kulmasta. AMK-opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu. Viitattu 1.4.2019. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/145447/Hallama_Priscille.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- HE 93/2005 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovitte-
lusta. Viitattu 1.9.2017. <https://www.eduskunta.fi>
- HE 66/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Viitattu 1.9.2017. <https://www.eduskunta.fi>
- Heikkinen, H.L.T. & Huttunen, R. 2007. Toimintatutkimus tieteenä. Teoksessa H.L.T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 2.tark.painos. Vantaa: Dark Oy, 184-202.
- Heikkinen, H.L.T. & Syrjälä, L. 2007. Tutkimuksen arviointi. Teoksessa H.L.T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 2.tark.painos. Vantaa: Dark Oy, 144-161.

Heikkinen, H.L.T., Rovio, E. & Kiilakoski, T. 2007. Toimintatutkimus prosessina. Teoksessa H.L.T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 2.tark.painos. Vantaa: Dark Oy, 78-93.

Honkatukia, P. 2011. Uhrit rikosprosessissa. Haavoittuvuus palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252. Helsinki: Hakapaino Oy.

Hopkins, B. 2009. Just Care. Restorative Justice Approaches to Working with Children in Public Care. London: By Jessica Kingsley publishers.

Husa, J., Mutanen, Anu. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.

Hyvärinen, M. 2017. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 11-45.

Hämynen, L. 2011. Suomen vaikuttaminen Euroopan Unionin lainvalmisteluun ja direktiivien kansallinen täytäntöönpano. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 108. Helsinki: Hakapaino Oy.

Iivari, J. 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy. Uudistettu painos. <https://thl.fi/documents/10531/162021/Rikos-%20ja%20riita-asioiden%20sovittelijan%20opas.pdf>. Viitattu 16.11.2019

Iivari, J. 2010. Oikeutta oikeuden varjossa – restoratiivisen oikeuden tausta ja kehitys. Teoksessa Poikela, E. (toim.) Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-kustannus. WS Bookwell Oy, 45-63.

Kjällman, P. & Åberg, L-K. 2017. Rikoksen uhrin asema. Teoksessa Åberg, L-K. (toim.) Rikoksen uhrin käsikirja. 3, uudistettu painos. Juva: PS-kustannus, 13-19.

KKV 542/2018 vp. Vastaus kirjalliseen kysymykseen lähisuhdeväkivalta rikosten ohjaamisesta rikos- ja riita-asioiden sovitteluun 10.1.2018. Viitattu 24.11.2019. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/KKV_542+2018.pdf

Kostiainen, R. 2008. Väkivallan uhrin asemaan huomioita Pohjoismaissa. Viitattu 9.8.2017. <http://www.haaste.om.fi>

Kotanen, R. 2013. Näkymättömästä näkökulmaksi (parisuhdeväkivallan uhrit ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa). Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Sosiaali-tieteiden laitos. Helsinki: Unigrafia. Viitattu 1.4.2019. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38662/kotanen_vaitoskirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lainsäädännöstä hyviin käytäntöihin – esitys rikoksen uhrin aseman kehittämiseksi. Uhripoliittisen toimikunnan loppuraportti. 2015. Helsinki: Valtioneuvosto. Oikeusministeriö julkaisu 13/2015. Viitattu 23.10.2017. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi>

Laki holhoustoimesta. 1999. L1.4.1999/442 muutoksineen.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. 1982. L8.4.1983/361 muutoksineen.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa. 1997. L11.7.1997/689 muutoksineen.

Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa. 2011. L29.4.2011/394 muutoksineen.

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta. 2005. L9.12.2005/1015 muutoksineen.

Lakivaliokunnan mietintö 13/2005 vp. Hallituksen esitys laiksi rikosasioiden sovittelusta. Viitattu 1.9.2017.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/lavm_13+2005.pdf

Lakivaliokunnan mietintö 4/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Viitattu 1.9.2017.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/LaVM_4+2015.aspx

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. 1999. L 21.5.1999/621 muutoksineen.

Oikeudenkäymiskaari. 1734. L1.1.1734/4 muutoksineen.

Pehrman, T. 2011. Paremmiin puhumalla. Restoratiivinen sovittelu työyhteisössä. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. Viitattu 1.4.2019. <https://core.ac.uk/download/pdf/30083877.pdf>

Perustuslaki. 1999. L11.6.1999/731 muutoksineen.

Pietilä, I. 2017. Ryhmäkeskustelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 113-127.

Poikela, E. 2010. Miksi ja mitä sovittelaa? Teoksessa Poikela, E. (toim.) Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-kustannus. WS Bookwell Oy, 11-20.

Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. 2017. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413-426.

Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe. 1999. Viitattu 26.10.2017.

[http://www.mediacio.hu/files/EU_dok/CoE_R\(99\)19_mediation.pdf](http://www.mediacio.hu/files/EU_dok/CoE_R(99)19_mediation.pdf)

Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja. 2016. Helsinki: Valtioneuvosto. Sisäministeriön julkaisu 14/2016. Viitattu 23.10.2017. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi>

Rikoslaki. 1889. L19.12.1889/39 muutoksineen.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut. Viitattu 1.2.2019.
<https://www.thl.fi>

Tietosuojalaki. 2018. L 5.12.2018/1050.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi Oy.

Tuorila, H & Siltaniemi, A. 1999. Unohdettu rikoksen uhri? Tutkimus rikosuhripäivystyksestä Suomessa. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 244. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuorila, H. 2000. Apua uhrien ehdoilla. Tutkimus Suomen Rikosuhripäivystyksen vaikuttavuudesta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 256. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Turvallinen huominen – sisäisen turvallisuuden ohjelma. 2012. Helsinki: Valtioneuvosto. Sisäasiainministeriön julkaisu 26/2012. Viitattu 28.5.2017.
[http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79434/sm_262012.pdf?sequence=1,](http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79434/sm_262012.pdf?sequence=1)

Uhridirektiivin täytäntöönpano. 2015. Helsinki: Valtioneuvosto. Oikeusministeriön julkaisu 30/2015. Viitattu 23.10.2017. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi>

Uhri rikosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi. 2018. Helsinki: Valtioneuvosto. Oikeusministeriön julkaisu 44/2018. Viitattu 23.04.2019. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi>

Uusintarikollisuuden vähentäminen rangaistusaikana ja sen jälkeen. 2016. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 18/2016. Viitattu 14.10.2017.
<https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/06/15081354/uusintarikollisuuden-vahentaminen-rangaistusaikana-ja-sen-jalkeen-18-2016.pdf>

Valtioneuvoston asetus. 2015. A 11.6.2015/53. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta. Viitattu 24.11.2019. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150053>

Vertaissovittelun www-sivut. Viitattu 9.11.2019.
<https://sovittelu.com/vertaissovittelu/>

Vesikansa, J. 2012. Rikosten uhrit sovittelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Viitattu 1.4.2019.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37811/Gradu_VesikansaJussi.pdf?sequence=2&isAllowed=y

HEI VAPAAEHTOISSOVITTELIJA,

HALUATKO AUTTAA MINUA OPINNÄYTETÖSSÄNI JA OSALLISTUA
PIENEEN JA MUUNNELTUUN TOIMINTATUTKIMUKSEEN?

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulussa ylempää korkeakoulututkintoa Liiketalouden koulutusohjelmassa, oikeudelliset opinnot. Olen toiminut vapaaehtoisena sovittelijana vuodesta 2010 lähtien Varsinais-Suomen sovittelutoimistossa. Teen opinnäytetyötä uhridirektiivistä (2012/29/EU), mikä on tullut sovittelulaissa voimaan 1.3.2016. Perehdyn siihen, miten direktiivin aiheuttama muutos tulee ottaa huomioon käytännössä. Erityisesti perehdyn siihen, miten uhrin etu tulisi ottaa huomioon sovitteluprosessissa. Olen saanut luvan tehdä opinnäytetyön Varsinais-Suomen sovittelutoimistolle ja ohjauksesta vastaa johtava sovitteluohjaaja Riku Laurila. Käytännön tietoa saan parhaiten sovittelua tekevilta henkilöiltä. Sen vuoksi tarvitsen vapaaehtoissovittelijoiden panosta ja tietämystä.

Järjestän osallistuville sovittelijoille ryhmätapaamisia, joissa keskustelemme aiheeseen liittyvistä teemoista. Tapaamisia on arvion mukaan noin neljä kappaletta. Tapaamiset ovat VarsinaisSuomen sovittelutoimistolla noin kerran kuukaudessa. Pyrin aloittamaan tapaamiset lokakuussa. Keskustelujen pohjana voi olla lomakkeita, jotka täytetään kokoontumisen alussa. Ne tukevat keskustelua ja niillä saan myös arvokasta tietoa. Tapaamisista kirjoitan muistiinpanoja, mutta tutkimukseen osallistuvien sovittelijoiden henkilöllisyys ei tule esille. Myös täytettävät lomakkeet jäävät minulle tutkimuksen ajaksi, mutta kun tutkimus on valmis, materiaalit hävitetään. Osallistuminen tähän tutkimukseen on täysin vapaaehtoista ja osallistuvilta pyydetään kirjallinen suostumus. Lomakkeiden ja tapaamisten perusteella saan tutkimukseeni käytännön tietoa, josta tutkimustulokset syntyvät yhdessä muun tiedon kanssa. Jos kiinnostuit asiasta ja sinulla olisi vielä ylimääräistä aikaa antaa minulle arvokasta tietoa, ota yhteyttä viimeistään 22.9. mennessä!

Tanja Kuntonen
Puh. xxxxxxxxxx
Sp. xxxxxxxxxx

Hei,

olet jo alustavasti lupautunut osallistumaan opinnäytetyöni käytännön osuuteen. Kiitos siitä!

Kuten jo Haluatko osallistua tutkimukseen -informaatiossa (lähetetty sähköpostitse Varsinais-Suomen sovittelutoimistolta 7.9.2017 vapaaehtoissovittelijoille) mainittiin, osallistujilta pyydetään vielä kirjallinen suostumus.

Osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja suostumuksen voi peruuttaa ja osallistumisen keskeyttää milloin tahansa ilmoittamalla siitä opinnäytetyön tekijälle. Osallistujien henkilöllisyys suojataan eikä heidän nimiään tai muita tunnistetietoja julkaista. Nimet ja yhteystiedot ovat merkityksellisiä vain yhteyden saamiseksi. Tutkimuksen sisältöön niillä ei ole merkitystä. Tietoja, joita tämän käytännön osuuden aikana kerätään, käytetään vain tähän opinnäytetyöhön ja opinnäytetyön valmistuttua tietojen keräämiseen liittyvä materiaali hävitetään.

Käytännön osuuden tavoitteena on ryhmänä pohtia seikkoja, miten uhridirektiivin mukanaan tuomat vaatimukset voitaisiin parhaiten toteuttaa käytännön sovittelutyössä. Tapaamiskertoja tulee olemaan noin neljä alkaen lokakuussa 2017 ja toteutuen noin kerran kuukaudessa Varsinais-Suomen sovittelutoimistolla. Alustuksena käytetään teemoja, joiden pohjalta kerätään lomakkeella vastauksia ja sen jälkeen on ryhmäkeskustelua aiheesta. Tarkoituksena ei ole tehdä haastatteluja vaan kirjata ylös ryhmän tuottamia ajatuksia teemasta/aiheista/kokemuksista. Tiedoista rakennetaan kokonaisuus, jota voidaan käyttää sovittelutilanteissa hyväksi.

T:Tanja Kunttonen

SUOSTUN KÄYTÄNNÖN RYHMÄTOIMINTAAN

Suostun Tanja Kuntosen suunnittelemaan käytännön ryhmätoimintaan opinnäytetyötänsä varten. Olen selvillä tutkimuksen tarkoituksesta ja toimintaan osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Suostun myös siihen, että keskusteluja kirjataan ylös tarkempaa analysointia varten. Kun opinnäytetyö on valmis, ryhmätoiminnassa syntynyt materiaali hävitetään eikä tietoja käytetä muuhun tarkoitukseen. Olen tietoinen, että opinnäytetyössä henkilöllisyyteni pysyy salassa.

Paikka ja aika

Osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys

TAUSTATIEDOT

Ikä

18 – 30 ___ 31 – 40 ___ 41 – 50 ___ 51 – 60 ___ 61 – 70___ yli 70 ___

Sukupuoli

Nainen ___Mies ___

Kauanko olet sovitellut vuosissa?

alle 3 ___ 4 – 6 ___ 7 – 10 ___ 11 – 15___ 16 – 20 ___ yli 21 ___

Uusia sovittelutapauksia kahdessa kuukaudessa (noin)

alle 1 ___ 1 ___ 2-3 ___ yli 4 ___

1. Asianomistajalle/uhrielle on kerrottu erillistapaamisessa (laita rasti)

Vapaaehtoisuudesta ____ Luottamuksellisuudesta ____ Maksuttomuudesta ____

Tukipalveluista ____ Tukihenkilöstä ____ Sopimuksen valvonnasta ____

Puolueettomuudesta ____ Turvallisesta ”maaperästä” kohdata epäily ____

Sopimuksen vaikutuksesta jatkokäsittelyssä ____ Sovittelijoiden asemasta ____

Mahdollisuudesta pitää taukoja ____ Kiireettömyydestä ____

Oikeudesta vahingonkorvaukseen ____ Valtion varoista maksettavasta korvauksesta rikoksen uhrille ____

Mahdollisesta vakuutusyhtiön roolista ____

2. Asianomistajalta/uhrilta on kysytty/selvitetty erillistapaamisessa (laita rasti)

Onko asioita, joissa tuntisi tarvitsevansa apua/tukea ____

Millä mielellä on sovittelussa ____ Pelottaako sovittelussa jokin seikka ____

Mitkä asiat mietityttävät ____ Tarvitseeko lisää aikaa ____ Mitä haluaisi tietää lisää sovittelusta ____

Haluaako pohtia vielä sovittelun jatkamista ____ Haluaako lopettaa sovittelun tähän ____ Haluaako tavata epäillyn ____

Miten vahinko tulisi korjata ____ Mitä toivoo sovittelijoilta ____

Tietääkö, mihin ottaa yhteyttä sovittelun jälkeen, jos tarvetta ____

1. Yhteistapaamisessa on kerrottu (laita rasti)

Kerran, että sovittelu on vapaaehtoista ____ Useammin kuin kerran, että sovittelu on vapaaehtoista ____

Sovitteluprosessista ____ Sovitteluprosessin vaikutuksista ____

Tekijän tulee ottaa vastuuta teosta ____ Sopimuksen tekeminen edellyttää vapaaehtoisuutta ____ Luottamuksellisuudesta ____

Sopimuksen mahdollisista vaikutuksista asian jatkokäsittelyssä ____

Aikalisän mahdollisuudesta ____ Tukipalveluista ____

Sopimuksen valvonnasta ____ Puolueettomuudesta ____

Sovittelijoiden asemasta ____ Mahdollisuudesta pitää taukoja ____

Kiireettömyydestä ____

2. Kysytty/selvitetty yhteistapaamisessa (laita rasti)

Onko sovitteluprosessista kysyttävää ____ Onko selvää, miten sovitteluprosessi etenee ____

Millä mielellä osapuolet ovat sovittelussa ____ Pelottaako sovittelussa jokin seikka ____

Mitkä asiat mietityttävät ____ Tarvitaanko lisää aikaa ____

Miten vahinko tulisi korjata ____ Halutaanko pohtia vielä sovittelun jatkamista ____

Halutaanko lopettaa sovittelu tähän ____ Tiedetäänkö, mihin ottaa sovittelun jälkeen yhteyttä, jos tarvetta ____

1. Aiheeseen uhri erillistapaamisessa:
 - a. miten katsoa, että uhri ei uhriudu uudelleen tai toistuvasti?
 - b. miten havaita sovittelutilaisuudessa uhrin ”epätasapaino”?
 - c. miten sovittelutapahtuma on erilainen lasten/nuorten kanssa?
 - d. miten varmistutaan, että uhri on saanut tarvittavat tuki- ja oikeussuojatoimet?
 - e. miten varmistaa, että uhri on ymmärtänyt kaiken oikein?
 - f. miten varmistutaan, että uhri tietää tarpeeksi sovitteluprosessista ja sen mahdollisista vaikutuksista?
 - g. mistä uhri saa tietonsa tehdäkseen itseään koskevan myönteisen lopputuloksen? (esim. haluaako jatkaa sovittelua vai ei) Mistä saa riittävän tiedon, kannattaako sopimukseen suostua vai ei? (sovittelija ei voi ottaa suoraan kantaa siihen)
 - h. saako uhri tietää ennen sovitteluprosessin aloittamista, miten sopimusta tullaan valvomaan?

2. Aiheeseen uhri yhteistapaamisessa:
 - a. kuinka monta kertaa vapaaehtoisuutta on toistettava sovitteluprosessissa?
 - b. miten varmistutaan, että uhri tietää tarpeeksi sovitteluprosessista ja sen mahdollisista vaikutuksista?
 - c. miten rikoksen tekijä vahvistaa tapahtumien kulun pääasialliset tosiseikat?
 - d. miten varmistutaan, että sopimus saadaan aikaan vapaaehtoisesti ja mitkä ovat sopimuksen mahdolliset vaikutukset jatkokäsittelyissä?
 - e. luottamuksellisuus
 - f. miten katsoa, että uhri ei uhriudu uudelleen tai toistuvasti?
 - g. miten havaita sovittelutilaisuudessa uhrin ”epätasapaino”?
 - h. miten varmistaa, että uhri on ymmärtänyt kaiken oikein?
 - i. mistä uhri saa tietonsa tehdäkseen itseään koskevan myönteisen lopputuloksen? (esim. haluaako jatkaa sovittelua vai ei) Mistä saa riittävän tiedon, kannattaako sopimukseen suostua vai ei? (sovittelija ei voi ottaa suoraan kantaa siihen)

3. Aiheeseen sovittelijoiden tietämys ja uhrin tilanteen mahdollinen loppuseuranta/palaute:
 - a. miten lisätä sovittelijoiden tietämystä uhriin liittyvistä seikoista koulutuksella?
 - b. miten varmistaa, että uhri ei joudu sovittelun jälkeen kostotoimenpiteiden uhriksi?
 - c. tuliko vahinko korjattua – olisiko tarpeellista jälkipuinti uhrin kanssa?
 - d. miten havaita sovittelutilaisuudessa uhrin ”epätasapaino”?

Yläluokka	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
Sovittelu ja sovittelija	<p>Epätasapainon tunnistaminen vaikeaa</p> <p>Pelkoon reagoiminen haasteellista</p> <p>Sovittelija ei saa ohjata tilannetta</p> <p>Todellisen sovittelumotivaation tunnistamiseen ei työkaluja</p> <p>Sovittelijan riittävyys tilanteessa voi jäädä mietityttämään</p> <p>Puolueettomuuden vaatimuksen ylläpitäminen vaatii tarkkuutta</p>	Sovittelijan rooli
Sovittelutapaaminen	<p>Toiset asiat otetaan esiin aina, toiset tilanteen mukaan</p> <p>Korvausten puheeksi ottaminen vaatii oikean ajankohdan</p> <p>Tukipalveluiden puheeksi ottaminen voi jäädä kokonaan pois</p> <p>Vapaaehtoisuuden korostaminen ei aina tarpeellista</p> <p>Tilanteen poikkipuhaltaminen haasteellista</p> <p>Prosessissa katsottava kummankin etua</p>	Tasalaatuisuus käytännön sovittelu-toiminnassa
Uhrin/osapuolten ja sovittelijoiden välinen vuorovaikutus	<p>Vapaaehtoisuutta tulee toistettua joskus liikaa</p> <p>Asiat voidaan käsittää eri tavalla</p>	Informaatio

	<p>Erillistapaamisessa helpompi ottaa asioita esille</p> <p>Tapaamisten tauottaminen tarvittaessa tärkeää</p> <p>Vakuuttuminen asioiden tiedostamisesta hankalaa</p> <p>Oikeanlaisen tiedon jakaminen oikeassa suhteessa oleellista</p>	
Sovittelijoiden ja sovittelutoimiston välinen vuorovaikutus	<p>Sovittelutapaamisen jälkeen sovitteluohjaaja keskustelisi sovittelijoiden kanssa, miten uhrin etu toteutui</p> <p>Sovittelijoiden halukkuus osallistua koulutuksiin/tapahtumiin</p> <p>Sitoutuminen sovitteluun pitäisi varmistaa jollain tavalla</p> <p>Sovittelijat saavat huonosti palautetta sovittelutoimistolta päin</p> <p>Niin sanotut punaiset tuolit - kokoontuminen koettiin tarpeelliseksi</p> <p>Sovittelijoiden ja sovitteluohjaajien koulutus tukipalveluihin</p>	Tiedon kulku
Uhri ja rikoksesta epäilty	<p>Epäilty osoittaa vastuunottoa kertomalla oman versionsa tapahtuneesta</p> <p>Epäilty vahvistaa uhrin kertoman version tapahtuneesta</p> <p>Epäillyn allekirjoitus sopimuksessa merkitsee vastuunottoa</p>	Vastuunotto

Haluan saada lisätietoa seuraavista asioista:

- Sovitteluprosessin etenemisestä.....
- Mahdollisen sovittelusopimuksen täyttymisen seurannasta.....
- Tukipalveluista (esim. tukea uhrille, oikeusapu, keskusteluapu, tukea nuorille ja perheille).....
- Mahdollisuudesta ottaa sovitteluun tukihenkilö.....
- Mahdollisen sovittelusopimuksen vaikutuksista.....
- Oikeudesta vahingonkorvaukseen.....
- Valtion varoista maksettavasta korvauksesta rikoksen uhrille.....

Haluaisin erityisesti keskustella tapahtumien lisäksi:

- Jännityksestä kohdata toinen osapuoli.....
- Pelkotiloista (esim. sovitteluasiaan liittyen).....
- Mahdollisuudesta taukoihin.....
- Mahdollisuudesta useampaan tapaamiskertaan.....

Jostakin muusta, mistä

Epäselvistä termeistä tai käsitteistä, joita sovittelussa saattaa tulla esille (kts. lista alla)

- Riita-asia.....
- Rikosasia.....
- Virallisen syytteen alainen rikos.....
- Asianomistajarikos.....
- Vahingonkorvaus.....
- Rangaistusvaatimus.....
- Sopimuksen sitovuus.....